

მედიან მესე

მონიღვა
დიღონ
ქვეყნისა

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი 1979

შ ი ნ ა ა რ ს ი

მოსილვა დილის ქვეყნისა	5
ჰერმან ჰესეს მოგზაურობა სატეებისა და ამბების მიღმა (რ. ყარალაშვილი)	99
შენიშვნები	127

I

რაკი ბედმა მარგუნა ესოდენ დიდი ამბების მომსწრე ვყოფილაყავი, რაკი წილად მხვდა ბედნიერება, „ძმობის“ წევრი და იმ არნახული მოგზაურობის მონაწილე გავმხდარიყავა, მეტეორით ასე სასწაულებრივ რომ გაიელვა და ასევე გასაოცრად მალე მიეცა დავიწყებას, დავიწყებას კი არა-და, — სახელიც გაუტყდა, გადავწყვიტე, გამებედა და მოკლედ აღმეწერა ეს მოგზაურობა, რამეთუ ჰიუონისა და შმაგი როლანდის დროიდან მოყოლებული, ჩვენს უცნაურ, უბადრუკ, უსასოო და მაინც ესოდენ ნაყოფიერ დრომდე, რაც ეს დიდი ომი დამთავრდა, იმგვარი მოგზაურობა არც გაუბედავს ვინმე კაცთაგანს. ვიცი, რა ძნელი საქმეც ვიკისრე, ვიცი, რაოდენი დაბრკოლება შემხვდება გადასალახი, ვიცი ისიც, რომ ეს დაბრკოლებანი მარტო ჩემზე არაა დამოკიდებული;

მაგრამ ასეც რომ არ ყოფილიყო, საქმეს მაინც არაფერი ეშველებოდა. არც საბუთი, არც დღიური და არც სხვა რამ სამახსოვრო არ დამრჩენია იმ მოგზაურობისა, თანაც გასაჭირისა და ავადმყოფობის მძიმე წლებში მოგონებების დიდი ნაწილაც შემომეფანტა. აქეთ კიდევ, ბედის სიმუხთლის წყალობით ზედიზედ ნაწვენევა გულაცრუებამ მესსიერება ხომ შემისუსტა, ამასთან ნდობაც დამიკარგა აქამდე ესოდენ ერთგული მესსიერებისა. თუმცა საკუთრივ ამ ჩემს გასაჭირზე რომ არაფერი ვთქვათ, ძმობის წინაშე ჩემი ოდინდელი აღთქმაც მიკრავს ხელ-ფეხს, ვინაიდან ეს აღთქმა ნებას კი მრთავს საკუთარი განცდები ჩემს ნებისად გადმოვცე, მაგრამ მიკრძალავს ძმობის ყოველგვარი საიდუმლოებანი გავამჟღავნო. და თუმცაღა აგერ უკვე რამდენი წელია თითქმის აღარაფერი მესმის ძმობის შესახებ და არც მის წევრთაგან შემხვედრია ვინმე, მაინც ამქვეყნად ვერა ცდუნება და ვერა მუქარა ვერ მაიძულებს გავტეხო აღთქმა. პირიქით, დღეს ან ხვალ რომელიმე სამხედრო სასამართლომ არჩევანის წინაშე რომ დამაყენოს, — ან მოგკლავთ, ანდა ძმობის საიდუმლოება გათქვიო, ჰოი, რა დიდი სიხარულით მოვკვდებოდი და ძმობის წინაშე დადებულ აღთქმას კი არ ვუღალატებდი!

სხვათა შორის, აქვე უნდა მოგახსენოთ: გრაფ კაიზერლინგის „მოგზაურობის დღიურის“ შემდეგ რამდენიმე სხვა წიგნიც გამოიცა, რომელთა ავტორებმა ნაწილობრივ შეუცნობლად და ნაწილობრივ შეგნებულად ისეთი შთაბეჭდილება შექმნეს, თით-

ქობდა ისინი ძძობის წევრები ყოფილიყვნენ და დი-
ლის ქვეყანაში ემოგზაურით. თვით ოსენდოვსკის
სათავგადასავლო მოგზაურობის ჩანაწერებსაც კი
ხვდა წილად მისთანა ეჭვი, მაგრამ არც ერთს არა-
ფერი ჰქონდა საერთო არც ძძობასა და არც დი-
ლის ქვეყანაში ჩვენს მგზავრობასთან, ყოველ შემ-
თხვევაში — იმაზე მეტი არა, პატარა პიეტისტუ-
რი სექტების მქადაგებლებს რომ აქვთ მაცხოვარ-
სა, მოციქულებსა თუ სულიწმიდასთან, რომელთა
საგანგებო წყალობასა და თანაწევრობასაც ისინი
იჩემებენ. გრაფ კაიზერლინგს რომ მართლაც არ-
ხეინად და ბატონკაცურად ემოგზაურა დედამიწის
ირგვლივ, ხოლო ოსენდოვსკის მართლაც ყოველი
მხრით გადაესერა აღწერილი ქვეყნები, ეს მოგზა-
ურობანი მაინც არ ჩაითვლებოდა დიდ სასწაუ-
ლად, ვინაიდან მათ ახალი მხარეები არ აღმოუ-
ჩენიათ. ჩვენმა ცალკეულმა ჯგუფებმა კი, დილის
ქვეყანა რომ მოილოცეს, თუმცა უარი თქვეს თა-
ნამედროვე მოგზაურობის ისეთ ჩვეულებრივ სა-
შუალებებზე, როგორცაა რკანიგზა, გემი, ტელე-
გრაფი, ავტომობილი, თვითმფრინავი თუ სხვა,
მაინც გააღწიეს ჰეროიკულსა და გრძნეულ მხა-
რეებში. იმხანად ხომ ჯერაც დიდი დრო არ აყო
გასული მსოფლიო ომის შემდეგ და დამარცხებულ
ხალხთა გრძნობა და ფიქრი არარეალურობის უჩ-
ვეულო განცდამ შეიპყრო, ისინი მზად აყვნენ
რაღაც ზერეალური მოემოქმედათ, თუმცა სინამ-
დვილეში მხოლოდ რამდენიმე ადგილას მოხერხ-
და საზღვრის გადალახვა და მოძავალი ფსიქო-
კრატიას საბრძანისში შეღწევა. ჩვენი იმდროინ-

დელი მკზავრობა მთვარის ზღვაზე, ფამაგუსტას-
კენ რომ მივდიოდით ალბერტუს დიდის მეთაუ-
რობით, ანდა ფარვანების კუნძულის აღმოჩენა,
თორმეტი საზით რომაა დაშორებული ცაპანგუს,
ანდა ძმობის დიდებული ზეიმი რიუდიგერის სა-
ფლავთან—გახლავთ ის საქმენი, რომელთა ქმნა და
განცდა ჩვენი დროას ადამიანს მხოლოდ ამ ერთ-
ხელ ხვდა წილად.

როგორც ვხედავ, უკვე აქ წავაწყდი ერთ-ერთ
ფრიად დიდ დაბრკოლებას. ალბათ ძნელი არ იქ-
ნებოდა იმ მხარეთა ჩვენება, სადაც ვიღვწოდით,
იმ სულიერი განცდის წარმოჩენა, რაც ჩვენს საქ-
მეთ ასულდგმულებდა, ნება რომ მქონოდა მკი-
თხველისთვის გამენდო ძმობის წმიდათაწმიდა
საიდუმლოება, ურომლისოდაც ალბათ მრავალი
რამ, ვინ იცის, იქნებ ყველაფერიც დაუჯერებლად
მოეჩვენოს და აღუქმელი დარჩეს. მაგრამ კაცს გუ-
ლი უნდა ერჩოდეს იმაზე, რაც პარადოქსადაა მი-
ჩნეული, მისდათავად შეუძლებელს კიდევ და კი-
დევ შეეჭიდოს ხელახლა. მე ვეთანხმები ზიდ-
ჰარტას, ჩვენს აღმოსავლელ ბრძენ მეგობარს,
რომელმაც ერთხელ თქვა: „სიტყვები ფარულ აზრს
არას არგებენ; რა წამსაც ვიტყვით, ყოველივე
უმაღ იცვლება, თითქოს ყალბდება, თითქოს სა-
საცილოდ ისმის კიდევ“. დიან, ესეც სწორია,
ამასაც ვეთანხმები. რასაც ერთი ადამიანი თავის
განძად და სიბრძნედ მიიჩნევს, ის მეორესთვის
ყოველთვის სასაცილოდ უღერს. ჩვენი ძმობის
წევრებმაც და უამთაღმწერლებმაც ჯერ კიდევ
მრავალი და მრავალი საუკუნის წინ იწვნიეს ეს

სიძნელე და მედგრადაც შეებრძოლნენ მას. ერთ-
მა მათგანმა კი, ერთ-ერთმა დიდებულთაგანმა,
უკვდავი ლექსით გამოთქვა თავისი აზრი:

ვინც შორ ქვეყნებში მოგზაურობს, ის მრავალ რამეს,
არარსებული რომ ეგონა, ისეთსაც ნახავს.
როცა ჩამოვა და მოყვება, თვისტომნი ლამის
შეშლილად თვლიან, უწოდებენ ზღაპრების მჩმახავს.
ხალხი ყველაფრის შეფასებას ნახულით ლამობს,
რაც თავის თვალით არ უნახავს, სიცრუედ სახავს,
და, რაკი ვიცი გამოუცდელ კაცთა ბუნება,
ვგრძნობ, ჩემს სიმღერას ცოტა ვინმე თუ ერწმუნება*.

სწორედ ამ „გამოუცდელ კაცთა ბუნების“ ბრა-
ლია, რომ ჩვენი მოგზაურობა, რამაც თავის დრო-
ზე ათასობით ადამიანი ესოდენ ალაფრთოვანა და
ააღელვა, სადღეისოდ არათუ მივიწყებულ იქნა
საზოგადოებრიობის მიერ, არამედ ხალხმა თავის
ხსოვნაში ნამდვილი ტაბუც კი დაადო. თუმცა ის-
ტორია მდიდარია მისთანა მაგალითებით. ხშირად
კიდევც მგონია, მთელი მსოფლიო ისტორია სხვა
რაა, თუ არა დასურათებული წიგნი, ადამიანის
ყველაზე მძაფრ და ყველაზე ბრმა სურვილს —
დავიწყების სურვილს რომ აირეკლავს. განა ყო-
ველ მომდევნო თაობას აკრძალვის, მიჩქმალვის,
დაცინვის საშუალებით სწორედ ის არ აღმოუფხვ-
რია, რაც წინა თაობას ყველაზე მნიშვნელოვნად
მიუჩნევია? განა დიდი ხანია მას შემდეგ, რაც
მთელმა ხალხებმა დაჰკმეს, შეაჩვენეს, დავიწყე-
ბას მისცეს და გრძნეული ძალით წაიშალებს ხსოვ-

* ლექსები თარგმნა დ. წერედიაძემ.

ნიდან ის სანგრძლივი, საზარელი ომი, ხოლო იგივე ხალხები ახლა, ცოტა სული რომ მოითქვეს, ომზე დაწერილი რომანებით ხელახლა ცდილობენ იმის გახსენებას, რაც რამდენიმე წლის წინ თვითონვე მოიმოქმედეს და რის წყალობითაც ამდენი განიცადეს? დადგება ჩვენი ძმობის საქმეთა და ტანჯვა-განსაცდელის ხელახლა გამოჩინების დღეც, თუმცა ეს ყოველივე სადღეისოდ მივიწყებულა ან არადა ქვეყნის სასაცილო შექმნილა; ეს ჩემი ჩანაწერებიც ამ საქმეში ცოტაოდენ წვლილს შეიტანს.

დილის ქვეყანაში ჩვენი მსხემობის სხვა თავისებურებათა შორის ერთი ასეთი პირობაც იყო: თუმცა ძმობა ამ მოგზაურობით სრულიად გარკვეულ და დიახაც ზენაარ მიზნებისკენ ისწრაფოდა. (ეს მიზნები საიდუმლო გახლავთ და ამდენად არც ითქმის), ყოველ მონაწილეს მოგზაურობის თავისი კერძო მიზანიც შეიძლება ჰქონოდა და უნდა ჰქონოდა კიდევ, ვინაიდან ძმობას არავინ მიჰყავდა ისე, თუ მისთანა კერძო მიზანი არ ამოძრავებდა. ასე რომ ყველა ჩვენგანს, თუმცა გარეგნულად თითქოს ერთ იდეალსა და მიზანს მივსდევდით და ერთი დროშის ქვეშ ვიბრძოდით, გულში მაინც ჩვენი ბავშვობის უგუნური ოცნება გვქონდა, ის გვაძლევდა შინაგან ძალას, ის იყო ჩვენი უკანასკნელი ნუგეში. ჩემი მიზანი, ძმობაში მიღების წინ უზენაესმა საყდარმა რომ გამოძკითხა, სულ უბრალო რამ იყო, მაშინ როცა ძმობის სხვა წევრები ისეთ მიზნებს მისდევდნენ, რო-

მელთაც დიდ პატივს კი ვცემდი, მაგრამ ბოლომდე მაინც ვერ ვხვდებოდი და ვწვდებოდი. ერთი, მაგალითად, განძის მაძიებელი გახლდათ და განძის მოპოვების გარდა, რასაც იგი „ტაოს“ ეძახდა, სხვა არაფერი ჰქონდა აზრად. მეორეს გულში ჩადო — ესა და ეს გველი უნდა დავიჭიროთ, ამ გველს რაღაც გრძნეულ ძაღლს მიაწერდა და კუნდალინის უწოდებდა. ამის საპირისპიროდ, ჩემა მოგზაურობისა და თვით სიცოცხლის მიზანი ის იყო, რაც ბავშვობიდანვე სიზმრებსაც კი მიფორიაქებდა: მენახა მეფის პირმშვენაერი ასული ფატმე და მღირსებოდა მისი სიყვარული.

იმ დროს, როდესაც გავბედნიერდი და ძმობას შევუერთდი, კერძოდ, დიდი ომის დამთავრების უმაღლესი, ჩვენი ქვეყანა სავსე იყო მაცხოვართა, წინასწარმეტყველთა და მოციქულთა ჯგუფებით; ყველა და ყოველი აეტანა სამყაროს დასასრულის წინათგრძნობასა ან თუნდაც მესამე იმპერიის დამყარების იმედს. ომისგან თავზარდაცემული, გასაჭირითა და შიმშილით სასოწარკვეთილი, ამდენი სისხლის, ამდენი დოვლათის უაზრო შეწირვით დიდად გულგატეხილი ჩვენი ხალხი იმ დროს მზად იყო ზიარებოდა ყოველ განუხორციელებელ ოცნებასა და ქიშკრას, მაგრამ ამავე დროს მას სულის ჭეშმარიტი აღმაფრენის უნარიც ჰქონდა. სწორედ მაშინ შეიქმნა ბაკქანალიური საცეკვაო საზოგადოებანი და ანაბაპტისტური ყაიდის საბრძოლო ჯგუფები, შეიქმნა ისიც და ესეც, თითქოსდა საიქიოსა და სასწაულისკენ მიმავალი გზის მიმნიშნებელნი; ერთობ გავრცელდა იმ დროს ინ-

დური, ძველი სპარსული და სხვა აღმოსავლური საიდუმლოებებისა და კულტებისადმი ლტოლვაც. ამიტომაც იყო, რომ ჩვენი ძმობაც, ეს ძველთა-ძველი კრებული, უმრავლესობას ერთ-ერთ იმ მოდურ თაოსნობად მიაჩნდა, რომლის მსგავსი ბევრი წამოჩნდა უეცრივ ირგვლივ. ამიტომაც იყო, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ ისიც ნაწილობრივ მივიწყებულ იქნა, ნაწილობრივ სახელიც გაუტყდა და საყოველთაო ზიზღიც მოიმკა. ამას ვერც მისი ერთგული მიმდევრები უარყოფენ.

რათღენ კარგად მახსოვს ის წუთი, როცა ჩემი გამოსაცდელი წლის დასასრულ უზენაესი საყდრის წინაშე წარვსდექი და მამა-მაუწყებელმა დილის ქვეყანაში მსხემობის გეგმა გამანდო; რა მონდომებით მივეც ჩემი სული და ხორცი მის სამსახურად. ამის შემდეგ მეგობრულად მკითხეს, ამ ზღაპრულ სამყაროში მოგზაურობიდან რას გამოელიო. გავწითლდი კია, მაგრამ მაინც გულახდილად და უყოყმანოდ ვამცნე შეკრებილ უხუცესთ ჩემი გულისთქმა: მინდოდა ჩემი თვალით მეხილა-მეთქი მეფის ასული ფატმე. მამა-მაუწყებელმაც, თითქოსდა გადმომითარგმნათ განდობილ მამათა აზრი, კეფაზე დამადო თვისი კეთილი ხელი, მაკურთხა და თქვა ის სიტყვები, ჩემს ძმად შედგომას რომ განამტკიცებდა. „Anima pia“,* მომმართა და მომიწოდა ვყოფილიყავ ერთგული მორწმუნე, გასაჭირის დროს მამაცი, ძმობის მოსიყვარულე. მთელი ის გამოსაცდელი წელი გულ-

* მონანიე სულო.

დაგულ ვემზადებოდი ამ წუთისთვის და კიდევ
დავდე ფიცი, რომ განვერიდებოდი ამა სოფელს
და მის კერპებს. ხოლო რა დავამთავრე, წამომაც-
ვეს თითზე ძმობის ბეჭედი, რომელზეც ძმობის
ისტორიის ერთ-ერთი უმშვენიერესი თავიდან
ნასესხები სიტყვები იყო ამოჭრილი:

მიწის, ჰაერის, ცეცხლისა თუ წყლის ბინადარი
ყოველი სული მის ბრძანებას ემორჩილება;
შეხედავს ურჩხულს და ურჩხული შიშით იღევა,
თვით ანტიქრისტი მის წინაშე თრთის და მზად არის,
ფეხქვეშ გაეგოს...

ჩემდა სასიხარულოდ, ხელთდასმისთანავე წი-
ლად მერგო და დამადგა ნათელი, რის თაობაზეც
გაფრთხილებულნი ვიყავით მორჩილები. ის იყო
მივსდრე უხუცესთა მითითებას და შევუერთდი
ერთ-ერთ ათეულს, რომელიც გზას გასდგომოდა
უკვე ძმათა ქარავნის დასაწევად, რომ მყისვე ჩვე-
ნი მგზავრობის ერთ-ერთ იდუმალებაზე ამეხილა
თვალი და შევიცან: მართალია, დილის ქვეყნის
მოსალოცად მავალთ შევუერთდი და ერთი თით-
ქოსდა გარკვეული, განუმეორებელი მსხემობის მო-
ნაწილე გავხდი, მაგრამ, სინამდვილეში, ჭეშმარი-
ტი და ზენაარი გაგებით ეს მსვლელობა დილის
ქვეყანაში მხოლოდ ჩემი და მხოლოდ ამ დროის
მსვლელობა კი არ იყო, არამედ მორწმუნე-
თა და თავდადებულთა ნაკადი ნათელისა და
სასწაულის საზიარებლად მარად და შეუწყვე-
ტლივ მიედინებოდა აღმოსავლეთისკენ, სინათ-
ლის ამ სამშობლოსკენ. მიედინებოდა საუკუ-

ნეთა მანძილზე და თითოეული ჩვენთაგანი, თითოეული ჯგუფი, მთელი ლაშქარი და ჩვენი დიდი ლაშქრობაც სამშობლოში დაბრუნებას მოწყურებულ სულთა მხოლოდ ერთი ტალღა იყო ამ მარადიული სწრაფვისა დილისაკენ, სამშობლოსაკენ. და გამსჭვალა ამ ჭეშმარიტებამ მთელი ჩემი არსება, ვით სხივმა ნათელმა, და მაშინვე აუღერდა ჩემს გულში სიტყვა, მორჩილობის წლებში რომ შევისწავლე და მუდამ საოცრად მომწონდა, თუმცა მისი აზრი კარგად არც გამეგებოდა. ეს იყო პეტე ნოვალისის სიტყვა: „განა საითკენ მივდივართ? მუდამ შინისკენ“.

ამასობაში ჩვენი ჯგუფი უკვე გზას გაუდგა. ხშირად ვხვდებოდით სხვა ჯგუფებსაც და სულ უფრო და უფრო გვაგებდა ის მშვენიერი და ნეტარი გრძნობა, რომ ყველა ერთად ვიყავით, რომ ყველას ერთი მიზანი გვამოძრაებდა. მითითებათა თანახმად ვცხოვრობდით ისე, ვით სალოცავად წასულთ მოეთხოვება და უარს ვამბობდით ყველა იმ საშუალებაზე, ფულით, ციფრებითა და დროით შეშლილი ეს ქვეყანა რომ გვთავაზობდა და ცხოვრებას რომ ესოდენ განძარცვავდა შინაარსისგან: უწინარეს ყოვლისა ეს გახლდათ მატარებელი. საათი და სხვა მისთანა მანქანები. მეორე წესი. რასაც ყველანი ერთსულვნად ვიცავდით, მცნებად გვიდებდა, ვწვეოდით ჩვენი ძმობის ძველთაძველ ისტორიასა და მის რწმენასთან დაკავშირებულ ყველა ღირსსახსოვარსა და ნეტარმოსაგონარ ადგილს და პატივი მიგვიგო მათთვის. მოუნახულელებელი არ დაგვიტოვებია არც ერთი ღვთი-

სგან კურთხეული ადგილი, ძეგლი, ეკლესია თუ ღირსი საფლავი, ყვავილებით შეგვიძლია საკურთხეველნი, საგალობლებითა თუ უტყვი ჭვრეტით მიგვიგია პატივი ძველ ნანგრევთათვის, მუსიკითა და ლოცვით მოგვიგონია მიცვალებულნი. ბევრჯერ ყოფილა, ურწმუნოთ ხელი შეუშლიათ ჩვენთვის და დაუცინიათ, მაგრამ ბევრჯერ მომხდარა: რომელიმე მოძღვარს დავულოცნივართ და სახლში მივუწვევივართ. ისეც ყოფილა, აღფრთოვანებული ბავშვები დაგვხვევია, შეუსწავლიათ ჩვენი საგალობლები და მერე ცრემლმორეულნი დაგვმშვიდობებიან; ისიც მომხდარა, მოხუცებულ კაცს დავიწყებული წარსულის ძეგლი უჩვენებია ჩვენთვის ან მშობლიური მხარის რაიმე თქმულება უამბუნია, ხოლო ყმაწვილკაცები გამოგვყოლიან ერთხანს და მერე ძმობაში მიგვიღეთო, უთხოვიათ. ამათთვის რჩევა მიგვიცია და მორჩილობის პირველი ჩვევანი და წესნი გვისწავლებია. მოხდა პირველი სასწაულებიც. აქედან ზოგი ჩვენი თვალით ვნახეთ, ზოგმაც ამბად თუ ლეგენდად მოაღწია ჩვენამდე. მეჯერ სულ ახალბედა ვიყავი, როცა ერთ დღეს ვიღაცამ უცებ თქვა: ჩვენს წინამძღოლს ბუმბერაზი აგრამანტი ეწვიათ კარავში და იმაზე უნდა დაიყოლიოს, აფრიკაში გადავუხვიოთ და ძმობის რამდენიმე წევრი მავრთა ტყვეობიდან ვიხსნათო. მეორედ ვიღაცამ ქონდრისკაცი დაინახა, ვიღაცამ ფისკაცუნასა და ნუგეშას მოჰკრა თვალი. ამიტომ იყო, ყველამ ასე ვიფიქრეთ, ცისფერი ქვაბისკენ გვიჭირავს-თქო გეზი. მაგრამ პირველი სასწაული, მე რომ ჩემი თვალით ვიხილე, შპაიჰენდორფის

ოლქში მოგვევლინა, ერთ ნახევრადდანგრეულ სა-
უამნოსთან, სადაც სალოცავად და დასასვენებლად
შევჩერდით. საუამნოს ერთადერთ დაუზიანებლად
გადარჩენილ კედელზე წმინდა ქრისტეფორეს
უზარმაზარი ხატი იყო გამოსახული, უამთა მსვლე-
ლობით თითქმის ფერგადასული ყრმა მაცხოვარი
ესვა მხარზე. წინამძღვრებმა, როგორც ხდებოდა
ხოლმე, პირდაპირ კი არ გვითხრეს, რა გზით უნ-
და გვევლო, არამედ, რაკი საუამნო სამი გზის გა-
საყარზე იდგა, ჯერ ჩვენ გვკითხეს აზრი, საით წა-
ვიდეთო, და არჩევანიც ჩვენვე მოგვანდეს. მხო-
ლოდ ზოგიერთმა გამოთქვა თავისი აზრი და სურ-
ვილი, ერთმა კი ხელით მარცხნივ გვანიშნა და და-
ბეჯითებით მოითხოვა, ის გზა ვარჩიოთო. ვიდრე
ვდუმდით და წინამძღვართა გადაწყვეტილებას ვე-
ლოდით, კედელზე გამოსატულმა წმინდა ქრისტე-
ფორემ უცებ მაღლა ასწია თვისი ნაჩორკნი გრძე-
ლი კვერთხი და იქით, მარცხნივ მიაპყრო, საითკე-
ნაც ჩვენი ძმა მოგვიწოდებდა. ეს ყველამ დავინა-
ხეთ, თუმცაღა ხმა არავის გაგვიღია. ასევე უსიტყ-
ვოდ და უხმოდ შემობრუნდნენ წინამძღვარნიც
მარცხენა მხარეს და ამ გზას დაადგნენ, ჩვენც გა-
სარებულნი მივყევით უკან.

არც ისე დიდი ხანი იყო გასული, რაც შვაბიის
გზებს ვადექით, რომ რაღაცა ძალამ მოგვნუსხა,
რომლის ზეგავლენას კარგა ხნის განმავლობაში
ძალუმ შევიგრძნობდით, მაგრამ მანამდე არ გვი-
ფიქრია ამაზე და არც ის ვიცოდით, მეგობრული
იყო იგი თუ მტრული. ეს გვირგვინის მცველთა
ძალა იყო, ამ ქვეყანაში ოდითგანვე რომ იცავენ
ჰოჰენშტაუფენტა ხსოვნას და მემკვიდრეობას. ვერ

გეტყვით, იცოდნენ თუ არა ჩვენმა წინამძღო-
ლებმა უფრო მეტი ამის თაობაზე, ან რაიმე მი-
ნიშნება ჰქონდათ თუ არა. ეს კია, რომ იმ მხრი-
დან არაერთხელ მოგვევლია ნიშანი — გამხნევდით
და ფხიზლად იყავითო. ერთხელ, მაგალითად, ბოპ-
ფინგენისკენ მივემართებოდით, რომ ერთი გორა-
კიდან ჭაღარათმიანი ლეგა აბჯროსანი დაეშვა
ჩვენსკენ, თვალდახუჭულმა თავი დაგვიქნია და
მაშინვე უკვალოდ გაქრა. ჩვენმა წინამძღოლებმა
ყურად იღეს გაფრთხილება, იმავე ადგილას შე-
მობრუნდნენ, ისე რომ ბოპფინგენი თვალითაც არა-
ვის გვინახავს. მეორეჯერ ურახის მახლობლად
ასეთი ამბავი შეგვემთხვა: სად იყო და სად არა,
გვირგვინის მცველთა წარმოგზავნილი უცებ გა-
ჩენილა წინამძღვართა კარავში და მუქარითა თუ
დაყვავებით ცდილა, ჩვენი ქარავანი შტაუფენტა
სამსახურში ჩამდგარიყო და სიცილია დაელაშქრა.
მაგრამ როცა ჩვენმა წინამძღვრებმა მტკიცე უა-
რი უთხრეს, ეს კაცი განრისხებულა და საშინლად
დაუწყევლია ჩვენი ძმობაც და მგზავრობაც. თუმცა
რასაც მე მოგითხრობთ, ყურმოკრული ამბებია,
ჩვენ რომ ჩურჩულით გადავცემდით ერთიმეორეს,
თვითონ წინამძღვართ ამ ამბის თაობაზე კრინტი
არ დაუძრავთ. მიუხედავად ამისა, მე იგი მაინც
ფრიად სარწმუნოდ მიმაჩნია. ჩვენს ძმობას
სწორედ იმხანობას სრულიად დაუმსახურებლად
დაუყარეს ხმა ფარული საზოგადოებაა და მონარ-
ქიის აღდგენა აქვსო მიზნად, რასაც გვირგვინის
მცველებთან ჩვენს გაურკვეველ ურთიერთობას
უნდა ვუმაღლოდეთ.

ერთხელ იმ ამბის მოწმეც გახლდით, ჩვენმა ერთ-ერთმა ამხანაგმა როგორ მოინანია ძმობის წევრად შედგომა, ფეხით გათელა თავისი აღთქმა და ისევ ურწმუნოებას დაუბრუნდა. ეს ის ყმაწვილი კაცი იყო, ვისი დანახვაც ყოველთვის მახარებდა ხოლმე. დილის ქვეყანაში რომ გამოგვეყვა, პირად მიზნად და სურვილად ისა ჰქონდა, წინასწარმეტყველ მაჰმადის კუბო ენახა, რომელზედაც სმენოდა, რაღაც გრძნეული ძალით დაფრენსო ჰაერში. შვაბიისა თუ ალემანიის ერთ-ერთ ქალაქში, სადაც რამდენიმე დღით სატურნისა და მთვარის წინააღმდეგობამ შეგვაყოვნა და გზის გაგრძელების საშუალება არ მოგვცა, ეს უბედური, ამ უკანასკნელ ხანს რომ სულ მოწყენილი და თითქოს შებოჭილი ჩანდა, ერთ თავის ყოფილ მასწავლებელს გადაეყარა, სკოლიდან რომ ძალიან უყვარდა; ჰოდა, აი, ამ მასწავლებელმა იმდენი შეძლო და მოახერხა, რომ ყმაწვილს იმ შუქზე დაანახა ყოველივე, ურწმუნოები რომ ხედავენ ხოლმე. ამ მასწავლებელთან ერთ-ერთი სტუმრობის მერე ის საცოდავი ძლიერ აღელვებული და ბრაზით ყბამოქცეული დაბრუნდა ბანაკში, წინამძღვართა კარვის წინ ერთი ჩხუბი და აყალმაყალი ატეხა და, როცა მამა-მაუწყებელი გამოვიდა, გაბრაზებულმა პირში მიახალა: ყელში ამომივიდაო თქვენი სამასხრო მოგზაურობა, იგი არასდროს არ მიგვიყვანს აღმოსავლეთშიო; მეყოფა, რაც თქვენი სულელური ასტროლოგიური ჭოჭმანის გამო დღეები გავაცდინეო; ეს თქვენი უსაქმურობა, ბაღღური თავშექცევანი და აქეთ-იქით უქმი პროწიალი,

ყვავილთა ზეიმები, რაღაც გრძნეულ ძალებთან დაკავშირებული ფასიფუსი, პოეზიისა და ცხოვრების ერთიმეორეში აღრევა — ყველაფერი მომყირჭდა, აჰა, თქვენი ბეჭედი და კარგად მეყოლეო, მე კი ისევ ნაცად გზას დავადგები და რკინიგზით ჩემს ქვეყანასა და სარგო, სასიკეთო შრომას დავუბრუნდებით. ჰოი, რა საზიზღარი და საცოდავი შესახედავი იყო. სირცხვილმა და თან ასერიგად დაბრმავებული ამხანაგის სიბრაღულმა გული შეგვიკუმშა. მამა-მაუწყებელმა გულისხმიერად მოუსმინა მას, დიმილით დაწვდა და აიღო გადაგდებული ბეჭედი, და ისეთი მშვიდი, მხიარული კილოთი უთხრა, რომ ამ კილოს უთუოდ უნდა შეერცხვინა მეამბოხე: „შენ ჩვენ დაგვემშვიდობე, მაშასადამე, რკინიგზას, გონივრულ განსჯას და სარგო სასიკეთო შრომას დაუბრუნდები. შენ დაემშვიდობე ძმობას, დაემშვიდობე აღმოსავლეთში მსხემობას, დაემშვიდობე გრძნეულ ძალებს, ყვავილთა ზეიმს, პოეზიას. შენ თავისუფალი ხარ და აღთქმისაგანაც განთავისუფლებ“.

„დუმილის აღთქმისაგანაც?“ — ცხარედ შესძახა განდგომილმა.

„ჰო, დუმილის აღთქმისაგანაც“. — მიუგო მამა-მაუწყებელმა. — „გაიხსენე: შენ დაიფიცე, რომ დაცავდი დუმილს და ურწმუნოთ არ გაანდობდი ძმობის საიდუმლოებას. მაგრამ რაკილა ვხედავ, რომ საიდუმლო დაგვიწყნია, მაშასადამე, ვერც ვერავის გაანდობ მას“.

„მე დამვიწყნია? არაფერიც არ დამვიწყნია!“ — შესძახა ყმაწვილმა, მაგრამ მაშინვე თითქოს თვი-

იონვე დაეჭვდა და რაწამს მამა-მაუწყებელმა,
ზურგი აქცია და კარაქში შევიდა, სახწრაფოდ გა-
ეცალა იქაურობას.

ამ ამბავმა გული დაგვწყვიტა, მაგრამ ის დღე-
ები ისე იყო აღსაქვს განცდებით, რომ საოცრად
სწრაფად გადავივიწყე ამხანაგი. თუმცა არ გახუ-
ლა დიდი ხანი, რომ რამდენიმე სოფელსა და ქა-
ლაქში, სადაც ჩვენი გზა გადიოდა, მცხოვრებთა
მიოქმა-მოთქმას მოვკარით ყური სწორედ ამ ყმა-
წვილზე, რომელიც უკვე აღარავის გვახსოვდა. ამ
ადგილებში ენახათ თურმე ვინმე ჭაბუკი, რომე-
ლიც ყველგან დაგვეძებდა (ამასთანავე, წვრილად
აღწერდნენ გარეგნობას და სახელსაც ამბობდნენ
მისას). ჯერ თურმე უთქვამს, ვითომ ერთ-ერთი
ჩვენთაგანი ყოფილიყოს და გზაში ჩამოგვრჩე-
ნოდეს, მერე კი ტირილი დაუწყია და გა-
მოტეხილა, ძმობას ვულალატე და გავექეცი,
მაგრამ მხოლოდ ახლა დავრწმუნდი, უმისოდ
რომ სიცოცხლე არ შემიძლიათ. ჰოდა სწა-
დია გვიპოვოს და ისიც უთქვამს, რომ გვიპო-
ვის კიდევ, რათა ფეხებში ჩაუვარდეს წინამძღ-
ვართ და შენდობა სთხოვოს. სადაც კი არ მივდი-
ოდით, ყველგან გვხვდებოდა მისი ამბავი, ეს საბ-
რალო უკვე ყველგან იყო ნამყოფი. ჩვენ შევეკი-
თხეთ მამა-მაუწყებელს, რა აზრისა იყო იგი ამ ამ-
ბავზე და რა ბოლო შეიძლება მოჰყოლოდა ამას.
„არა მგონია, მოგვნახოს“, მოკლედ მოგვიჭრა. და
მართლაც ველარ მოგვნახა, მას შემდეგ იგი აღარ
შეგვხვედრია.

ერთხელ, როდესაც ერთ-ერთმა წინამძღვარმა

გულითად საუბარში შემიყოლია, გავბედე და ვკითხე, ნეტა იმ განდგომილ ძმას რა ეშველება-მეთქი; ხომ მოინანია თავისი საქციელი, ხომ ყველგან დაგვეძებს, მაშ არ უნდა დავეხმაროთ, არ უნდა გამოვასწორებინოთ თავისი შეცდომა, რადგან მომავალში მასზე ერთგული წევრი ჩვენ ძმობას არ ეყოლება-მეთქი. წინამძღვარმა პასუხად მითხრა: „ჩვენ ძალიან გაგვიხარდება, თუ ის დასაბრუნებელ გზას იპოვის, მაგრამ საქმეს კი ვერ გავუადვილებთ, რადგან ძნელია ხელახლა რწმენას შეუდგეს კაცი. ვშიშობ, რომ ის ვერც დაგვინახავს და ვერც გვიცნობს, თუნდაც გვერდზე ჩავუაროთ. იგი დაბრმავდა. მარტოოდენ მონანიება ვერას უშველის, შეწყალებას მონანიებით ვერ იყიდის, იგი არც როდის იყიდება. ადრეც მრავალს მოსვლია ასე, მისთანა ხვედრი დიდსა და განთქმულ კაცთაც ხვდომიანთ წილად. იყო დრო, მათაც უნათებდათ ნათელი, მათაც ჰქონდათ თვალი და ჩინი და მისდევდნენ თავიანთ ვარსკვლავს. მაგრამ მერე გონებით განსჯის ხანი დაუდგათ, ქვეყნის დაცინვა და მასხარად აგდება იგემეს, ეზიარენ სულმდაბლობას, იწვნიეს ბედის უკუღმართობა, დაიღალნენ და გულიც გაუტყდათ და მათაც კვლავ დაკარგეს თავი თავისი, ისევ დაბრმავდნენ. ზოგი მათგანი მთელი ცხოვრება ისევ და ისევ ჩვენ დაგვეძებდა, მაგრამ რაკი ვერ შეიძლეს ჩვენი მონახვა, ქადაგად იქცნენ, თითქოსდა ჩვენი ძმობა მხოლოდ მშვენიერი ზღაპარია და ამ ზღაპარმა არ უნდა აცდუნოსო ადამიანი. ზოგნიც დაუძინებელ მტრებად მოგვეკიდნენ და როგორც შეეძ-

ლთ, ისე გვაყენებდნენ ათასნაირ დამცირებასა და ვნებას.

ჰოი, რა საზეიმო დღეთა მომსწრე ვიყავით მუდამ, როცა კი გზად ძმათა ლაშქრის სხვა ჯგუფები შემოგვხვედრია. ხანდახან უზარმაზარ ბანაკად გავიშლებოდით და ასობით, თუ ათასობით ადამიანი ვიყავით ერთად. უნდა ითქვას, რომ ჩვენი ლაშქრობა წესრიგს დიდად როდი მისდევდა, მისი მონაწილენი დას-დასად კი არ ვიყავით დაყოფილნი, ერთი მიმართულებით რომ მოძრაობენ ხოლმე, არამედ ერთდროულად უთვალავ ჯგუფში გაერთიანებულნი და მუდამ გზად მყოფნი, ჩვენ-ჩვენს წინამძღოლსა და ვარსკვლავს მივსდევდით. ყოველი ჩვენთაგანი მზად იყო უფრო დიდ ჯგუფსაც შეერთებოდა, ერთხანს მისი წევრი გამხდარიყო და არანაკლები ხალისით ისევ გამოყოფოდა მას და მარტო განეგრძო გზა. ზოგიც სულ მარტო მიდიოდა; მეც არაერთხელ მიწია მარტო სიარულმა, როცა კი რაიმე ნიშანი ან ძახილი მოაღწევდა ჩემამდე და თავის გზებზე გამიტყუებდა.

მე ერთი რჩეული პატარა ჯგუფი მახსენდება — რამდენიმე დღე ერთად ვიმგზავრეთ და ერთადაც დავბანაკდით. ეს ჯგუფი აფრიკაში წასვლას აპირებდა, ძმობის წევრები და მეფის ასული იზაბელა უნდა დაეხსნა მავრთა ტყვეობიდან. მათზე ამბობდნენ, ჰიუონის ბუკის მფლობელნი არიანო. აწ ჯგუფში იყვნენ ჩემი მეგობარი პოეტი ლაუსერი, მხატვარი კლინგზორი და კიდევ ერთი მხატვარი, პაულ კლეე. მათი სალაპარაკო საგანი მხოლოდ აფრიკა და დატყვევებული მეფის ასული იყო,

სახარებად დონ კინოტის საქმეთა წიგნი ჰქონდათ, ვის პატივსადებადაც გზად ესპანეთში სურდათ გაევლოთ.

მშვენიერი რამ იყო მეგობართა ასეთ ჯგუფთან შეხვედრა, მათ ზეიმებსა და ლოცვებზე დასწრება, მათი მოპატიუება, მათ საქმეთა და გეგმათა მოსმენა, დამშვიდობებისას მათთვის გზის დალოცვა; დიდებულ გრძნობას განიჭებდა იმის შეგრძნება, რომ ისინი ისევე მოუყვებიან თავიანთ გზას, როგორც ჩვენ-ჩვენსას; ყოველ მათგანს თავისი ოცნება, თავისი სურვილი ამოძრავებდა, თავისი იდუმალი ზრახვა ედო გულში და მაინც ყველანი ერთნი ვიყავით, ერთ დიდ ნაკადად მივედინებოდით, ერთი და იგივე მოწიწებით, ერთი და იგივე რწმენით აღვსილნი და ერთი და იგივე აღთქმით შეკრულნი. იუპს შევხვდი, მოგვს, ვისაც გადაწყვეტილი ჰქონდა ქაშმირში ეძია ბედნიერება; კოლოფინოს შევხვდი, ჯადოქარს, კვამლის წყალობით რომ ახდენდა სასწაულებს და ზიმპლიცისიმუსის თავგადასავლიდან მის საყვარელ ადგილს რომ კითხულობდა;—ლუი მრისხანეს შევხვდი, ვისი ოცნებაც იყო წმინდა ქვეყანაში ზეთისხილის ბადი აეყვავებინა და მონები ჰყოლოდა. ანსელმთან ერთად მოდიოდა იგი ხელიხელგაყრილი, ვინაც მისი ბავშვობის ცისფერი ზამბახის საძებნელად წამოსულიყო. შემხვდა და შევიყვარე ნინონი, „აუსლენდერის“ სახელით ცნობილი, უბრწყინავდა ქუფრი თვალები და უბზინავდა შავი თმა, ფატმეზე ეჭვიანობდა, ჩემი ოცნების მეფის ასულზე, თუმცადა, მგონი, სულაც თვითონ იყო ფატმე. ჩვენ

რომ მივდიოდით, ამ გზით უვლიათ ოდესღაც მსხემ-
თა, მეფეებსა და ჯვაროსნებს მაცხოვრის საფლავის
დასახსნელად, გინდა არაბული მაგიის შესასწავ-
ლად. ამ გზით მოულოცნიათ წმინდა ადგილნი ეს-
პანელ რაინდებსაც, გერმანელ სწავლულებსაც,
ირლანდიელ ბერებსაც და ფრანგ პოეტებს.

რაკი ჩემი ხელობა ვიოლინოზე დაკვრა და
ზღაპრების კითხვა იყო, ჩვენს ჯგუფში მუსიკაზე
მე უნდა მეზრუნა. სულ მალე ჩემს თავზე გამოფ-
ცადე, რაოდენ ამაღლებს თურმე თავისი დროის
სიდიადე ყოველ პატარა ადამიანს და რაოდენ ძა-
ლას ჰმატებს მას. მე განა ვიოლინოზე ვუკრავდი
და განა ჩვენს გუნდებს ვლოტბარობდი მხოლოდ,
ძველ სიმღერებსა და ქორალებსაც ვაგროვებდი.
გწერდი ექვს და რვახმიან მოტეტებსა და მადრი-
გალებს, მერე კი ყოველივე ამას ვსწავლობდით და
ვასრულებდით კიდევ. მაგრამ ამ ამბებით სულაც
არ მინდა თავი შეგაწყინოთ.

მე შევიყვარე ბევრი ჩემი ამხანაგი და უფრო-
სი. მაგრამ არც ერთ მათგანზე არ მიფიქრია შემ-
დგომში იმდენი, რამდენიც ლეოზე, თუმცა თავის
დროზე არცთუ დიდი ყურადღების ღირსად შიგ-
ვიჩნევია იგი. ლეო იყო ერთ-ერთი ჩვენი მსახურ-
თაგანი (ისინიც ჩვენისთანა მოხალისენი იყვნენ),
ბარგის ზიდვაში გვეხმარებოდა, ხანაც მამა-მამუ-
წყებელს ემსახურებოდა ხელზე. ეს შეუხედავი კა-
ცი საოცარი ჩუმი და დაუზარელი ბუნების იყო,
არასოდეს შეგაწუხებდა მისი თავაზი თუ სამსახუ-
რი. ამიტომაც გვიყვარდა ყველას. თავის საქმეს
ხალისით აკეთებდა, მეტწილად თავისთვის დიდი-

ნებდა ან უსტვენდა, თვალში არასოდეს შეგეჩსი-
რებოდა, მაგრამ თუ დაგჭირდებოდა, უმაღლ შენთან
გაჩნდებოდა — სწორედ რომ უბადლო მსახური
იყო. ეს კაცი ცხოველებსაც ძალიან უყვარდათ —
თითქმის ყოველთვის მოგვეყვებოდა ძაღლი, რო-
მელიც ლეოს ადევნებოდა. შექმლო ფრინ-
ველთა მოჩვევა და როცა მოინდომებდა, ფარვა-
ნებსაც იტყუებდა. დილის ქვეყანაში იმიტომ წა-
მოსულიყო, სოლომონის გასაღები ეპოვა და მისი
შემწეობით ფრინველთა ენა შეესწავლა. თუ ჩვენი
ძმობის სხვა წევრები თავიანთი ღირსებისა და
ძმობისადმი ერთგულების მიუხედავად, გარეგნუ-
ლად მაინც ზედმეტად დაძაბულნი იყვნენ და არა-
ბუნებრივი იერი დაჰკრავდათ, ლეო სადა და უშუ-
ალო კაცი ჩანდა, — წითელლოყება, ჯანსაღი და
მოკრძალებული.

თხრობა მეტადრე იმიტომ მიჭირს, რომ მო-
გონებათა ცალკეული სურათები დიდად განსხვავ-
დება ერთმანეთისგან. აკი მოგახსენეთ, ჩვენ ხან
ცალკე ჯგუფად მივდიოდით, ხან უფრო მოზრდილ
გუნდებად ვერთიანდებოდით, ხან სულაც დიდ
ლაშქარს შევქმნიდით ხოლმე. მაგრამ ისეც მომხ-
დარა, მხოლოდ ერთადერთ ამხანაგთან დავრჩე-
ნილვარ, ხანდახან მარტოც მივლია, ისე რომ არც
კარავი მქონია, და არც წინამძღვარი და მამა-მა-
უწყებელი მყოფია. თხრობა კიდევ იმიტომაც მი-
ჭირს, რომ განა მხოლოდ სივრცეში — დროშიც
ვმოგზაურობდით ხშირად. ჩვენ დილის ქვეყანაში
მივდიოდით, მაგრამ ამასთან შუა საუკუნეებშიც
ჩავსულვართ, გზად გაგვივლია ოქროს ხანაშიც,

იტალიასა და შვეიცარიაშიც გვიხეტიალნია, ზოგ-
ჯერ მეათე საუკუნეშიც გაგვითევია ღამე და პატ-
რიარქებთან და ფერებთან გვიცხოვრია. ჩემი
მარტოდყოფნის უამს ჩემივე წარსულის ადგი-
ლებსა და ადამიანებს წავწყდომივარ ხოლმე. მი-
სეირნია ზემო რაინის ტყიან ნაპირებზე ჩემს ყო-
ფილ საცოლესთან ერთად, მიქეიფია სიყრმის მე-
გობრებთან ტიუბინგენში, ბაზელსა და ფლორენ-
ციაში. ხან ჩემს ბიჭობას დავბრუნებივარ და სკო-
ლის ამხანაგებთან ერთად პეპლები მიჭერია ან
ნავისთვის მითვალთვალნია. ხან სულაც ჩემივე
საყვარელი წიგნების გმირები იყვნენ ჩემი მხლე-
ბელნი, ალმანზორი, პარციფალი, ვიტეკო და
გოლდმუნდი ჩემ გვერდით მიაჭენებდნენ ცხენს,
ხან სანჩო პანსას ვმასპინძლობდით, ხანაც თვი-
თონ ვეწვეოდით ბარმეკიდებს. ამის შემდეგ სად-
მე ველზე რომ მივაგნებდი ხოლმე ჩვენ ჯგუფს,
გავიგონებდი ძმობის საგალობლებს და მოვეწყო-
ბოდი წინამძღვართა კარვის პირდაპირ, მაშინვე
ნათლად ვხვდებოდი, რომ ბავშვობის წიაღში ეს
მოგზაურობა, ანდა სანჩო პანსასთან ერთად ცხე-
ნის ჭენება, დიახაც, უცილობელი ნაწილი იყო
ჩვენი მოგზაურობისა, ვინაიდან ჩვენი მიზანი
მარტოოდენ დილის ქვეყანა კი არ გახლდათ, უფ-
რო სწორედ: დილის ქვეყანა მარტოოდენ ერთი
ქვეყანა და, ამრიგად, გეოგრაფიული ცნება კი
არ იყო, არამედ იგი იყო სიყრმე და სამშობლო
სულისა, იგი იყო ყველგან და არსად, იყო ყველა
უამისა და დროის ერთიანობა. მაგრამ ეს შეგრ-
ძნება მხოლოდ დროდადრო და მხოლოდ წამიე-

რად გაკრთებოდა ჩემს გულში და სწორედ ის
ბედნიერება იყო, გონების განათების ამ წუთებში
რომ მატკობდა. ვინაიდან ჩემი ბედნიერება აღ-
სავსე იყო ისეთივე იდუმალებით, როგორც სიზ-
მარს აქვს ხოლმე—ისევე თავისუფლად შეგეძ-
ლო ერთდროულად განგეცადა ყოველივე შესაძ-
ლებელი, შინაგანი და გარეგანი თამაშ-თამაშით
შეგეცვალა, დრო და სივრცე კულისებივით გადა-
გენაცვლებინა. ჰოდა, როგორც ჩვენი ძმობის წევ-
რებს შეგვეძლო ისე გვემოგზაურა მთელ მსოფ-
ლიოში, არც ავტომობილი და არც გემი დაგვჭი-
რებოდა, როგორც ჩვენი რწმენით შეგვეძლო მო-
გვენუსხა ომით გაუბედურებული ქვეყანა და სა-
მთხედ გვექცია იგი, ასევე შემოქმედებითად
შეგვეძლო გამოძახება ნამყოს, მომავლისა თუ
ჩვენი წარმოდგენით შეთხზულისა, და აწმყოში
მოგვექცია იგი.

და კიდევ და კიდევ, შვაბიაში, ბოდენის ტბაზე,
შვეიცარიაში თუ ყველგან, სადაც არ ვყოფილ-
ვართ, გვხვდებოდა ხალხი, ვისაც ესმოდა ჩვენი,
ანდა რაღაცნაირად მადლიერნი იყვნენ იმისა, რომ
ვარსებობდით ჩვენ, არსებობდა ჩვენი ძმობა და
ეს ჩვენი მოგზაურობაც დილის ქვეყანაში. მუა-
გულ ციურიხში, ტრამვაებსა და ბანკის შენობებს
შორის, ნოეს კიდობანს წავაწყდით, — რამდენიმე
ბებერი ძაღლი დარაჯობდა და ყველას ერთი სა-
ხელი ერქვა. ამ კიდობანს ფხიზელი დროის წყალ-
მეჩხერზე გულადად მიაცურებდა ჰანს კ. , ნოეს
შთამომავალი, ხელოვანთა მეგობარი; ვინტერ-
ტურში ვიყავით, შტოეკლინის ჯადოსნური კაბი-

ნეტის ქვემო სართულზე, ჩინურ ტაძარში, სადაც
მაიას ბრინჯაოს ქანდაკებათა შორის საკმეველი
იწვოდა, გუგუნებდა ტაძრის ზარი და შავი ხელ-
მწიფე ფლეიტის რაკრაკს ნაზად უხმატკბილებდა
მის გუგუნს. ზონენბერგის ძირში ზუონ მალის
წავაწყდით, ზიამის მეფის კოლონიას, სადაც ბუ-
დას ქვისა თუ ლითონის ქანდაკებათა შორის მა-
ღლიერი სტუმრები ჩვენს სასმელსა ვსვამდით და
ყალიონს ვაბოლებდით მსხვერპლის მიტანის ნიშ-
ნად.

ერთ-ერთი უმშვენიერესი განცდა გახლდათ
ძმობის ზეიმი ბრემგარტენში, სადაც გრძნეული
წრე შეიკრა ჩვენ გარშემო და სადაც სასახლის
პატრონებმა მაქსმა და ტილიმ გვისტუმრეს. მა-
ღალთაღებიან დარბაზში ოტმარი როიალზე უკ-
რავდა და მოცარტის უკვდავი ჰანგებით გვატკ-
ბობდა. პარკში თუთიყუშებსა თუ სხვა მოლაპარა-
კე ფრინველებს დაედოთ ბინა, შადრევანთან ფე-
რია არმიდას ვუსმენდით, თავს გვიქნევდა და სალ-
მის ნიშნად შავ დალალებს არხევდა. ვარსკვლავ-
თმისანი ლონგუსი ნეტარადმოსაგონარ ჰაინრიხ
ფონ ოფტერდინგენის გვერდით იდგა. ეზოში ყი-
ოდნენ ფარშავანგები, ლუი ჩექმებიან კატას ესა-
უბრებოდა ესპანურად, ჰანს რეზომი კი, იმით
შეშინებული, რომ ეს ცხოვრება ნილაბთა თამაში
იყო მხოლოდ, იფიცებოდა, კარლოს დიდის საფ-
ლავზე წავალო სალოცავად. ეს გახლდათ ჩვენი
მსხემობის საზეო ხანა. ჯადოსნურმა ტალღამ, ჩვენ
რომ თან მოგვყვა, ყოველივე წალეკა და თან წა-
იღო. სასახლის მკვიდრნი მუხლმოდრეკილნი გა-

ნადიდებდნენ მშვენიერებას, სასახლის პატრონმა
ლექსი წარმოთქვა ჩვენი საღამოს საქმეთა სადი-
დებელი, სასახლის გალავანს ნადირნი შემოვლე-
ბოდნენ ირგვლივ და სმენად ქცეულიყვნენ, მდი-
ნარეში დინჯად დასრიალებდნენ ათასფრად მო-
ლივლივე თევზები, რომელთაც ჩვენ ღვინითა და
ნამცხვრებით ვუმასპინძლდებოდით.

მაგრამ დიდებულ განცდათა აღქმა მაინც მხო-
ლოდ მას შეუძლია, ვინც თვითონ ზიარებია ამ
განცდათ და თავის თავზე გამოუცდია ისინი, რა-
მეთუ ჩემს თხრობაში ყოველივე ერთობ დარი-
ბულად და, ვინ იცის, სულელურადაც უღერს.
ხოლო ყველა ისინი, ვინც ჩვენთან ერთად იზეიმა
ის დღეები ბრემგარტენში, აქ მოთხრობილ ყოველ
წვრილმანს დამიდასტურებენ და ათასი სხვა კი-
დევ უფრო მშვენიერი მოგონებით განაგრცობენ.
იტყვიან იმასაც, ამომავალი მთვარის შუქზე რო-
გორ ლივლივებდა ნაირფერად ხის კენწეროზე
შემსხდარ ფარშავანგთა კუდები, რა ამოდ ბრწყი-
ნავდნენ ვერცხლისფრად მოჩრდილულ კლდოვან
ნაპირზე მდინარიდან ამოსული წყლის ფერიები,
როგორ ეულად იდგა შადრევანთან წაბლის ხის
ძირას ღამის სადარაჯოზე გამოსული გამხდარ-
გამვალტყავებული დონ კიხოტი. სასახლის კოშკის
ზემთ კი ამ დროს უკანასკნელი შუშხუნები ნელა
ეშვებოდა მთვარიან ღამეში; არასდროს დამავი-
წყდება ჩემი ამხანაგი პაბლო, თავზე რომ ვარდე-
ბის გვირგვინი ედგა და ქალწულთა სმენის დასა-
ტკობად სპარსულ სტვირზე უკრავდა. ჰოი, ვინ
იფიქრებდა მაშინ, რომ ასე მალე გაწყდებოდა

გრძნეული წრე და რომ ყველა ჩვენთაგანს — და მეც, მეც! — ისევ ჩვეულებრივი, ყოველდღიური სინამდვილის უტყვე უდაბნოში დაგვებნეოდა გზაკვალი, რომ ჩვენც იგივე ამბავი დაგვემართებოდა, რაც მოხელეებს და მოვაჭრეთ მოსდით, როცა კვირადღეობით ქალაქგარეთ ქეიფის შემდეგ გამოფხიზლდებიან და ყოველდღიურ საქმეთა ტვირთი კვლავ დააწვებათ და წელში მოკაკავათ.

მაგრამ იმ დღეებში მისთანა რამ არც ერთ ჩვენგანს ფიქრადაც არ მოგვსვლია. ბრემგარტენის კოშკში ჩემს საძინებელ ოთახში იასამნის სურნელი შემოდით, ხეებს შორის მდინარის დუდუნი ისმოდა. ფანჯრიდან გადავძვერი უკუნ დამეში, ბედნიერებისა და სევდისგან მთვრალი, ჩუმად ჩავუარე ფხიზლად მყოფ რაინდს, დაძინებულ მოქეიფეებს და წყლის პირას ჩავედი. ვესტუმრე მოჩუხჩუხე ნაკადებს, თეთრად მოელვარე ზღვის ფერიებს და მათაც თავისთან წამიყვანეს მთვარესავით გრილ ბროლის სამეფოში, სადაც მათი საცხოვრისია და სადაც, გარინდულნი და ოცნებაში წასულნი, თავიანთი საგანძურის გვირგვინ-ჯიღებითა და ოქროს ძეწკვებით თამაშობენ. ასე მეგონა, თვეები დავყავი-მეთქი ამ მოელვარე წიაღში, და გაგრილებულმა რომ ამოვყვინთე და ნაპირისკენ გამოვცურე, კვლავ პაბლოს სტვირის რაკრაკი შემომესმა ბადის მხრიდან, კვლავ დაქათქათებდა იქაურობას მთვარე. ლეო დავინახე, ორ თეთრ პუდელს ეთამაშებოდა; ჭკვიანური, პატარა ბიჭის პირისახე სიხარულისგან გაბრწყინებოდა. ღონგუსსაც მივაგენი, ჭალაში იჯდა, მუხლებ-

ზე პერგამენტის წიგნი დაელო და შიგ რაღაც ბერძნულ და ებრაულ სიტყვებს წერდა, ასობიდან კი ურჩხულები მოფრინავდნენ და კუდზე შემდგარი ჭრელი გველები სარსალებდნენ. ვერც დამინახა, ისე გაეტაცა ამ ჭრელ, გველურ დამწერლობას. დიდხანს ჩავცქეროდი მის მხარზემოდან ამ წიგნს, ვხედავდი, როგორ კლაკვნა-კლაკვნით მოძვრებოდნენ ურჩხულები და გველები სტრიქონებიდან და მერმე უხმოდ უჩინარდებოდნენ ბნელ ბუჩქნარში. მას არა გაეგებოდა რა ჩემი, შორი იყო მისთვის ჩემი სამყარო, მთელი არსებით დაეპყრო თავის საქმეს. ცოტა მოშორებით, მთვარით განათებულ ხეებს შორის ანსელმი სეირნობდა, ხელში ზამბახი ეჭირა, ყვავილის სოსან ფურცლებსა და გვირგვინს ჩაშტერებოდა ოცნებაში წასული და მომღიმარი.

ბრემგარტენის ზეიმის დღეებში გამაოცა და გული მატკინა იმ ამბავმა, მანამდეც რომ შემიმჩნევია ჩვენი მოგზაურობის უამს, მაგრამ არკი ჩავფიქრებივარ. ჩვენ შორის იყო ბევრი ხელოვანი, ბევრი მხატვარი, მუსიკოსი, პოეტი; აქ იყო მგზნებარე კლინგზორი, დაუდეგარი ჰუგო ვოლფი, სიტყვაძვირი ლაუშერი და ბრწყინვალე ბრენტანო. მაგრამ რაზომ მიმზიდველი და ცოცხალი ადამიანები არ უნდა ყოფილიყვნენ ეს ხელოვანნი, მათი გმირები მაინც უფრო მშვენიერნი, მხიარულნი და, გარკვეული აზრით, უფრო ცხოვრებისეულნი იყვნენ, ვიდრე მათივე შემოქმედნი. ბაბლო პირველყოფილ უმანკობასა და სიცოცხლის ხალისს გამოასხივებდა, იჯდა და არაკრა-

კებდა თავის ფლეიტას. მისი შემქმნელი პოეტი
კი ჩრდილივით დაბორიალებდა მდინარის პირას
და განმარტოებას ეძებდა, მთვარის შუქით შინაგან
და გარეგან განათებული. შეზარხოშებული ჰოფ-
მანი სტუმრებს შორის ხან იქ გაკრთებოდა და ხან
აქ, სულმოუთქმელად ლაპარაკობდა, ჯუჯა კო-
ბოლდს მოაგონებდა ადამიანს. ჰოდა, როგორც
ყველანი, ისიც მხოლოდ ნახევრად იყო ნამდვილი,
მხოლოდ ნახევრად არსებობდა, აკლდა მთლიანო-
ბა, აკლდა სინამდვილე, მაშინ როდესაც არქივა-
რიუსი ლინდჰორსტი თავს იმით იქცევდა, რომ
ურჩხულად გადაქცეული, ცეცხლს ჩაისუნთქავდა
და ძალას ამოისუნთქავდა მანქანასავით. მსახურ
ლეოს ვკითხე, რატომაა, ხელოვანი ხალხი რომ
დროდადრო ისე გამოიყურება, თითქოს ნახევარ-
ადამიანები იყვნენ, მაშინ როცა მათი ქმნილებე-
ბი ესოდენ უტყუარად ცოცხალნი არიან-მეთქი.
ლეომ ისე შემომხედა, თითქოს გააოცა ჩემმა შე-
კითხვამ, მერე ძირს ჩამოსვა პუდელი, მანამდე
რომ ხელში ეკავა, და მითხრა: „დედების ამბავიც
ხომ ასეა, შვილს რომ შობენ და ეს შვილები რძეს-
თან ერთად მთელ სილამაზესა და ძალას გამოსწო-
ვენ, მერე აღარც არავინ კითხულობს დედების
ამბავს“.

„მერედა ეს ხომ სამწუხაროა?“, ვთქვი ისე, რი-
გიანად არც ჩავფიქრებდვარ ჩემს ნათქვამს.

„ვფიქრობ, იმაზე სამწუხარო არაა, ვიდრე სხვა
ყოველივე“, მითხრა ლეომ, „სამწუხაროა, მაგრამ
ამასთან ერთად — მშვენიერიც. ასე ითხოვს კა-
ნონი“.

„კანონი?“ ვკითხე ცნობისმოყვარედ. „მაინც რა კანონი, ლეო?“

„რა და, მსახურების კანონი. ვისაც დღეგრძელი სიცოცხლე უნდა, მან უნდა იმსახუროს, ხოლო ვინც ბატონობისკენ ისწრაფვის, იგი იმოკლებს წუთისოფლის დღეს“.

„მაშ, რატომ ისწრაფვის ამდენი ადამიანი ბატონობისკენ?“

„იმიტომ, რომ არ იციან, ვინც ბატონობისთვის დაბადებულა, — საიმისოდ კი ძალზე ცოტა დაბადებულა, — მუდამ მხიარული და ჯანით სავსეა. ვისაც მხოლოდ პატივმოყვარეობითა და ჩაღიჩით მიუღწევია ბატონკაცობისათვის, ბოლოს არაფერი შერჩენია ხოლმე“.

„რა არაფერი ლეო?“

„მაგალითად, სანატორიუმი“.

მისი ნათქვამიდან ბევრი ვერაფერი გავიგე და მაინც დამამახსოვრდა იგი. გულში კი გამკრა გრძნობამ, ამ ლეომ ბევრი რამ იცის, შესაძლოა იმაზე მეტიც, ვიდრე ჩვენ, ვითომც მისმა ბატონებმა, ვიცით-მეთქი.

II

თუ რა ძალამ აიძულა ჩვენი ერთგული ლეო ასე უეცრივ მივეტოვებინეთ მორბიო ინფერიორეს საშიშ ხეობაში, ამ დაუვიწყარი მოგზაურობის მონაწილეთაგან ყველამ ალბათ თავისებურად განსაჯა და ახსნა. მე კი მხოლოდ ნელ-ნელა ჩავხვდი, და ისიც ბევრად მოგვიანებით, ამ შემთხვევის

ჭეშმარიტსა და იდუმალ მიზეზთ. გამოირკვა, რომ თურმე ეს, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო, სინამდვილეში კი ძირეულად გადამწყვეტი ამბავიც — ლეოს გაუჩინარება, არამც და არამც არ მიეწერებოდა შემთხვევის ძალას. არა, ეს გახლდათ ერთი რგოლი ფათერაკთა იმ ჯაჭვისა, დაუძინებელი მტერი ჩვენი წამოწყების ჩასაშლელად თავს რომ გვატეხდა. იმ გრილ შემოდგომის დილას, როდესაც ჩვენი მსახური ლეოს გაუჩინარება შეეიტყვეთ და მის ადგილსამყოფსაც ვერსად მივაკვლიეთ, ცხადია, მე ერთს არ შემპარვია გულში ეჭვი, განგება რაღაცა უბედურებას გვიმზადებს-მეთქი. თუმცა კმარა.

აი, რა ვითარება იყო იმ წუთას: მას აქეთ, რაც მამაცურად შემოვიარეთ ნახევარი ევროპა და, ნაწილობრივ, შუა საუკუნეებშიც ვიმოგზაურეთ, ჩვენ დავბანაკდით კლდეებში ღრმად შეჭრილ ერთ ხრიოკ, უკაცრიელ მთის ხეობაში იტალიის საზღვრის მახლობლად, და იდუმალად გაუჩინარებულ ლეოს ძებნას შევუდექით. და რაც უფრო მეტ ხანს ვიძებდით, რაც უფრო გვეშრიტებოდა იმედი მისი პოვნისა, მით უფრო გვეძალებოდა მტანჯველი ფიქრი, რაც მარტოოდენ ამ საყვარელი ადამიანის დაკარგვითა თუ დაღუპვით როდი იყო გამოწვეული. ეს იყო ბრძოლის დასაწყისი, მოსალოდნელი ქარიშხლის პირველი ნიშანი. მთელი დღე, ვიდრე ჩამოღამებამდე, ლეოს ძებნას მოვანდომეთ, გადავჩხრიკეთ მთელი ხეობა; დაღლილ-დაქანცულებს თანდათან უფრო გვიძლიერდებოდა უსახოობისა და ამოდ დაშრომის გრძნობა. ამასთან საოცარი,

საშინელიც კი იყო ამ დროს იმის შეგრძნება, ყოველ საათსა და წუთს რარიგ ემატებოდა დაკარგულ მსახურს ფასი და რარიგ გვიძიმდებოდა დანაკლისი. სალოცავად წამოსულ ყველა ჩვენგანს და, უეჭველია ყველა მსახურსაც, განათუ გულს გვწყვეტდა მხოლოდ პირმშვენიერი, ამო და დაუზარელი ჭაბუკი, არა, რაც უფრო ვრწმუნდებოდით, სამუდამოდ დაგვკარგეთ-თქო იგი, მით უფრო შეუცვლელი ჩანდა იგი ჩვენთვის; თურმე ლეოს გარეშე, მისი მშვენიერი პირისახის, მისი კარგი ხასიათის, მისი სიმღერის გარეშე ჩვენი დიადი წამოწყება რაღაც ყოვლად იდუმალი ძალის წყალობით, თითქოსდა უფასურდებოდა. ყოველ შემთხვევაში, მე ასეთი შეგრძნება მქონდა. მოგზაურობის ამ უკანასკნელი თვის მანძილზე, რა სიძნელეებიც არ შეგვხვედრია, რა მცირედი გულაცრუებაც არ განმიცდია, წამითაც არ შემდრეკია გული, არ დაუჯახბნივარ უძალობას, არ შემპარგია ეჭვი. ვერა გამარჯვებებით განებივრებული მხედართმთავარი, ვერა მერცხალი ეგვიპტისკენ დაძრულ ფრინველთა გუნდში ვერ ირწმუნებდა ისე თავის მიზანს, თავის მოწოდებას, თავისი მოქმედებისა და მისწრაფების სისწორეს, როგორც მე ამ მოგზაურობის უამს. მაგრამ ახლა, ამ საბედისწერო ადგილას, ამ ლაჟვარდოვან ოქროსფერ დღეს, როცა წამისწამ მესმოდა ჩვენი გუშაგების შეძახილ-გადაძახილები, როცა მეტი და მეტი გულის ჩქროლვით ველოდი მაცნეთა დაბრუნებას და ახალ-ახალ ცნობათა შეტყობას, რომ ისევ გამცრუებოდა იმედები და დავრჩენილიყავ უმწეოდ

მზირალ აღამიანთა პირისპირ, — ახლა პირველად მომაწვა გულზე სევდის მსგავსი გრძნობა და ეჭვ-მა შემიპყრო. და რაც უფრო მიძლიერდებოდა ეს შეგრძნებანი, მით უფრო მეტი სიმძაფრით აღვიქვამდი, რომ განა ლეოს პოვნის რწმენა დავკარგე მხოლოდ, არამედ ყველაფერი არასანდოდ და საეჭვოდ მიმაჩნდა ახლა, ყველაფერს — ჩვენს მეგობრობას, ჩვენს რწმენას, ჩვენს ფიცს, ჩვენს სალოცავად წასვლას დილის ქვეყანაში, მთელ ჩვენს სიცოცხლეს — ფასი და აზრი დაჰკარგოდა.

მაგრამ კიდევ რომ ვცდებოდე, ამ გრძნობებს კიდევ რომ ყველა ჩვენგანს მივაწერდე, დიას, ასეც რომ იყოს, რაღაც რომ მეშლებოდეს საკუთარი გრძნობებისა და შინაგანი განცდების დახასიათებისას, ბევრს რასმე, რაც სინამდვილეში გაცილებით გვიან გადამხდა, შეცდომით იმ დღეს რომ ვაკუთვნიებდე, — ლეოს ბარგის ამბავი ხომ მაინც გასაოცარ ფაქტად რჩება! ეს ხომ მართლაც ყოველგვარ პირად შეგრძნებებს გადაცილებული, უცნაური, ფანტასტიკური და შიშისმომგვრელი ამბავი იყო: ჯერ კიდევ იმ დღეს, მორბიოს ხეობაში, ვიდრე ბეჯითად დავეძებდით ჩვენს დაკარგულ მსახურს, ხან ერთმა და ხან მეორემ შევამჩნიეთ, რომ ჩვენს ბარგს ყოვლად აუცილებელი და უაღრესად ყურადსაღები საგნები აკლდა და ეს დაკარგული საგნები ვერა და ვერ აღმოგვეჩინა. მერე და მერე სათითაოდ გავისხენეთ ყველამ, რომ ის ნივთები თურმე ლეოს ბარგში ყოფილა და თუმცა ლეოს, როგორც ყველა ჩვენთაგანს, მხოლოდ ერთი ჩვეულებრივი ტომარა

ჰქონდა ზურგზე მოკიდებული, მაინც ისეთი გრძნობა დაგვეუფლა, თითქოს ყველა მართლაც აუცილებელი და საჭირო საგანი, რაც კი თან წამოგვეღო მოგზაურობაში, სწორედ ამ ერთ, ამჟამად დაკარგულ ტომარაში ყოფილიყო! თუმცა ყველას მოგვედგამს ცოდვა, დაკარგული საგანი უფრო ძვირფასად და საჭიროდ მივიჩნიოთ, ვიდრე ის, რაც ხელთა გვაქვს, თუმცა ზოგიერთი იმ საგანთაგანი, რომელთა დაკარგვამაც იმხანად მორბიოს ხეობაში ეგზომ შეგვაშინა, შემდგომ ან ისევ მოინახა, ან გამოირკვა, რომ არცთუ ისე აუცილებელი ყოფილა ჩვენთვის — სამწუხაროდ, მაინც მართალია ის ამბავი, რომ იმ ხანებში სრულიად სამართლიანად ვწუხდით მთელი რიგი უადრესად საგულისხმო საგნების დაკარგვაზე.

უჩვეულო და შემაზრზენი გარდა ამისა კიდევ ის იყო, რომ დაკარგული საგნები, სულ ერთია — აღმოვაჩენდით მათ შემდგომ თუ არა, თავისი მნიშვნელობის მისხედვით საფესურებად ლაგდებოდა, ხოლო მერე და მერე ჩვენსავე ბარგში სწორედ იმ დაკარგულად მიჩნეულ საგანს ვპოულობდით, რომლის დაკარგვაზეც ესოდენ უმართებულოდ ვწუხდით და რომლის შეფასებაშიც ასე ძალიან ვცდებოდით. თუმცა სჯობია, წინდაწინვე მოგახსენოთ გარკვეულად და მთელი სიცხადით, რაც ყველაზე არსებითად და აუხსნელად მიმაჩნია: ჩვენი შემდგომი მოგზაურობის ხანს, ჩვენდა სამარცხვინოდ, აღმოჩნდა, რომ ყველა დაკარგული ხელსაწყო, ძვირფასი ნივთი, რუკა ოუ საბუთი თურმე არც ისე

გვჭირდებოდა. ეს კი არაა, მეონია კიდევ, თითქოს ყველა ჩვენთაგანმა მაშინ მთელი ჩვენი ფიქრი და წარმოდგენა მხოლოდ იქითკენ მივმართეთ, რომ ჩვენივე თავისთვის შთაგვეგონებინა — დანაკლისი აუნაზღაურებელია და მძიმეზე მძიმე, თითქოს ჩვენ ძალა არ დავიშურეთ, რომ ჩვენი ფიქრით ყველაზე მნიშვნელოვანი და საჭირო საგანი დაკარგულად მიგვეჩინა და გამოგვეტირა: ზოგს სამგზავრო პასპორტი, ზოგს რუკა, ზოგს კიდევ ხალიფასადმი მიწერილი საკრედიტო წერილი, ზოგს ისა და ზოგს ესა. ხოლო ბოლოს და ბოლოს, როცა თანდათანობით გაირკვა, რომ დაკარგულად მიჩნეული საგნებიდან ნაწილი სულაც არ დაკარგულა, ნაწილი კი არც ისე საჭირო ყოფილა, დარჩა მხოლოდ ერთადერთი ძვირფასი, კაცმა რომ თქვას, მართლაც დიდად ღირებული და დასტურ აუცილებელი საბუთი, რომელიც მართლაც უკვალოდ გამქრალიყო. ვერადა ვერ ვიხსენებდით, გვექონდა თუ არა სინამდვილეში წამოღებული ეს საბუთი, იმას კი ყველა ერთნაირად ვამბობდით, ეს საბუთი დიდად საჭირო და ღირებულია და მას ვერაფერი შეცვლისო. ზოგიერთნი, და მათ შორის მეც, ვირწმუნებოდით, ეს საბუთი მოგზაურობაში მართლაც გვექონდა-თქო წამოღებული. ერთი ამტკიცებდა, ჩვენ, მართალია, რაღაც ამის მსგავსი კი მოგვექონდა ლეოს ტომარაში, მაგრამ იგი ამ საბუთის დედანი კი არა, მხოლოდ მისი ხელნაწერი პირი იყო. სხვები იფიცებოდნენ, რომ არასდროს აზრადაც არ ჰქონია ვინმეს, ან საბუთი, ან მისი პირი წამოედო მოგზაურობაში, რამეთუ ეს

თვით ჩვენი მოგზაურობის აზრისა და არსის აზრ-
ჩად აგდება და გამასხრება იქნებოდაო. ყოველივე
ამან გამოიწვია ცხარე ღავა და კამათი და სულ
მალე გამოირკვა, რომ დედნის ადგილსამყოფე-
ლის თაობაზე (დამოუკიდებლად იმისა, გვექონდა
თუ არა იგი თან, ან შემდეგ დავკარგეთ თუ არა)
ყველას თავისი მოსაზრება გააჩნდა. ერთნი ამტ-
კიცებდნენ, ეს საბუთი კიფჰოიზერის მთავრობას
აქვს მიბარებული შესანახადო. მეორენი ამბობ-
დნენ, არა, იგი იმ ლარნაკში დევს, ჩვენი გარ-
დაცვლილი მამამთავრის ფერფლი რომ ინახებაო.
სისულელეა, გაიძახოდნენ სხვები, ძმობის სიგელი
მამამთავარმა მხოლოდ მისთვის ცნობილი ძველ-
თაძველი იეროგლიფებით შეადგინა და მისი ბრძა-
ნებით მის ცხედართან ერთად დაწვესო, ისე რომ
ლაპარაკს ამ უძველესი სიგელის შესახებ აზრიც
არა აქვს, ვინაიდან მამამთავრის სიკვდილის შემ-
დეგ მას მაინც ვერა კაცი ვერ წაიკითხავდაო; თუმ-
ცა საჭირო კი გახლავთ იმის დადგენა, თუ სად
ინახება უძველესი სიგელის ოთხი (სხვანი ამბობ-
დნენ: ექვსი) თარგმანი, მამამთავრის სიცოცხლე-
ში მისივე მეთვალყურეობით რომ გაკეთდაო. არ-
სებობსო, ამბობდნენ ესენი, ერთი ჩინური, ერთი
ბერძნული, ერთი ებრაული და ერთიც ლათინუ-
რი პირი, ოთხ უძველეს დედაქალაქში რომ ითარ-
გმნაო. კიდევ მრავალი მტკიცება და მოსაზრება
ამოტივტივდა ამ ღავა-კამათისას. ზოგნი ჯიუტად
იცავდნენ თავიანთ აზრს, ზოგნი მოპაექრის ხან
ერთ, ხან მეორე საბუთს ირწმუნებდნენ მალიად,
რათა შემდეგ ასევე ერთბაშად შეეცვალათ ახლად-

გაზიარებული თვალსაზრისი. მოკლედ, იმ დროი-
დან მოყოლებული, ჩვენს კრებულში აღარ იყო
სიმტკიცე და ერთობა, თუმცა ზენარი იდეა კვლავ
გვაკავშირებდა ერთმანეთს.

ჰოი, რა კარგად მახსოვს ის პირველი დავა-
ცილობა! იგი რაღაც სრულიად ახალი და გაუგო-
ნარი რამ იყო ჩვენს მანამდე ურღვევ ძმობაში.
დავა-კამათი თავდაპირველად მაინც დარბაისლუ-
რად წარიმართებოდა, დასაწყისში მას არც პირადი
საყვედურები, სიტყვით თუ ხელით შეურაცხყოფა
არ მოჰყოლია, იმ დროს ჩვენ ჯერაც ქვეყნის
თვალში განუყოფელი და ერთიანი ძმობა ვიყავით.
მე ჯერაც ყურში ჩამესმის ის ხმები, მე ჯერაც
ვხედავ იმ მოედანს, სადაც დავბანაკდით და სადაც
გაიმართა პირველად დავა-კამათი. თვალწინ მიდ-
გას უჩვეულოდ დადინჯებულ მოჰაექრეთა სახეე-
ბი, მათ შორის კი აქა-იქ ფარფატით ეშვებიან მი-
წაზე შემოდგომის ოქროს ფოთლები. აგერ, ერთი
ფოთოლი ვიღაცას დაეცა მუხლზე, აგერ, მეორემ
ვიღაცის ქუდზე მოიკალათა. ჰოი, რა შეწუხებული
და შეშინებული ვუგდებდი ყურს ამ აზრთა ჭიდილს.
შუაგულ კამათში მოხვედრილი, სევდამორეული,
გულში მაინც ჩემს რწმენას ვადექი, რომ დედანი,
ის ნამდვილი სიგელი ჩვენი ძმობისა, სწორედაც
ლეოს ტომარაში ინახებოდა და ახლა მასთან ერ-
თად გამქრალიყო. ჰოდა, რაზომ სამწუხარო არ
უნდა ყოფილიყო ეს რწმენა, მაინც რწმენა იყო,
ურყევი რწმენა და იგი სიმტკიცეს სძენდა ადა-
მიანს, თუმცაღა მაშინ უფრო იმაზე ვფიქრობდი,
რა ხალისით გავცვლიდი-მეთქი ამ ჩემს რწმენას

სხვა, უფრო საიმედო რწმენაზე. მხოლოდ ბევრად მოგვიანებით, როცა დავკარგე ეს მჭმუნვარე რწმენა და სხვა შეხედულებათა მიმართ უფრო ამჟამადი გავხდი, მივხვდი, რა მდიდარი ვიყავი თურმე, როცა ეს რწმენა მქონდა.

მაგრამ ვატყობ, ეს ამბავი ასერიგად ვერ მოითხრობა. თუმცა როგორ უნდა გადმოსცეს კაცმა ამბავი სულთა განუმეორებელი თანაზიარობისა, ამბავი ესოდენ სასწაულებრივად ამაღლებული და ზეშთაგონებული ცხოვრებისა? როგორც ერთ-ერთი უკანასკნელი ცოცხლად დარჩენილი წევრი ჩვენი ამხანაგობისა, მე სულითა და გულით მწადია ჩვენი დიადი საქმის სამახსოვროდ რაღაც მაინც გადავარჩინო; ასე მგონია, თითქოს კარლოს დიდის ერთ-ერთი პალადინის მხცოვანი მსახური ვიყო, ვისაც მესხიერებაში შემოუნახავს საგმირო საქმეთა და სასწაულთა ბრწყინვალე რიგი, რომელთა ხატი და ხსოვნაც მასთან ერთად მიეცემა დავიწყებას, უკეთუ ვერ შეძლებს იგი ნაწილი მაინც სიტყვით, თხრობითა თუ სიმღერით შთამომავლობას გადაუღოცოს. მაგრამ რა მხატვრული ხერხი გახდოდა ჩვენი ყარიბობის ამბის თხრობას შესაძლებელად? ეს მე არ ვიცი და ვერც მოგახსენებთ. თვით ამ პირველმა სტრიქონებმა, საგულისგულოდ განზრახულმა ამ პირველმა ცდამაც უსაზღვრობისა და გაურკვევლობის სამყაროში მომაქცია, როცა მხოლოდ იმის ჩაწერა მოვიინდომე, რაიც დილის ქვეყანაში ჩვენი მსხემობის უამს ჩამრჩა მესხიერებაში, რადგან მეგონა, ამაზე ადვილი რა იქნება-მეთქი. ჰოდა, აი, ჯერ კიდევ

თხრობა არ დამიწყია, რომ სულ პატარა ამბავზე, ლეოს გაქრობის ამბავზე შევფერხდი, რაზეც თავდაპირველად არც მიფიქრია; და ახლა ნაქსოვის ნაცვლად ხელში შემრჩა განასკულ-გაკვანძული ძაფისგან დახვეული მთელი გორგალი, რომლის გახსნა-დარღვევას ასობით ხელი, ვინ იცის, რამდენ წელს მოანდომებს და ისიც მხოლოდ მაშინ, უკეთუ ძაფი დამპალი არ იქნება და გამოქაჩვისას თითებს არ შეაწყდება.

ასე მგონია, ყველა უამთაღმწერელს ემართება ამგვარი რამ, როცა იგი რომელიმე ეპოქის ამბავ-მოვლენათა აღწერას იწყებს და, ამავე დროს, უნდა ჭეშმარიტების ერთგული დარჩეს. სად იყრის ეს ამბები თავს, რა აერთიანებს მათ, საითაა მიმართული და რა აკავშირებთ ერთმანეთთან? იმისათვის, რომ შეიქმნას რაღაც კავშირი, რაღაც მიზეზ-შედეგობრივი მიმართება, რაღაცა აზრი, იმისათვის, რომ ამქვეყნად საერთოდ რაიმის თხრობა გახდეს შესაძლებელი, უამთაღმწერელმა უნდა გამოიგონოს მაკავშირებლები ყველაფრისა: გმირი იქნება ეს, ხალხი, თუ იდეა და ყველაფერი, რაც კი სინამდვილეში უსახელოდ მომხდარა, ამ გამოგონილ მაკავშირებელთ მიაწეროს.

მაგრამ თუკი ესოდენ ძნელია დალაგებით თხრობა რამდენიმე მართლაც მომხდარი და დამოწმებული ამბისა, მით უფრო უნდა გამიჭირდეს მე, ვინაიდან როგორც კი გადავწყვიტე ზუსტად დავაკვირდე მომხდარს, ყოველივე უმაღლეს საეჭვო ხდება, ყოველივე თვალსა და ხელს შუა მიქრება, ისევე, როგორც გაქრა, დაიშალა ჩვენი ძმობა და

ერთობა, ამქვეყნად რომ ყველაზე უფრო ძლიერი იყო: არ არსებულა თურმე არც კავშირი, არც ერთიანობა, არც ის შუაწერტილი, რომლის ირგვლივაც ტრიალებს ჩარხი.

ჩვენი მსხემობა დილის ქვეყანაში, ის მეგობრული კრებული, საფუძვლად რომ დაედო მას, ჩვენი ძმობა ყველაზე უფრო დიდი და საგულისხმო, დიახ, დიახ, ყველაზე უფრო დიდი და საგულისხმო რამ იყო ჩემს ცხოვრებაში, რასთან შედარებითაც თავად მე, ჩემი პიროვნება, წმინდა წყლის არარაობა გახლდით. და ახლა, როცა მე ამ დიდზე-დიდად მნიშვნელოვან ამბის მცირე ნაწილის ჩაწერა და შემონახვა მოვინდომე, ყველაფერი გაფანტულ, ერთმანეთთან დაუკავშირებელი სურათების გროვად იქცა, ოდესღაც რომ რაღაცას აურეკლავს და ეს რაღაც არის ჩემი საკუთარი „მე“, ხოლო ეს „მე“, ეს სარკე, მუდამუამ, როგორც კი დავაპირებ მისგან ამბის გადმოტანას, არარად იქცევა ხოლმე, იქცევა ხოლმე მხოლოდ და მხოლოდ სარკის ზედაპირად. ჰოდა, მეც განზე ვდებ კალამს, თუმცაღა იმ იმედითა და განზრახვით, რომ ან ხვალ ან როდესმე სხვა დროს ისევ მოვსინჯო იგი, ახლიდან დავიწყო წერა, მოვყვე თავსგადახდილი. მაგრამ ამ განზრახვისა და იმედის მიღმა, ამ ჩემი დაუოკებელი სწრაფვის მიღმა მომაკვდინებელი ეჭვი იმალება, ეჭვი, მორბიოს ველზე ლეოს ძიების დღეებში რომ დაიბადა. ეს ეჭვი მარტოოდენ ამ კითხვას როდი აღძრავს: მოიყოლება კია ეს შენი ამბავი? იგი სხვა კითხვასაც ბადებს ჩემში: იყო კია შესაძლებელი ამ ამბის

განცდა-შეგრძნება? გავისსენოთ თუნდაც მსოფ-
ლიო ომების მონაწილეთა მაგალითი, რომელთაც
თითქოს მართლაც ბევრი რამ განუცდიათ და მეც-
ნიერულად დადასტურებული ამბების მოწმენიც
ყოფილან, მაგრამ შიგადაშიგ ამგვარი ეჭვი მათაც
სწვევიათ.

III

დავწერე ეს ყოველივე, მაგრამ ფიქრით მაინც
კიდევ და კიდევ გარს ვუტრიალებ ამ ჩემს ჩანა-
ფიქრს, ეგების საიდანმე მივუდგე, ეგების რაიმე
გავახერხო-მეთქი. მაგრამ ვერ იქნა და ვერაფერს
გავხდი, ისევ ქაოსი და არეულობაა ჩემს სულში,
თუმცა საკუთარ თავს სიტყვა მივეცი, არამც და
არამც არ მოვეშვა-მეთქი განზრახულს. და რა-
წამს ეს ფიცი დავდე, მზის სხივივით გამმსჭვალა
ბედნიერმა მოგონებამ. დაახლოებით ასეთივე და
ამგვარი გრძნობა დაეუფლა მაშინაც ჩემს გულს,
ვიდრე ლაშქრობას დავიწყებდით: მაშინაც ხომ
ერთი შეხედვით შეუძლებელს მოვეჭიდეთ, მაში-
ნაც ხომ თითქოსდა წყვდიადს მივარღვევდით უგ-
ზოდ და უკვალოდ, სულ მცირედი იმედიც არა
გვქონდა, რომ რაღაცას მივადწევდით. და მაინც
ენტო ჩვენს გულებში რწმენა იმისა, რომ რასაც
ვიქმთ, მრწამსისა და გარდუვალობის ძალით
ვიქმთ, და ეს რწმენა ყოველგვარ სინამდვილესა
და შესაძლებლობაზე ძლიერი იყო. ჟრუანტელმა
დამიარა და გული ამითრთოლა იმ განცდათა მო-

გონებამ და ამ ნეტარ თრთოლვის წუთებში ყოველივე განათდა, ყოველივე შესაძლებლად მეჩვენა.

მოკლედ, რაც იყოს, იყოს: მე გადავწყვიტე ჩემი ვქნა და გავიტანო. რომც მომიხდეს ამ ჩემი მოუთხრობელი ამბის ათჯერ და ასჯერ თავიდან დაწყება, რომც ჩემმა ზრახვამ სულ ერთი და იგივე უფსკრულის პირას მიმიყვანოს, მეასედაც ისევ ხელახლა დავიწყებ. თუ ერთ მთლიანობაში ვერ მოვუყარე თავი ცალკეულ ხატს, იმას მაინც ვცდი, ყოველი ნამსხვრევი ამ ხატისა შეძლებისდაგვარად ზუსტად აღვწიხსნო. და მე ყოველთვის მემახსოვრება — იმდენად, რამდენადაც ეს სადღეისოდ შესაძლებელია — ჩვენი დიადი დროის უპირველესი წესი და რიგი: არასოდეს დავემონო ანგარიშს, არასოდეს შევაცბუნებინო თავი გონებით ნაკარნახევ მოსაზრებებს, არასოდეს დავივიწყო, რომ რწმენა უფრო ძლიერია, ვინემ ეგრეთწოდებული სინამდვილე.

თუმცა უნდა გამოვტყდე, რომ ერთი პირობა კიდევ ვცადე, ჩემს მიზანს პრაქტიკული და გონიერი მხარით მივახლოებოდი. ერთ სიყრმის მეგობარს ვესტუმრე, ვინც ამ ქალაქშივე ცხოვრობს, გაზეთის რედაქტორი გახლავთ და სახელად ლუკასი ჰქვია. იგი მსოფლიო ომის მონაწილე იყო და შემდგომ წიგნიც დაწერა ამაზე. ამ წიგნს ბევრი კითხულობს. ლუკასმა მეგობრულად მიმიღო. შევატყვი, მართლაც გაახარა სკოლის ამხანაგის ნახვამ. ჩვენ ორჯერ ვისაუბრეთ, ორჯერვე საკმაოდ დიდხანს.

შევეცადე ამეხსნა, რა საქმეზე ვიყავი მისული.

მიუკიბ-მოუკიბავად ველაპარაკე და არ დავუმალე, იმ დიდებულ წამოწყების ერთ-ერთი მონაწილე ვარ-მეთქი, რასაც „დილის ქვეყნის მოხილვა“ ანუ ძმობის ლაშქრობა ჰქვია, როგორც ხშირად უწოდებდნენ სოლმე საზოგადოებაში ამ დიად საქმეს იმხანად და რაზეც ალბათ თვითონაც ექნებოდა ყური მოკრული. თუ, როგორ არა, ჩაიციხა დამცინავად, თუმცა ამ დაცინვას მეგობრული სიბოძარ აკლდა, რასაკვირველია, ასსოვს ეს ამბავი, მის მეგობართა წრეში ამ უცნაურ შემთხვევას მეტწილად ერთობ უპატივცემლოდ, „ბავშვთა ჯვაროსნულ ლაშქრობას“ უწოდებდნენ. ისინი ამ წამოწყებას არცთუ დიდად აფასებდნენ, უფრო თეოსოფიურ მოძრაობად და ხალხთა დაძმობილების ერთ-ერთ ცდად მიიჩნევდნენ, თუმცა, ისიც უნდა ითქვასო, მითხრა, ამ წამოწყების ცალკეულმა წარმატებებმა აქაც ვაოცება გამოიწვია; გულის ჩქროლვით წავიკითხეთო ცნობა, რა ვაჟკაცურად გადაგიჭრიათ ზემო შვაბია, რა საზეიმო შეხვედრა გქონიათ ბრემგარტენში და როგორ გადაგიციათო ტესინის მონტაგს-დორფი. ისე რომ კიდევ გვიფიქრია, რესპუბლიკურ პოლიტიკას ხომ არ მოვამსახუროთო ეს მოძრაობა; მაგრამ მერე იგი, როგორც ჩანს, დავიწყებას მიეცა, მიიწრიტა, ვითარცა წყალი ქვიშაში. თურმე რამდენიმე ყოფილ წინამძღოლს მიუტოვებისხართ, სირცხვილით თქვენი გახსენებაც აღარ ნდომებიათო. თქვენი ამბები სულ უფრო იშვიათად და იშვიათად აღწევდაო ჩვენამდე, ისიც ერთმანეთის საწინააღმდეგო, ასე რომ ყოველივე ad acta შეირაცხა და დავიწყებას მიეცა ისევე,

როგორც ზოგიერთი სხვა ომისშემდგომი პოლიტიკური, რელიგიური თუ ესთეტიკური უცხო რამ ახირებული მიმდინარეობანიო; მაშინ ხომ იმდენი წინასწარმეტყველი გამოჩნდა, იმდენი საიდუმლო საზოგადოება შეიქმნა, მაშინ ხომ კვლავ იფეთქა კაცთა ხსნის იმედმა და გაისმა ხმებიც, ამ ხსნას რომ სთავაზობდნენ მათ, მერე კი ყველაფერი უკვალოდ გაქრა, დავიწყებას მიეცათ.

ჩემთვის ნათელი იყო მისი თვალსაზრისი. ეს იყო კეთილმოსურნე უნდობლობის თვალსაზრისი. ძმობისა და დილის ქვეყანაში მსხემობის თაობაზე ლუკასივით იფიქრებდა ყოველი კაცი, ვისაც კი ყური მოეკრა ძმობის მოგზაურობის ამბებისათვის, მაგრამ თავად მონაწილე არ ყოფილა ამ განცდებისა. მე სულაც არ ვაპირებდი ლუკასი ჩემს თვალსაზრისსა და რწმენაზე მომექცია, მაგრამ ორიოდე ისეთი ცნობა ვაუწყე, რომელთაც მცირედ მაინც უნდა შეეცვალა მისი შეხედულებანი:— ჩვენი ძმობა სულაც არ იყო ომისშემდგომი მოვლენა, არამედ იგი კაცობრიობის მთელ ისტორიას მოსდევს და ერთ უწყვეტ ხაზსა ქმნის, თუმცა ხანდახან კი უჩინარდება, რომ მსოფლიო ომის ზოგიერთი ფაზაც სხვა არაფერია, თუ არა ჩვენი ძმობის ისტორიის საფესურები, რომ ზორთასტრი, ლაო ძი, პლატონი, ქსენოფონტე, პითაგორე, ალბერტუს მაგნუსი, დონ კისოტი, ტრისტრამ შენდი, ნოვალისი, ბოდლერი ჩვენი ძმობის დამაარსებლები და ძმები გახლავან. ამ სიტყვებზე მან სწორედ ისერიგად ჩაიღიმა, როგორც მე მოველოდი.

„კეთილი და პატიოსანი“, ვთქვი მე, „აქ ომის-

თვის სულაც არ მოგსულვარ, ჭკუა გასწავლოთ, პირიქით, თქვენგან მინდა ვისწავლო რამე. ჩემი მსურვალე ნატვრაა, დავწერო არა ძმობის ისტორია (ამას კარგად შეიარაღებული მეცნიერთა მთელი ლაშქარიც კი ვერ შეიძლებს), არამედ უბრალოდ მოვყვე ჩვენი მოგზაურობის ამბავი. მაგრამ ვერ იქნა და ვერ მოვახერხე, ვერა და ვერ შევუდექი საქმეს. არა მგონია, ლიტერატურული ნიჭი და უნარი მაკლდეს. — ამ მხრივ არც გახლავართ პატივმოყვარე. არა, საქმე ისაა, რომ აღარ არსებობს სინამდვილე, მე და ჩემმა ამხანაგებმა რომ შევიგრძენით; და თუმცა ყველაზე უფრო ძვირფასი და ცოცხალი, რაც გამაჩნია, ეს ძმობის მოგონებანია, მაინც ისე შორეულად მეჩვენება ისინი, იმდენად სულ სხვა ნივთიერებისაგან შემდგარი, ასე მგონია, სხვა ვარსკვლავებზე და სხვა ათასწლეულში მომხდარიყო, ანდა ავადმყოფური სიზმრები ყოფილიყო!”

„ეს გრძნობა ჩემთვის ნაცნობია“, წამოიძახა ლუკასმა ცოცხლად. ჩვენმა საუბარმა იგი ახლა უფრო დააინტერესა. „ჰოი, რა ნაცნობია იგი ჩემთვის! სომ იცით, მეც ზუსტად ასეთივე რამ დამემართა ომის ამბებთან დაკავშირებით. ასე მეგონა, ომს კარგად ვიცნობდი-მეთქი — მე სომ ჩემს ზურგზე გადავიტანე მთელი მისი სიმძიმე. იმდენი სურათი მიტრიალებდა თვალწინ, ლამის იყო, თავი გამსკდომოდა. ათასი კილომეტრის სიგრძის კინოფირი თითქო საკუთარ ოცინში მეგულეობდა, მაგრამ მივუჯდებოდი თუ არა საწერ მაგიდას ჩემს საკუთარ ჭერქვეშ, დავჯდებოდი თუ არა სკამზე, მო-

ვიმარჯვებდი თუ არა კალამს, მაშინვე საოცრად შორი და შორი ხდებოდა მიწასთან გასწორებული სოფლები და გადაპარსული ტყეები, ცეცხლში გახვეული აზანზარებული მიწა, ერთმანეთში აღრეული სიბინძურე და სიდიადე, სიმხდალე და გმირობა, გამოფატრული მუცლები და წაცლილი თავები, სიკვდილის შიში და გაჭირვების იუმორი — ეს ყველაფერი, ჩემგან ეგზომ დაშორებული, მხოლოდ სიზმარი იყო, ერთმანეთთან დაუკავშირებელი და ყოვლად მოუხელებელი. მოგესხენებათ, მე მაინც დავწერე ჩემი წიგნი ომზე. ახლა მას ბევრი კითხულობს და ბევრსაც ლაპარაკობენ მასზე. მაგრამ აი, რას გეტყვით: ვერავინ დამარწმუნებს, რომ ჩემსაზე ათჯერ უკეთესსა და დამაჯერებლად დაწერილ თუნდაც ათ ასეთ წიგნს შეუძლია შეუქმნას კეთილგანწყობილ მკითხველს ოდნავი წარმოდგენა ომზე, უკეთუ ამ მკითხველს თვითონ არ გამოუვლია იგი. ხოლო ასეთი ხალხის რიცხვი არცთუ ისე დიდია. თუმცა არც ომის „მონაწილეთაგან“ განუცდია ყველას იგი. და გინდაც ბევრს მართლაც განეცადოს, ამ ხალხმა შემდგომში სულ მალე დაივიწყა ომი. ვინ იცის, ადამიანს განცდათა მოწყურვილების შემდეგ არაფერი ისე არ სწადია, როგორც დავიწყება“.

იგი გაჩუმდა და ფიქრებში წავიდა. მისმა სიტყვებმა ჩემივე განცდილი და ნააზრევი დამიდასტურა.

„აბა, მაშინ, როგორღა შესძელით წიგნის დაწერა?“ — შევაპარე ცოტა ხნის მერე.

ფიქრებიდან გამორკვეული, წამით შეყოვნდა. „მხოლოდ იმიტომ შევძელი,“ მითხრა მან, „რომ სხვა გზა არ მქონდა. მე ან წიგნი უნდა დამეწერა, ან უსასოობას მივცემოდი. ეს იყო ერთადერთი ხსნა, ეს მიხსნიდა არარაობისა, ქაოსისა და თვით-მკვლელობისაგან. ამან დამაწერინა წიგნი, ამან მიხსნა და გადამარჩინა. მთავარია, რომ დავწერე, სულ ერთია, ავად თუ კარგად. და კიდევ: წერის დროს ერთი წუთითაც არ მიფიქრია სხვა მკითხველზე, გარდა ჩემი თავისა; დიდი-დიდი თითო-ორიოლა მახლობელი თანამებრძოლი მყავდა გუნებაში და მაშინაც განათუ ცოცხლად დარჩენილებზე ვფიქრობდი, არამედ იმათზე, ვინც დაიღუპა. წერის დროს ციებცხელებიანივით თუ გიჟივით ვიყავ, რომელსაც გარს არტყია სამი-ოთხი დასახიჩრებული სხეული — ასე შეიქმნა ჩემი წიგნი“.

და მოულოდნელად ესეც დააყოლა — ამით დასრულდა ჩვენი პირველი საუბარი: „მაპატიეთ, ამაზე მეტს ვერაფერს გეტყვით. ვერც ერთ სიტყვას. არა, არ შემიძლია, არ მსურს. ნახვამდის“.

ამ სიტყვებით გარეთ გამომისტუმრა.

მეორე შესვედრისას ისევე მშვიდი და თავდაჭერილი იყო, მსუბუქი, დამცინავი ღიმი ისევ დასთამაშებდა ბაგეზე, თუმცა ჩემს გასაჭირსაც თითქოს უფრო მეტი გულისყურით მოეკიდა. ისე მეჩვენა, კარგად გაიგო-მეთქი, რაც მინდოდა. ორიოდე რჩევაც მომცა, მეტნაკლებად რომ გამომადგე კიდევ. ამ მეორე და უკანასკნელი გასაუბრების დასასრულს კი, თითქოს სხვათა შორის, მითხრა:

„გამიგონეთ, რად უბრუნდებით ისევ და ისევ მსახურ ლეოს ამბავს? ეს მე არ მომწონს. როგორც ჩანს, აქ რაღაც იმალება; მოდით, მოეშვიტო, მოიშორეთ ლეო თავიდან, ვაითუ აკვიატებულ იდეად გადაგექცეთ“.

მინდოდა მეთქვა, აკვიატებული იდეის გარეშე, აბა, რომელი წიგნი დაწერილა-მეთქი, მაგრამ იგი უკვე აღარ მისმენდა. ამის მაგივრად თვითონ მკითხა ანაზღად ისეთი რამ, რამაც შემაკრთო: „არა, მართლა ლეო ერქვა იმას?“

შუბლზე ოფლმა დამასხა.

„დიახ“, ვუთხარი, „მართლა ლეო ერქვა“.

„სასელი იყო მისი თუ გვარი?“

მე დავიბენი.

„არა, სახელად ერქვა... ერქვა... აღარ მახსოვს, დამავიწყდა. ლეო გვარი იყო მისი. ჩვენ სხვაგვარად არასდროს არც დაგვიძახნია მისთვის“.

ვიდრე მე ამას ვლაპარაკობდი, ლუკასმა საწერი მაგიდიდან სქელი წიგნი აიღო და ფურცვლას მოჰყვა. საოცრად სწრაფად მიაგნო, რასაც ეძებდა და გადაშლილი გვერდის ერთ ადგილს თითი დაადო. ეს გახლდათ სამისამართო წიგნი და იქ, სადაც მას თითი ედო, ლეოს გვარი ეწერა.

„აბა, შეხედეთ,“ ჩაიციინა მან, „ერთი ლეო უკვე აგერ გვყავს. ლეო ანდრეას, ზაილერგრაბენის 69-ა. ეს იშვიათი გვარია; იქნებ ამ კაცმა იცის იმ თქვენი ლეოს ამბავი. მიაკითხეთ. ეგების გითხრათ ის, რაც თქვენ გჭირდებათ. მე მეტს ვერაფერს გეტყვით. ახლა კი დრო აღარ დამრჩა, მაპატიეთ, ფრიად გამახარეთ“.

გაოცებისა და აღელვებისაგან წავბარბაცდი, როცა კარი გამოვიხურე და გამოვედი. ეს კაცი მართალი იყო. მე მასთან გასარკვევი აღარაფერი მქონდა.

იმავე დღეს წავედი ზაილერგრაბენზე, მოვძებნე ის სახლი და ვიკითხე, თუ ცხოვრობს-მეთქი აქ ბატონი ანდრეას ლეო. თურმე მეოთხე სართულზე მქონია ერთი ოთახი. მითხრეს, საღამოობითა და კვირაობით თუ ნახავს შინ კაცი, დღისით კი სამუშაოზე დადისო. ისიც ვიკითხე, რა ხელობის ბრძანდება-მეთქი. ხან რას აკეთებს და ხან რასო, თქვეს, ფრჩხილების დაჭრა და მასაჟი იცისო, მალამოებსაც ამზადებს და ბალახეულით მკურნალობაშიც ერკვევაო. როცა საქმე შემოელევა და ცხოვრება ჭირს, ძაღლების წვრთნასა და კრეჭასაც არ თაკილობსო. გადავწყვიტე, ისა ჯობს, შევეშვა ამ კაცს, არაფერი ვუთხრა-მეთქი ჩემი განზრახვის თაობაზე, და გამოვბრუნდი. ისე კი ძალზე მინდოდა მისი ნახვა. ამიტომაც ხშირ-ხშირად ვსეირნობდი იმ ქუჩაზე და თვალი სულ იმ სახლისაკენ მეჭირა, დღესაც ვესტუმრები იქაურობას, ვინაიდან აქამდე ვერასდროს მოვახერხე თვალი მაინც მომეკრა ანდრეას ლეოსთვის.

ვაი, რომ მთელი ეს ამბავი სასოწარკვეთისკენ მიმაქანებს და, ამავე დროს, ბედნიერსაც მხდის, უფრო სწორედ, აღმაგზნებს, მძაბავს, საკუთარ თავსა და ცხოვრებას ჩემთვის კვლავაც მნიშვნელოვანს ხდის, რაიც ესოდენ მაკლდა აქამდე.

ვინ იცის, ალბათ მართალნიც არიან ის პრაქტიკოსი ფსიქოლოგები, ადამიანის ყოველ მოქმე-

დებასა და საქციელს თავკერძობას რომ მიაწერენ, თუმცა მე მაინც ვერა და ვერ გამიგია: ის ადამიანი, ვინც მთელი დღე და მოსწრება ერთ საქმეს ემსახურება, არად მიიჩნევს დროსტარებას, კარგ ცხოვრებას და მსხვერპლად ეწირება რაღაცა მიზანს, ვითომ რად უნდა აკეთებდეს იგივეს, რასაც ის კაცი, ვინც მონებიტა თუ საბრძოლო იარაღით ვაჭრობს და ამ შემოსავალს დიდებულად ახმარს თავის თავს. მაგრამ ეჭვი არ არის, მე რომ ერთ-ერთ ასეთ ფსიქოლოგს შევედავო და შევეპაექრო, წაგებული და მტყუანი მევე დავრჩები და მხილებულიც მევე ვიქნები, ვინაიდან ფსიქოლოგები ის ხალხია, ყოველთვის მართალნი რომ გამოდიან, ყოველთვის მოგებულნი რომ რჩებიან. თუმცა, მე რომ მკითხო, დაე, იყვნენ მართალნი. ჰოდა, რაღაი გამოდის, რომ ყველაფერი, რაც მე მომწონდა და ლამაზი მეგონა, ყველაფერი, რისთვისაც მსხვერპლი გამიღია, მხოლოდ ჩემი თავკერძული მისწრაფება ყოფილა; ჩემი გეგმაც, დამეწერა დილის ქვეყანაში მსხემობის ისტორიის მაგვარი რამ, დღითი დღე უფრო აშკარა თავკერძობად მიმაჩნდა. თუ თავდაპირველად მეგონა, კეთილშობილი საქმის სამსახურმა მეტისმეტად სამძიმო საქმე მაკისრებინა-მეთქი, ახლა სულ უფრო და უფრო ვრწმუნდები, რომ ჩემი მოგზაურობის აღწერით მეც მარტოოდენ იმისკენ ვისწრაფვი, რისკენაც ისწრაფოდა ლუკასი თავისი წიგნით: კერძოდ, მეხსნა და გადამერჩინა ჩემი სიცოცხლე იმის წყალობით, რომ ისევ აზრი მიმეცა მისთვის.

მაგრამ რომ ვერ ვხედავ გზას! ერთი ნაბიჯიც
რომ ვერ გადამიდგამს წინ!

„მოდით, მოეშვით, მოიშორეთ ლეო თავიდან!“
მითხრა ლუკასმა. ასევე შემეძლო მე თავის, ანდა
სტომაქის მოშორება და იმათგან თავის დახსნა!

ღმერთო ძლიერო, შემეწიე და დამეხმარე მცი-
რედ მაინც!

IV

ახლა ყოველივე კვლავ შეიცვალა. და თუმცა
ჯერ ვერ ვიტყვი, რამდენად წინ წაიწია ჩემი საქ-
მე, ეს კია, ისეთი რამ განვიცადე, ისეთი რამ გა-
დამხდა თავს, თავის დღეში რომ არ ველოდი...
მაგრამ განა მართლა არ ველოდი, განა არ მიგრ-
ძნობდა წინასწარ გული, განა არ მეშინოდა ამი-
სი? დიახაც, რომ ასე იყო. და მაინც საკმაოდ საო-
ცარი და დაუჯერებელი რამ შემემთხვა.

ვინ იცის რამდენჯერ, იქნებ ოცჯერ და უფ-
რო მეტჯერაც კი ვყოფილვარ სასეირნოდ ზაი-
ლერგრაბენზე და ბევრჯერ ჩამივლია იმ სახლის-
თვისაც მუდამ ერთი გადაწყვეტილებით: მოდი,
ერთხელ კიდევ ვცდი და თუ არ გამიმართლა, აღა-
რასდროს მოვალ-მეთქი. მაგრამ მაინც ისევ და
ისევ ვუბრუნდებოდი იქაურობას. და აი, გუშინწინ
საღამოს აკი გამიმართლა ბედმა. გამართლებაც
ამას ჰქვია. იმ სახლის მომწვანო-მორუხო ბათქაშ-
ზე უკვე ყოველ ბზარსა და ღრიჭოს ვცნობდი, ჰო-
და, უცებ მაღლა სართულის ერთ-ერთი ფანჯრი-
დან ცეკვისა თუ სიმღერის, უკეთ — ქალაქური

სიმღერის ჰანგი მომესმა. ვიღაცა სტვენდა ამ ჰანგს. ჯერ არა ვიცოდი რა და მაინც მივაყურე. ამ ჰანგმა რაღაცა გამახსენა, დავიწყების ბურანიდან რაღაც მოგონებამ გამოაღწია. ის ყოვლად ჩვეულებრივი ჰანგი ვიღაცის ბაგეთაგან ისე საოცრად ტკბილად, მსუბუქად წარმოდინდებოდა, ისე უჩვეულოდ ამოდ, ბუნებრივად, წმინდად, უშუალოდ ჟღერდა, ვითარცა ფრინველის გალობა. ვიდექი და მოჯადოებული ვუსმენდი რაღაც უცნაური გრძნობით შებოჭილი, თუმცაღა გუნებაში არაფერი გამივლია და თუ რამე გავიფიქრე, ალბათ მხოლოდ ის, რომ ვისაც ასეთნაირად შეუძლია სტვენა, ძალიან ბედნიერი და ძალიან საყვარელი კაცი უნდა იყოს-მეთქი.

უკვე ბინდდებოდა, მაგრამ ჯერ არც ერთი ფანჯარა არ იყო განათებული. შეწყდა სტვენა, აღარ ისმოდა იმ სადა მელოდიის უბრალო ვარიაციები. სიჩუმე ჩამოვარდა. ახლა ალბათ სინათლეს აანთებენ-მეთქი, გავიფიქრე, მაგრამ მთელი სახლი კვლავაც სიბნელით იყო მოცული: უცებ გავიგონე, მაღლა როგორ მიჯახუნდა კარი, მალე კიბეზე ფეხის ხმა გაისმა, სადარბაზოს კარი უხმაუროდ გაიღო და ვიღაც გარეთ გამოვიდა. სიარულიც ისეთივე ჰქონდა, როგორიც სტვენა: მჩატედ, ცეკვა-ცეკვით მოდიოდა, ოღონდ მტკიცედ, ყოჩაღად და ჭაბუკურად. არც ისე მაღალი კაცი იყო, მაგრამ ერთობ მოხდენილი და კობტა. თავზე არაფერი ეხურა. მაშინ კი მიკარნახა გუმანმა: ეს ლეოა, სამისამართო წიგნის ლეო კი არა, ჩვენი ლეო, ჩვენი საყვარელი თანამგზავრი და მსახური, ვისმა

დაკარგვამაც მაშინ, ათი თუ უფრო მეტი წლის წინათ ესოდენ დაგვამწუხრა და თავგზა აგვიბნია. იმ პირველი სიხარულისა და გაოცების წამს კინაღამ დაგუძახე. ახლადა გამახსენდა, მხოლოდ ახლა, რომ ჯერ კიდევ დილის ქვეყანაში ჩვენი მსხემობის უამს ხშირად მომისმენია მისი სტვენა. ეს, დიახაც, მაშინდელი ჰანგები იყო და მაინც საოცრად განსხვავებულად უღერდა ახლა. გული ისე მეტკინა, თითქოს ზედ დანა დამისვესო. ჰოი, მას შემდეგ რარიგ შეცვლილა ყველაფერი — ცა, ჰაერი, წელიწადის დრონი, სიზმრები, ძილი, დღე და ღამე, რა საშინლად, რა ძირეულად შეცვლილა, თუკი ნაცნობი სტვენა, ნაცნობი ნაბიჯების ხმა — აწ გარდასული დროის მხოლოდ მოგონება — ეგზომ მისერავს გულს, ეგზომ დიდ ტკბობასა და თან ეგზომ დიდ ტკივილს მანიჭებს!

იგი ლაღად, მხიარულად მოაბიჯებდა თავადერილი, უქუდოდ, გაღედილი ცისფერი პერანგიდან შიშველი კისერი მოუჩანდა. ისე სწრაფად ჩაიქროლა მოსაღამოებულ ქუჩაზე, თვალი ძლივს მივატანე ლეოს ჩამოქნილ ტანს, მის ლამაზ პირისახეს. ჩაიქროლა ისე ჩუმად, არც გამიგია მისი მსუბუქი სანდლებისა თუ სპორტული ფეხსაცმლის ხმა. უკან გავყევი. განა შემეძლო არ გავყოლოდი? ასე ჩაიარა შესახვევი. და თუმცა მსუბუქად, ძალდაუტანებლად და ახალგაზრდულად მიაბიჯებდა, მისი ნაბიჯი ამავე დროს საღამოსაც ეწყობოდა, ამ ბინდის მუსიკასაც, ქალაქის გულიდან მოდენილ ყრუ ხმებსაც, ეს წუთია ანთებულ ფარანთა მბუუტავ შუქსაც.

წმინდა პავლეს კარიბჭესთან პირველსავე ხეს-
თან გადაუხვია და მრგვალად შეკრეჭილ მაღალ
ბუჩქებში გაუჩინარდა. ნაბიჯს ავუჩქარე, არ და-
მეკარგოს-მეთქი. აგერ ისევ გამოჩნდა, დინჯად
მიჰყვებოდა იასამნის ბუჩქებსა და აკაციებს. გზა
ორი მხრიდან უვლიდა პატარა ჭაღას. გზის პი-
რებზე რამდენიმე სკამი იდგა. ხეების ქვეშ უკვე
საკმაოდ ბნელოდა. ლეომ პირველ სკამს ჩაუარა —
იქ შეყვარებული წყვილი იჯდა; მომდევნო სკამი
ცარიელი იყო; ჰოდა, იქ ჩამოჯდა, სკამის ზურგს
მიეყრდნო, თავი უკან გადააგდო და ერთხანს ფოთ-
ლებსა და ღრუბლებს შეაცქერდა, შემდეგ სერ-
თუკის ჯიბიდან პატარა მრგვალი კოლოფი ამოა-
ძვრინა, თეთრი ლითონის კოლოფი, გვერდით
მოიდო და თავი ახადა. მერე იქიდან რაღაც ამო-
იღო, პირში ჩაიდო და ნელა, სიამოვნებით შეექცა.
მე ერთხანს ბუჩქების წინ მიმოვდიოდი. მერე მის
სკამს მივუახლოვდი და მეორე კიდეზე ჩამოვჯე-
ქი. თავი ასწია, ღია ნაცრისფერი თვალებით შე-
მომხედა და ისევ განაგრძო ჭამა. თურმე ჩირი იყო,
ორიოდე ქლიავი და ნახევარი გარგარი. ორი თი-
თით ამოჰქონდა ჩირი, ოდნავ მოსრესდა და ნელა,
სიამოვნებით ღეჭავდა. საკმაო ხანი გავიდა, ვიდრე
უკანასკნელს ამოიღებდა და მიირთმევდა. მერე ისევ
დაახურა თავი კოლოფს, შეინახა, უკან გადაწვა და
ფეხები გაჭიმა; მაშინ დავინახე, მის ტილოს ფეხ-
საცმელს დაგრეხილი ბაწრის ძირი რომ ჰქონდა.

„ამაღამ იწვიმებს“, წარმოთქვა ისე, ვერ გა-
ვარკვიე, მე მითხრა თუ თავისთვის ჩაილაპარაკა.

„შესაძლოა“, წავიბუტბუტე გაუბედავად. თუკი
ქამდე ვერც სახით მიცნო, ვერც სიარულით, ხომ

შეიძლება, და დარწმუნებული ვიყავი კიდევ, ხმა-
ზე შევეცანი.

მაგრამ ლეომ ვერც ხმაზე მიცნო, და თუმცა
თავდაპირველად მე თვითონაც ასე მეწადა, მაინც
საოცრად დამწყდა გული, რომ ვერ მიცნო. ამ აო-
წელიწადში იგი არ შეცვლილიყო და არც სიბერე
დასტყობოდა, მე კი სულ სხვაგვარად, ვაი, რომ
სულ სხვაგვარად გამოვიყურებოდი.

„რა კარგი სტვენა გცოდნიათ“, ვთქვი, „წელა-
იქ, ზაილერგრაბენზე მოგისმინეთ და ძალიან მო-
მეწონა. უნდა გითხრათ, რომ ადრე მეც მუსიკოსს
გახლდით“.

„მუსიკოსი“? მითხრა გულითადად, „ეს მშვე-
ნიერი ხელობაა. მერედა, მიატოვეთ?“

„დიახ, დროებით. ვიოლინოც კი გავყიდე“.

„ჰოო? ძალზე სამწუხაროა. იქნებ გიჭირთ? მ-
იმის თქმა მინდა: მშვიერი ხომ არ ბრძანდებით
შინ კიდევ მაქვს საჭმელი და ჯიბეშიაც ორიოდ
მარკა მომეძებნება“.

„რასა ბრძანებთ“, მივატანე საჩქაროდ, „ამი-
ტომ სულაც არ მითქვამს. საკმაოდ კარგად ვცხოვ-
რობ, იმაზე მეტიც კი მაქვს, ვიდრე მჭირდება.
მაგრამ მაინც მადლობას მოგახსენებთ, ძალიან მე-
სიამოვნა, რომ დამპატიეთ. ხშირად როდი შეგ-
ხვდება კაცს კეთილი ხალხი“.

„ასე გგონიათ? თუმცა, იქნებ მართალიც იყო
ადამიანები სხვადასხვანაირნი არიან, ხშირად სა-
მაოდ უცნაურნიც. აი, თქვენც უცნაური ბრძან-
დებით“.

„მე? მაინც რატომ?“

„ომიტომ, რომ ფული საკმაოდ გქონათ, ვიოლინო კი გავყიდეთ, იმახით! განა ასე მოგაბეზრათ თავი მუსიკამ?“

„მაგას ნუ იტყვით! მაგრამ ხანდახან ხომ ხდება ისეც, რომ ადამიანს აღარ გახარებს, რაც მანამდე ასე გიყვარდა. ხომ ხდება, რომ მუსიკოსი თავის ვიოლინოს ან გაყიდის ანდა კედელს მიანარცხებს, რომ მხატვარი ერთ მშვენიერ დღეს ყველა თავის სურათს დაწვავს. განა არ გაგიგიათ ასეთი რამ?“

„როგორ არა, ასეთი რამ ბევრჯერ მომხდარა, თღონდაც ეს სასოწარკვეთას მოჰყვება ხოლმე. მეორე ადამიანს ვიცნობდი, თავი რომ მოიკლეს. სულელები განა ცოტა არიან, ისინი უნდა შეიცოდოს კაცმა. ზოგს ვერც დაეხმარები. ახლა რას აკეთებთ, ვიოლინო რომ აღარა გაქვთ?“

„აჰ, ხან რას და ხან რას. თუმცა, მართალი გითხრათ, არც ისე ბევრს, ახალგაზრდა აღარა ვარ, ხშირადაც ავადვმყოფობ. თუმცა სულ იმ ვიოლინოს რად მიხსენებთ, განა ასე დიდ რასმე ნიშნავს?“

„ვიოლინო? ეს წუთია მეფე დავითზე გავიფიქრე“.

„რა ბრძანეთ? მეფე დავითზე? რა შუაშია აქ მეფე დავითი?“

„ისიც ხომ მუსიკოსი იყო. ჯერაც სულ ყრმა სავლე მეფეს ქნარით ატკბობდა, სიავესა და ღვარძლს ავიწყებდა. მერე კი თვითონაც მეფე შეიქნა, დიდი მეფე, საზრუნავით დამძიმებული, თავისწება და თავისგუნება. იგი იყო გვირგვინოსანი, მეომარი, მეფე მხედარი, ვინც არაერთი სისაძაგლე ჩაიდინა და სახელიც დიდად გაითქვა. მაგ-

და. 1
როგორც მის ცხოვრებაზე ვფიქრობ, ყველაზე მეტად მაინც ყრმა ღავითი მხიბლავს, ხელში რომ ქნარი უჭირავს და საცოდავ სავლესთვის უკრავს. და გული მწყდება, რად გახდა-მეთქი შემდგომში მეფე. განა უფრო ბედნიერი და მოსაწონი არ იყო იმ დროს, როცა იდგა და ქნარზე უკრავდა?”

7
„რა თქმა უნდა“, შევძახე ცხარედ, „რა თქმა უნდა, ის მაშინ უფრო ახალგაზრდაც იყო, უფრო მოსაწონიც და ბედნიერიც. მაგრამ ადამიანი მარად არ რჩება ახალგაზრდა. თქვენი ღავითიც უამთა ვითარებაში დაბერდებოდა, სილამაზეს დაკარგავდა და საზრუნავიც ბევრი გაუჩნდებოდა, კიდევ რომ მუსიკოსად დარჩენილიყო. მაგრამ იგი გახდა დიდი ღავითი, მოიმოქმედა თვისი საქმენი და ფსალმუნებიც დაგვიტოვა. ცხოვრება განა მხოლოდ თამაშია!“

ლეო წამოდგა და დამემშვიდობა.

„უკვე ღამდება“, ასე მითხრა, „და საცაა გაწვიმდება. მე ბევრი არა ვიცი რა ღავითის საქმეებისა. ისიც არ ვიცი, დიდი იყო თუ პატარა ეს საქმეები. მართალი გითხრათ, არც მისი ფსალმუნებისა გამეგება რა. მე მათზე ცუდს ვერაფერს ვიტყვი. მაგრამ ცხოვრება რომ მხოლოდ თამაში არაა, ამას ვერა ღავითი ვერ დამიმტკიცებს. როცა კაცს, ღამაზი და ბედნიერი ცხოვრება აქვს, ის მართლაც თამაშია და სხვა არაფერი! რა თქმა უნდა, შეიძლება ცხოვრება ათას სხვა რამედაც აქციო — ვთქვათ, მოვალეობად, ბრძოლად თუ საპყრობილედ, მაგრამ უფრო მშვენიერს ამით ვერ გახდინახვამდის, მოხარული გახლავართ“.

იგი წავიდა. მჩატედ, მშვიდად მიაბიჯებდა ეს საოცარი, საყვარელი ადამიანი. და ის იყო, თვალს უნდა მოფარებოდა, რომ საბოლოოდ მიმტყუნა თავშეკავებამ, სასოწარკვეთილი ღვედევენე და მუდარით შევძახე: „ლეო, ლეო! თქვენ ხომ ლეო ხართ. ნუთუ ვედარ მცნობთ? ჩვენ ხომ ძმობის წევრები ვიყავით და დღემდეც ასე უნდა დავრჩენილიყავით. ჩვენ ხომ ერთავე დილის ქვეყანაში ვართ წამოსული სალოცავად. განა მართლა დამივიწყეთ, ლეო? განა მართლა აღარაფერი იცით გვირგვინის მცველთა, კლინგზორისა და გოლდმუნდის, ბრემგარტენის ზეიმის, მორბიო ინფერიორეს ხეობის თაობაზე? ლეო, შემობრალეთ!“

მეშინოდა, გაიქცევა-მეთქი, მაგრამ არ გაქცეულა და არც ჩემკენ მობრუნებულა; დინჯად მიაბიჯებდა, თითქოს ჩემი მუდარა ვერც გაიგოო. როცა დავეწიე და გვერდით ამოვუდექი, დიდად, მგონი, არც სწყენია.

„თქვენ მეტისმეტად სწუხართ და ფიცხობთ“, მითხრა დაყვავებით, „ეს კი არ ვარგა. დაგიმახინჯდებათ პირისახე და შეიძლება ავადაც გახდეთ. ისევ ჯობს, ნელა ვიაროთ, ეს ძალიან აწყნარებს კაცს. წვიმის ორიოდე წვეთიც საუცხოოა, განა არა? ასე გგონია, ნელსაცხებელი გეპკურა მაღლით“.

„ლეო“, შევემუდარე, „შემობრალეთ! ერთი სიტყვით მაინც მითხარით: მცნობთ თუ არა?“

„დიახ, დიახ,“ განაგრძო კვლავ დაყვავებით, თითქოს ავადმყოფს ან მთვრალს ელაპარაკებო, „ყველაფერი მალე გაივლის. ეს მხოლოდ წამიერი აღელვება იყო. თქვენ მეკითხებით, გიცნობთ თუ

არა? განა ვინმე კაცთაგანი იცნობს ან სხვას ანდაც თავის თავს? მე აღამიანთა ვერაფერი მცოდნე გახლავართ და არც მინდა ვიყო. აი, ძაღლებს, ფრინველებს და კატებს კი კარგად ვიცნობ. თქვენ კი, ბატონო ჩემო, მართლა არ გიცნობთ“.

„მაგრამ თქვენ ხომ ძმობის წევრი იყავით? ხომ ჩვენთან ერთად ადექით გზას?!“

„მე მუდამაც გზას ვადგავარ, ბატონო ჩემო, მუდამაც ძმობის წევრი ვარ. ზოგნი მიდიან, ზოგნი მოდიან, ზოგს თითქოს იცნობ, თითქოს არ იცნობ. ძაღლებთან ამდენი ამბავი როდია საჭირო. აბა, ერთ წამს შეჩერდით და დააკვირდით!“

მან მოძღვარივით ასწია თითი. ჩვენ ვიდექით ჩაბნელებული ბაღის ბილიკზე, თანდათან რომ იფარებოდა წმინდად განაცხერი წვიმის წვეთებით. ლეომ ტუჩები დაამრგვალა და ხმადაბლა, მაგრამ გაბმით დაუსტვინა. მერე ერთხანს შეიცადა და ისევ დაუსტვინა. შევკრთი კიდევაც, როცა უეცრად რკინის მესრის მეორე მხარეს ბურქებიდან უზარმაზარი ნაგაზი გამოსტა და წკმუტუნ-წკმუტუნით მესერს მოაწყდა, ალბათ იმიტომ, რომ ლეოს თითები გაეყო მესერში და მოფერებოდა. მწვანედ კვესავდა მისი ვეებერთელა თვალები. მაგრამ როგორც კი თვალს მკრავდა, ყელის სიღრმიდან, შორეული გრგვინვასავით თანდათან მოძალეებული ჩუმი ღრენა ამოდიოდა.

„ეს ნაგაზი ნეკერი გახლავთ,“ გამაცნო ლეომ. „ჩვენ კარგი მეგობრები ვართ. ნეკერ, ეს კაცი ყოფილი მევიოლინეა, ნურც ნურაფერს დაუშავებ და ნურც შეუყეფ“.

ასე ვიდექით ერთხანს. ლეოს რკინის მესერში
გაეყო ხელი და ნაგაზს სველ ბაღნიან ზურგს ნა-
ხად უფხანდა. მართალი გითხრათ, ლამაზი სუ-
რათი იყო და მომეწონა, ლეო ამ ძაღლს რომ მე-
გობრობდა და ძაღლიც ასე მიეხარა ამ შუადამისას.
ოღონდაც გული მატკინა და თან აუტანელიც მეჩ-
ვენა ის ამბავი, რომ ამ ნაგაზსა, თუ იქნებ, უბნის
ქველა ძაღლს ლეო გულითად მეგობრად ეგულე-
ბოდა, მაშინ როცა ჩვენ უცხოობის მთელი სამ-
ქარო გვაშორებდა. მეგობრობა და ნდობა, რაზე-
დაც ასე ვემუდარებოდი და რისთვისაც თავს ასე
ვიმცირებდი, თითქოს მარტოოდენ ნეკერს კი არა,
ყოველ ცხოველს, წვიმის ყოველ წვეთს, მიწის
ყოველ გოჯს ეკუთვნოდა, სადაც კი ლეო ფეხს
დაადგამდა. თითქოსდა მათთვის მიემღვნა თავისი
აულის რაღაც ნაწილი, თითქოს მღელვარედ
აღტვოდა მუდამ სხვა ცოცხალი არსებებისა თუ
არგვლივ არსებულ გარემოსკენ, თითქოს იცნობდა
ქველას და ყოველს და მასაც ყველა იცნობდა,
ქველას უყვარდა — მხოლოდ ჩემკენ, ვისაც ასე
სიყვარდა და მესაჭიროებოდა მისი თავი, არ ილ-
ტვოდა იგი, მხოლოდ მე გამინაპირა და უცხოდ,
კვიად მიმზერდა, არ გამისხნა თავისი გულის
კარი, ამომშალა მესსიერებიდან.

აუჩქარებლად განვაგრძეთ გზა. მესრის მეორე
ხრიდან ლეოს ნაგაზი მიაცილებდა და ჩუმი წკმუ-
უნით სიყვარულსა და სიხარულს გამოხატავდა,
თან არც ჩემს უსიამო არსებობას ივიწყებდა, ვი-
აიდან ლეოს ხათრით რამდენჯერმე მოიშთო ყან-
რატოში მტრობისა და მუქარის გამომხატველი
რუ ღრენა.

„მაპატიეთ“, წამოვიწყე ისევ, „რომ აგეკიდეთ და ამდენი დრო დაგაკარგვინეთ. შინ დაბრუნება და დაძინება გნებავდათ ალბათ“.

„ოჰ, ეგ ამბავი ნუ შეგაწუხებთ“, ჩაიციინა მან. „მე ყაბულსა ვარ, გინდაც მთელი ღამე ვიხეტიანლო, საამისოდ არც დრო მაკლია და არც გუნებთუკი თქვენთვის არ იქნება მეტისმეტი“.

რა თქმა უნდა, მეგობრულად ჩაილაპარაკა, არც გუნებაში გაუფიქრია სხვა რამ. მაგრამ რაწამსაკი ეს სიტყვები წარმოთქვა, უცებ ყველა სახსარმა მიგრძნო, რა საშინლად დავდლიღვარ თურმე, როგორ მიჭირს ყოველი ნაბიჯის გადადგმა აუაზრო და დამამცირებელი სეირნობისას.

„მართალი ბრძანდებით“, ვთქვი ფარხმალდაყრილმა, „ახლავა ვიგრძენ, რა ძალიან დავიღალე გარდა ამისა, უაზროც არის ამ ღამესა და წვიმაში ხეტიალი და სხვისთვის თავის მობეზრება“.

„როგორც გენებოთ“, მითხრა მან ზრდილად.

„ეჰ, ბატონო ლეო, მაშინ, ძმობის მსხემობის ხანს დილის ქვეყანაში ასე როდი მელაპარაკებოდი. ნუთუ მართლა დაივიწყეთ ყველაფერი? თუმცა რა აზრი აქვს ლაპარაკს, აღარ გაგაჩივრებთ. ღამე მშვიდობისა“.

იგი ერთბაშად მიიმალა ღამის სიბნელეში. მკვი დავრჩი მარტოდ-მარტო, გაბრიყვებული, გაწვილებული. დიას, ეს თამაში მე წავაგე. მან ვერ მიცნო, არ მოინდომა ვეცნე, მასხარადაც კი ამიგდო.

უკან გამოვბრუნდი. რკინის მესრის მეორე მხრიდან კი გააფთრებით მიყეფდა ნეკერი. შუა

გულ ზაფხულის ამ თბილ, წვიმიან ღამეს დაღლი-
ლობამ, სევდამ და მარტოობამ ერთიანად გამოთოშა,
გამყინა.

აღრეც მქონია ასეთი წუთები. ამგვარი სასო-
წარკვეთის ჟამს, ყოველთვის მეგონა, თითქოს მე,
გზააბნეულმა ყარიბმა, სამყაროს განაკიდეს მი-
ცადწიე და ისღა დამრჩენია, დავნებდე უკანასკნელ
კაეშანს: გადავხტე სამყაროს განაკიდედან და სიცა-
რიელეს, სიკვდილს მივცე თავი. მას შემდეგ კვლა-
ვაც ხშირად მწვევია სასოწარკვეთა, მაგრამ თავის
მოკვლის მძაფრი სურვილი ამასობაში გარდაიქმნა
და მერე თითქმის სრულიად გაქრა. სიკვდილი აღ-
არ იყო ჩემთვის არარაობა, აღარ იყო სიცარიელე,
არც უარყოფა. ბევრმა სხვა რამემაც იცვალა ფერი,
გადასხვაფერდა. სასოწარკვეთის წუთებს ახლა ისე-
ვე აღვიქვამ, ვით ფიზიკურ ტკივილს: ადამიანი
ითმენს ტკივილს, ხან ჯიუტად, ხანაც წუწუნებს,
ეს ტკივილი ზოგჯერ დიდია, ზოგჯერ — ჰატარა,
ჰოდა, ადამიანიც ხან ცოფდება, ხანაც დამცინავი
ცნობისმოყვარეობა აიტანს ხოლმე: ნეტა სადამდე
გაგრძელდება, ნეტა სადამდე შეიძლება იმატოსო
ამ ტკივილმა.

მთელი ჯავრი ჩემს გულგატეხილ ცხოვრება-
ზე, რაიც დილის ქვეყანაში იმ უიღბლო მსხემო-
ბიდან ჩემი ეული დაბრუნების შემდეგ სულ უფრო
და უფრო გაუფასურდა და ლაჩრული გახდა, მთე-
ლი ურწმუნოება საკუთარი თავის, ნიჭისა და უნა-
რისადმი, სინანულითა და შურით აღსავსე მთელი
სევდა ჩემი ცხოვრების ოდესღაც კეთილი, დიდე-
ბული წლების მიმართ უფრო და უფრო მატუ-

ლობდა ვით ტკივილი, ილტვოდა მაღლა, ვით ხე, ვით მთა, ისე, რომ ველარ იტევდა მას ჩემი არსება; და ყველაფერი ისევ და ისევ ჩემს ახლანდელ ამოცანას, ჩემ მიერ დაწყებულ საქმეს — ძმობისა და დილის ქვეყანაში მსხემობის ამბავს ებჯინებოდა. ახლა ისე მიმაჩნდა, რომ სასურველი და საგულისხმო თვით შედეგი კი არ იყო, საგულისხმო ახლა იმედი გახლდათ—ჩემი შრომის, იმ დიდებული დროის მოგონების წყალობით თავად განვწმენდილიყავი და ხსნას ვწეოდი, ისევ დავკავშირებოდი ძმობასა და ვზიარებოდი ადრე განცდილს.

შინ რომ მივედი, სინათლე ავანთე, ქუდიც არ მომიხდია, სველი ტანსაცმელითვე ისე მივუჯექი საწერ მაგიდას და ლეოს მივწერე წერილი. ათი, თორმეტი, ოცი გვერდი გადავაჭრელე ჩივილის, მონანიებისა და თხოვნა-ვედრების სიტყვებით. აღვუწერე და დავაფიცე ჩემი გასაჭირი, დავაფიცე ყოველივე, რაც ერთად გვექონდა განცდილი, დავაფიცე ჩვენი საერთო მეგობრები, შევჩივლე იმ გაუთავებელ, იმ დაწყევლილ სიძნელეებზე, ჩემი კეთილშობილი წამოწყება რომ შეიწირეს. იმწამსვე გამიქრა ყოველგვარი დაღლილობა, ვიჯექი აღგზნებული და ფურცელს ფურცელზე ვავსებდი. მიუხედავად ათასნაირი სიძნელეებისა, ვწერდი მე, მირჩევნია ყველაზე უარეს ბედს ვეწიო, ვიდრე ძმობის თუნდაც ერთი საიდუმლოება გავცე. მიუხედავად ყველაფრისა, არ მოვეშვები, მაინც დავამთავრებ ჩემს ნაშრომს, დილის ქვეყანაში მსხემობის მოსაგონრად, ძმობის სადიდებლად. ვწერდი ციებ-

ცხელებიანივით ნაჩქარევად, უაზროდ, გაუცნობიერებლად, რწმენის გარეშე; როგორც წყალი გადმოჩქეფდა გამსკდარი კათხიდან, ისე გადმოსეთქა ჩემი გულიდან ჩივილმა, ბრალდებამ, თვითბრალდებამ, არც რაიმე იმედი მქონდა, რომ პასუხს მივიღებდი, მხოლოდ განტვირთვის უინი მამოძრავებდა. იმავე ღამით მივიტანე და ჩავაგდე ეს უთავბოლო, კარგა სქელი წერილი უახლოეს საფოსტო ყუთში. თენდებოდა, როცა სინათლე ჩავაქრე, სხვენზე გავედი, სასტუმრო ოთახის გვერდით, სადაც პატარა საძინებელი მქონდა, და დავწექი. მაშინვე ჩამეძინა და დიდხანს მეძინა ღრმად.

V

მეორე დღეს, დასვენებულმა რომ გავიღვიძე, თავი მაინც მტკიოდა, ღამე წარამარა მეღვიძებოდა. ჩემს გაოცებას, სიხარულსა და შეცბუნებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა სასტუმრო ოთახში ლეო დამხვდა, სკამის ძგიდეზე ჩამომჯდარი. ეტყობოდა, კარგა ხანია მელოდა უკვე.

„ლეო“, შევძახე, „ჩემთან მოხვედით?“

„თქვენს წასაყვანად გეახელით“, მითხრა, „ძმობამ გამომგზავნა. აკი წერილიც მომწერეთ ამის თაობაზე, მე იგი უხუცესთ გადავეცი. უზენაესი საყდარი გელით. არ წავიდეთ?“

გაოგნებული ვეცი ფეხსაცმელს და ამოვიცვი. წუხანდელიდან აულაგებელი საწერი მაგიდა თიქოს დარცხვენით იყურებოდა. ამწუთას თითქმის დარც მახსოვდა, რა დავწერე ამ რამდენიმე სა-

ათის წინ შეშინებულმა და გამწარებულმა. თურმე ტყუილად როდი გავრჯილვარ. რაღაცა მოხდა, ლეო მოვიდა.

უცებ მხოლოდ ახლალა ჩავწვდი მისი ნათქვამის აზრს. მაშასადამე, ძმობა, რომლის შესახებაც მე დიდი ხანია აღარაფერი ვიცოდი ისევ ყოფილა ამქვეყნად, და მე აღარ მთვლის თავის წევრად! მაშასადამე, ისევ არსებობს ჩვენი ძმობა, უზენაესი სხედარი, არსებობენ უხუცესნი და სწორედ იმათ დამიბარეს ახლა! ამ ცნობამ თითქოს ცხელი და ცივი წყალი გადამასხა. მთელი თვეები და კვირეები ვცხოვრობდი ამ ქალაქში, ვწერდი ჩემს მოგონებებს ძმობასა და ჩვენს მსხემობაზე, არ ვიცოდი, ვინმე კიდევ თუ იყო დარჩენილი ამ კავშირიდან, ასე მეგონა, სულაც მე ვიყავი მისი უკანასკნელი გადმონაშთი. მართალი გითხრათ, იყო წუთები, როცა იმასაც კი ვერ გეტყოდით დარწმუნებით, როდისმე მართლა არსებობდა თუ არა ძმობა და ვიყავ თუ არა მისი წევრი. ახლა კი ჩემს წინ იდგა ლეო, ძმობის წარმოგზავნილი, ჩემს წასაყვანად მოსული. მე გამიხსენეს, დამიძახეს, ჩემი მოსმენა სურდათ: ვინ იცის, იქნებ მითხრან კიდევ, ანგარიში ჩაგვაბარეო. მე მზად ვიყავი საამისოდ. მზად ვიყავი დამემტკიცებინა, ძმობისთვის რომ არ მიღალატნია, მზად ვიყავი მორჩილებისთვის, დამსჯიდნენ თუ მაპატიებდნენ უხუცესნი, წინდაწინვე ყველაფერზე ვიყავ თანახმა, ვიყავ თანახმა — მეცნო მათი სიმართლე და ყველაფერში მორჩილება გამოემჩინა.

გზას გავუდექით. ლეო წინ მიმიძღვოდა და ისევ

როგორც ამ რამდენიმე წლის წინათ, თვალს ვადევნებდი, ვაკვირდებოდი მის სიარულს და ალტაცებული ვიყავი: მაინც რა კარგი, რა უზადო მსახურია-მეთქი. სწრაფი ნაბიჯით მიმიძლოდა იგი ვიწრო ქუჩებში, გზას მიჩვენებდა ვით წინამძღვარი და ვით მსახური თვისი დაგალებისა, მთელი არსებით მოწადინე და მოსწრაფე გარკვეული მიზან-ზრახვისა. თუმცაღა მოთმინებაში, მგონი, გამოცდა მომიწყო მაინც. ძმობა მიხმობდა, უზენაესი საყდარი მელოდებოდა, ყველაფერი სასწორზე მქონდა შეგდებული, წყდებოდა მთელი ჩემი მომავალი ცხოვრების ბედი, მთელ ჩემს ცხოვრებას ან ახლა უნდა მისცემოდა აზრი, ან სრულიად უაზრო გამხდარიყო. მოლოდინი მაკანკალებდა, ყელში მებჯინებოდა და მახრჩობდა სიხარული, შიში, კრთომა. და ამიტომაც ჩემს მოუთმენელ სულს აუტანლად გრძლად ეჩვენებოდა ის გზა, ლეო რომ ჩემ წინ მიიკვლევდა, რადგან ორ საათზე მეტ ხანს მივსდევდი ჩემს წინამძღოლს კუდში, მივჩანჩალებდი, ჩემი აზრით, მხოლოდ იმიტომ, რომ ლეოს გუმანმა შორიდან მოვლა უკარნახა. ორჯერ დიდხანს მაცდევინა ეკლესიის წინ, სადაც ილტვა, კარგა ხანს იდგა ძველ რატუშასთან, ფიქრებში ჩაძირული და ჭვრეტად ქცეული, მერე მომიყვა, თუ როგორ დააარსა იგი მეთხუთმეტე საუკუნეში ძმობის ერთმა განთქმულმა წევრმა. მაგრამ რაოდენ გულმოდგინედ, თავგამოდებით არ უნდა ევლო თავისი მიზნისაკენ, მე მაინც თავბრუ დამახვია ამ მიხვეულ-მოსხვეულმა სიარულმა — ერთ წრეში ტრიალმა თუ შორი ქუჩებით მოვლამ. სი-

ნამდვილეში სომე კაცი თხუთმეტოდე წუთში გა-
ივლიდა იმ გზას, ჩვენ რომ ნაშუადღევამდე მო-
ვუნდით.

ბოლოს ქალაქის გარეუბნის ერთ მიყრუებულ
ქუჩაზე გამიყვანა ლეომ და ერთ დიდ, მყუდრო,
წაგრძელებულ შენობაში შემიძღვა, რაღაც დაწე-
სებულებასა და მუხეუმს რომ წააგავდა. თავდა-
პირველად კაცისშვილის ჭაჭანებაც არ იყო, ცა-
რიელ დერეფნებსა და კიბეებს ზრიალ-ზრიალი
გაჰქონდათ ჩვენი ნაბიჯებისგან. ლეო თითქოს
რაღაცას ეძებდა, ისე დამატარებდა კიბიდან კი-
ბეზე და ვესტიბიულიდან ვესტიბიულში. ერთხელ
მორიდებით შეაღო მაღალი კარი. კარს იქით ნა-
ხატებით მოფენილი სამხატვრო ატელიე დავინახე,
მოლბერტის წინ მკლავებდაკაპიწებული მხატვა-
რი კლინგზორი იდგა — ჰოი, რამდენი წელია აღარ
მენახა მისი საყვარელი სახე! მაგრამ მისალმება
ვერ გავუბედე, ახლა საამისო დრო არ იყო — მე
მელოდებოდნენ, მე დაბარებული ვიყავი. კლინ-
გზორს ჩვენთვის თითქმის არც შემოუხედავს. ლე-
ოს თავი დაუქნია, მე კი არა. არ ვიცო, ვერ მიცნო,
თუ ვერ დამინახა. მერე მეგობრულად, მაგრამ
უსიტყვოდ გვანიშნა, წადითო, მუშაობაში ხელის
შეშლას რომ ვერ იტანს კაცი, ისე.

როგორც იქნა, ავადწიეთ ამ გაუთავებელი შე-
ნობის ბოლო სართულს და სხვენზე ავედით, სადაც
ქაღალდისა და მუყაოს სუნი იდგა. კედლებიდან
ასეული მეტრის სიგრძეზე ჩამწკრივებული კარა-
დები, უჯრები, საქაღალდეები მოგვჩერებოდნენ.
აქ უზარმაზარ არქივსა და ვეებერთელა კანცელა-
რიას დაედო ბინა. არავის მოუქცევია ჩვენთვის

ყურადღება. ყველა თავისი საქმით იყო გართული. ისე მეჩვენა, თითქოს მთელ ქვეყანას, ცასა და დედამიწას აქედან გამგებლობენ ან თუ არ გამგებლობენ, ნუსხავენ და დარაჯობენ-მეთქი. დიდხანს ვიდექით და ვიცდიდით. ირგვლივ უხმოდ დაქროდნენ ბიბლიოთეკისა და არქივის მუშაკები კატალოგის ბარათებითა და ნომრებით ხელში. მოძრავი კიბეებით მიძვრებოდნენ კარადებზე, უხმაუროდ დასრიალებდნენ ლიფტები და პატარა ბორბლებზე შემდგარი ურიკები. ბოლოს ლეომ სიმღერა წამოიწყო. აღელვებული ვუსმენდი ჰანგებს, ერთ დროს ესოდენ ნაცნობთ. ეს იყო ჩვენი ძმობის ერთ-ერთი სიმღერა.

ამ სიმღერამ მალე ყველაფერი აამოძრავა. მოხელეები მიიმაღნენ; დარბაზი წაგრძელდა და მისი უკანა კედელი შორეულ ბინდში ჩაიძირა. უზარმაზარი არქივის ბოლოში მომუშავე კაცუნები ერთობ დაპატარავდნენ, თითქოს ნამდვილნი აღარ იყვნენ. დარბაზის წინა მხარე გაფართოვდა, გაიშალა და დაცარიელდა; შუაგულ დარბაზში კი რიგრიგად ჩამწკრივებულიყო უამრავი სავარძელი, ხოლო დარბაზის სიღრმეში ჩარიგებული სხვადასხვა კარებიდან დინჯად შემოდოდნენ მრავალნი უხუცესნი, უახლოვდებოდნენ სავარძლებს და აუჩქარებლად სხდებოდნენ თავთავიანთ ადგილებზე. ნელ-ნელა, ერთიმეორის მიყოლებით გაიჭედა სავარძელთა რიგები, ეს რიგები თანდათან მალლდებოდა, ბოლოში კი მაღალი ტახტი იდგა, ცარიელი. მთელი ეს სივრცე, ვიდრე ტახტამდე, საზეიმო სინედრიონს გაევსო. ლეომ შემომხედა — მზერით

მანიშნა, მოთმინება, დუმილი და მოწიწება იქონიეო და ისე მოულოდნელად გაქრა, გაუჩინარდა მრავალთა შორის, რომ ვერსად ვკარ თვალი. ამ უზენაეს საყდარში შეკრებილ უხუცესთ შორის ბევრი ნაცნობი დავინახე, ზოგი დაფიქრებული და ზოგიც მოღიშარი; დავინახე ალბერტუს მაგნუსი, მებორნე ვაზუდევა, მხატვარი კლინგზორი თუ სხვანი და სხვანი.

ბოლოს სიჩუმე ჩამოვარდა და მამა მაუწყებელი გამოვიდა წინ. მარტოდმარტო, უმწეო და პატარა ვიდექ უზენაესი საყდრის წინაშე, ვიდექ ყველაფრისათვის მზადმყოფი, ვიდექ აღვსილი დიდი შიშით და, ამასთან, უკვე თანახმა ყველაფრისა, რაიც აქ უნდა მომხდარიყო და გადამწყდარიყო.

მკაფიოდ და მშვიდად გაისმა დარბაზში მამა მაუწყებლის ხმა. „გაპარული ძმის თვითბრალდება“, ჩამწვდა ყურს მისი სიტყვები და მუხლები ამიკანკალდა — ეს შეიძლება სიცოცხლის ფასად დამჯდომოდა, მაგრამ მაინც ასე უნდა ყოფილიყო. ბოლოს და ბოლოს ყველაფერი უნდა გაირკვეს და მოწესრიგდეს. მამა მაუწყებელი განაგრძობდა:

„ჰ.ჰ. თქვენი სახელია? თქვენ მონაწილეობდით ზემო შვაბიის ლაშქრობაში, ბრემგარტენის ზეიმში? თქვენ აქციეთ ზურგი დროშას და მორბიო ინფერიორეს მახლობლად თქვენ გაიქეცით? დილის ქვეყანაში მსხემობის ისტორიის დაწერასაც თქვენ აპირებდით, ძმობის საიდუმლოებაზე მდუმარების აღთქმას რომ არ დაებრკოლებინეთ?“

დასტურით ვპასუხობდი ყველა შეკითხვას, ჩემთვის გაუგებარსა და შემაზრზენსაც.

უხუცესებმა ერთხანს ჩურჩულითა და ხელების
მედიდური მოძრაობით იმსჯელეს და ითათბირეს.
მერე კვლავ მამა-მაუწყებელი გამოვიდა და აუ-
წყა ასე:

„თვითმბრალდებელს უფლება ეძლევა საჯაროდ
განაცხადოს მისთვის ცნობილი ძმობის ყვე-
ლა კანონი და საიდუმლო. გარდა ამისა თვით-
მბრალდებელს ეკუთვნება ძმობის მთელი არქივი,
რომ სამუშაო შეასრულოს“.

მამა მაუწყებელმა თავისი ადგილი დაიკავა;
უხუცესნი დაიშალნენ და ნელ-ნელა გაუჩინარდ-
ნენ, ვინ დარბაზის სიღრმეში და ვინ გვერდით კა-
რებში. უზარმაზარ პალატში სრული სიჩუმე ჩა-
მოვარდა. შიშითა და კრძალვით მიმოვიხედე
აქეთ-იქით; ჩემ წინ საკანცელარიო მაგიდაზე ქა-
ღალღები დავინახე. თითქოს მეცნო ისინი და ვი-
ნემ ხელს მოვკიდებდი, უკვე ვიცოდი, რომ ეს ჩე-
მი ნაშრომი იყო, ჩემი ნალოლიავეები პირმშო, ჩე-
მი დაწყებული ხელნაწერი. „ამბავი დილის ქვეყა-
ნაში მსხემობისა, აღწერილი ჰ.ჰ.-ს მიერ“ — ეწერა
ცისფერ ყდაზე. დავწვდი ხელნაწერს და ჩავი-
კითხე მიჯრით ნაწერი. მრავალჯერ წაშლილ გა-
დაშლილი, გასწორებული, გაფაციცებით ჩავიკი-
თხე მუშაობის შინით ატანილმა, ჩავიკითხე გრძნო-
ბამორევით, რომ ძლივს მეღირსა უზენაესი დას-
ტურითა და მხარდაჭერით, დიახ, დიახ, მხარდა-
ჭერითაც, დავამთავრო ჩემი საქმე. და რა ვიფიქ-
რე, რომ ამიერიდან ვერავითარი აღთქმა ვეღარ
დამადუმებს, რომ შემძლია არქივი — ეს უძირო
საგანძური გამოვიყენო, უფრო დიდი და საპატიო
მეჩვენა ჩემი ამოცანა, ვიდრე მანამდე.

მაგრამ რაც ჩავიკითხე ჩემი ხელნაწერი, მით უფრო ნაკლებ მომეწონა იგი. ის კი არადა, სასო-წარკვეთის წუთებშიც არასოდეს მომჩვენებია ჩემი ნაწერი ესოდენ მცდარი და უმაქნისი, როგორც ახლა. ყველაფერი უთავბოლოდ და უკუღმართად იყო დაწერილი, ყველაზე ნათელი კავშირები — შერყვნილი და დამახინჯებული, ცხადი და აშკარა მიჩქპალული, მეორეხარისხოვანი და უმნიშვნელო — წამოჩხერილი! ყველაფერი თავიდან იყო დასაწერი, კითხვისას იძულებული გავხდი, წინადადება წინადადებაზე წამეშალა. წაშლილი წინადადება იქვე, ფურცელზევე, პატარავდებოდა, ნათელი, წამახული ასოები იფანტებოდა, მხიარული მოყვანილობის ხაზებს, წერტილებს, წრეებს, პატარა ყვავილებსა და ვარსკვლავებს ქმნიდა და ხელნაწერის გვერდებიც თვალწარმტაცი, თუმცა უაზრო ჩუქურთმ-ნაქარგით იფარებოდა. მალე ჩემი თხზულებიდან აღარაფერი შემრჩა, სამაგიეროდ, ბევრი სუფთა ფურცელი აღმომაჩნდა. მთელი ძალა და ნებისყოფა მოვიკრიბე და ავუხსენი ჩემს თავს: რა გასაკვირია, თუ აქამდე შენთვის ნათელი და მიუკერძოებელი აღწერა ვერ შესძელი, ვინაიდან ყოველივე გასაიდუმლოებული იყო და მის გათქმას ძმობის ფიცი გიკრძალავდა. მართალია, შენ შეეცადე გამოსავალი მოგეძებნა, უარი გეთქვა ისტორიის მიუკერძოებელ გადმოცემაზე, ყურადღება არ მიგექცია უზენაესი კავშირების, მიზნებისა და განზრახვისათვის და მართოდენ პირადად განცდილი გეკმარა, მაგრამ ხომ ნახე, ყოველივე ამან სად მიგიყვანა. ახლა კი, ახ-

ლა, აღარ გბოჭავს ღუმილის აღთქმა, აღარ გზღუდავს აღარაფერი, შენ საჯაროდ დაგრთეს ნება და დაუშრეტელი არქივის კარიც განახვნეს შენთვის.

აშკარა იყო: ჩემი ადრინდელი ნაშრომი ჩუქურთმ-ნაქარგადაც რომ ქცეულიყო, ყველაფერი მაინც სელახლა უნდა დამეწყო, ხელახლა უნდა დამესაბუთებინა და მეშენებინა. ჰოდა, გადავწყვიტე ძმობის, მისი დაფუძნებისა და ძირითადი კანონ-წესდების მოკლე ისტორიით დამეწყო იგი. მრავალი კილომეტრის სიგრძე, უსასრულო, უზარმაზარი ბარათების კატალოგები კი, სადღაც შორს, ლამის სიბნელეში რომ ინთქებოდა, ყველა კითხვაზე გამცემდა პასუხს.

თავდაპირველად გადავწყვიტე არქივისთვის საცდელად რამდენიმე კითხვა მიმეცა. ბოლოს და ბოლოს ხომ უნდა მესწავლა ამ ვეებერთელა აპარატით მუშაობა. ბუნებრივია, უწინარეს ყოვლისა ძმობის სიგელის მოძებნა განვიზრახე.

„ძმობის სიგელი“, მიპასუხა ბარათების კატალოგმა, „ისილე უჯრა ქრიზოსთომოსი, ციკლი V, სტროფი 39,8“. — მართლაც, სულ ადვილად ვიპოვე უჯრა, ციკლი, სტროფი — არქივი დიდებულად იყო დალაგებული. და აი, ხელთ მეპყრა ძმობის სიგელი! ამ წერილს რომ ვერ წავიკითხავდი, ეს იმთავითვე უნდა მცოდნოდა. მართლაც ვერ წავიკითხე. მგონი ბერძნული ასოებით იყო ნაწერი, ბერძნული კი თითქოს ვიცოდი. მაგრამ, ჯერ ერთი, ეს უაღრესად ძველი, უცხო დამწერლობა იყო და მრავალი ნიშნის წაკითხვა, მიუხედავად მოჩვენებითი გარკვეულობისა, ვერ შევიძელი. მეო-

რეც, ეს სიგელი რომელიღაც კილოკავზე, თუ განდობილთა საიდუმლო ენაზე უნდა ყოფილიყო ნაწერი და მხოლოდ ცალკეულ სიტყვებს, ისიც იშვიათად, რაღაც შორეული გამოძახილითა თუ მიმსგავსებით ვხვდებოდით თითქოს. მაგრამ ფარხმალი არ დამიყრია. თუმცა სიგელი ვერ წავიკითხე, მისმა ნიშნებმა მაინც ამომიტივიტოვა იმდროინდელ მოგონებათა სურათები: სახელდობრ, ისე ნათლად დავინახე ჩემი მეგობარი ლონგუსი, რომ ლამის ხელიც შევახე. იგი ჩაბნელებულ ბაღში ბერძნულ და ებრაულ ნიშნებს წერდა, ხოლო ფრინველებად, ურჩხულებად, გველებად გადაქცეული ეს ნიშნები ღამის სიბნელეში უჩინარდებოდა.

კატალოგის ფურცელისას შიშის ურუანტელმა დამიარა, როცა დავინახე, რა ზღვა მასალა მელოდა. არაერთ ნაცნობ სიტყვას წავაწყდი, არაერთ კარგად ცნობილ სახელს. შევკრთი, როცა ჩემი საკუთარი სახელიც წავიკითხე, მაგრამ ვერ გაგბედე არქივს ამის თაობაზე შევკითხებოდი — განა ადვილი მოსასმენია ყოვლისმცოდნე სამსჯავროს განაჩენი? სამაგიეროდ მოვძებნე, მაგალითად, მხატვარ პაულ კლევს სახელი, ვისაც მოგზაურობის დროიდან ვიცნობდი და ვინაც კლინგზორს მეგობრობდა. მოვძებნე მისი ნომერი არქივში. იქ დამხვდა ოქროს პატარა მომინანქრებული ფირფიტა, როგორც ჩანს, ძველზე ძველი. ზედ, სამყურა ბალახი* იყო ამოტვიფრული, რომლის სამი

---

* კლეე (Klee) გერმანულად სამყურას ნიშნავს.

ფურცლიდან ერთი ცისფერიალქნიანი ნავი გახლდათ, მეორე — ფერადქიცვება თევზი, მესამე კი — დეპეშის ბლანკს ჰგავდა და ზედ ეწერა:

So blau wie Schnee,
So Paul wie Klee.*

ნაღველნარევი სიხარული მომგვარა აგრეთვე კლინგზორის, ლონგუსის, მაქსისა და ტილის ამბების წაკითხვამ. ვერ გავუძელი ცთუნებასაც — ცოტა მეტი გამეგო ლეოზე. ლეოს კატალოგის ბარათზე ასე ეწერა:

Cave!

Archiepisc. XIX. Diacon. D. VII.
cornu Ammon. 6

Cave! **

ორგზისმა გაფრთხილებამ — „Cave“ — ჩემზე შთაბეჭდილება მოახდინა, ველარ შევბედე საიდუმლოებაში უფრო მეტად შეჭრა. მაგრამ ყოველი ახალი ცდა სულ უფრო და უფრო მარწმუნებდა, რა გაუგონარი ოდენობის მასალას, ცოდნას, მაგიურ გამონათქვამებს შეიცავდა არქივი. ასე მეგონა, მთელი სამყარო აქ არის-მეთქი ჩატეული.

ცოდნის ამ სამყაროში ნეტარი თუ შემაშფოთებელი გასეირნების შემდეგ, უფრო და უფრო ამიტანა ცნობისმოყვარეობამ. რამდენჯერმე დავუბრუნდი კატალოგის იმ ბარათს, „ლეო“ რომ ეწერა. ყოველ ჯერზე მაფრთხობდა ორგზისი

---

* ისეთივე ცისფერი, როგორც თოვლი, ისეთივე პაული, როგორც კლეე (გერმ.).

** უფრთხილდი! არქივისკ. XIX დიაკვ. დ. VII. რქა ამონ. 6 უფრთხილდი!

„Cave“. სამაგიეროდ ერთ სხვა ყუთში ქექვისას თვალში მომხვდა სიტყვა „ფატმე“, რომელსაც თან ასეთი მითითება ჰქონდა მიწერილი:

Princ. orient. 2

noct, mill. 983

hort. delic. 07 *

მოვძებნე და ვიპოვე ის ადგილი არქივში. იქ ერთი ციციქნა მედალიონი იდო; მედალიონში მეფის ტურფა ასულის პაწაწკინტელა სურათი იყო. უმაღლ გამახსენდა ათას ერთი ღამის ყველა ზღაპარი, ჩემი სიყრმის ყველა არაკი, ყველა სიზმართუ სურვილი იმ დიადი დროისა, როცა აღმოსავლეთში ფატმესთან გამგზავრების მიზნით შევდექ მორჩილად, მორჩილობის მერე კი ძმობაში მიმიღეთ-მეთქი, ვითხოვე. თბობას ქსელივით ნაზი იისფერი აბრეშუმის ქამხა ესვია მედალიონს. იგი დავცნოსე. მეფის ასულისა და დილის ქვეყნის სურნელი მეფრქვია უმაღლ, ენითუთქმელი, შორეული და სიზმარივით ნაზი სურნელი. და ვიდრე ამ შორეულ, ნაზ თავბრუდამხვევ სურნელს ჩავისუნთქავდი, ჩემთვის საოცრად აშკარა გახდა რაოდენ მომხიბლავი იყო ირგვლივ განფენილი ის ჯადოსნური გარემო, როცა აღმოსავლეთისკენ პილიგრიმის გზას დავადექი, რა ვერაგულმა და სინამდვილეში გაურკვეველმა დაბრკოლებებმა იმსხვერპლა ჩვენი მსხემობა, როგორ განქარდა შემდგომ ნელინელ ხიბლი გრძნეულებისა და რა უნუ-

* პრინც. აღმოსავლეთისა 2 ღამ. ათას. 983 ბად. განცხრომ. 07 (ლათ.).

გეშობა, სიცარიელე, სიფხიზლე და მხოლოდ სა-
სოწარკვეთა იქცა მას შემდეგ ჰაერად, პურად, სას-
მელად ჩემდა! ველარ გარჩევდი ვერც ქამხასა და
ვერც სურათს, ისე დამიბინდა მზერა თვალთაგან
მომსკდარმა ცრემლმა. ვაჰმე, რომ არაბი მეფის
ასულის სურათს დაჰკარგვოდა თავისი ძალა, მისი
შელოცვა ველარ მიხსნიდა ამა ქვეყნის ჯოჯოხე-
თისაგან და რაინდად და ჯვაროსნად ველარ მაქ-
ცევდა. დღეს სხვა, უფრო დიდი ჯადო იყო საამი-
სოდ საჭირო. მაგრამ ჰოი, რა ტკბილი, რა უმან-
კო, რა წმინდა იყო ის ოცნება, რასაც ჩემი სიყრ-
მე მისდევდა, რამაც მაქცია ზღაპართ მკითხვე-
ლად, მუსიკოსად, მორჩილად და მორბიომდე მი-
მიყვანა!

ფიქრთა ბურანიდან ფაჩუნმა გამომარკვია, —
ავბედითად მომჩერებოდა ყოველი მხრიდან არქი-
ვის სათავსოთა უსასრულო სიღრმე. უცებ თავში
ერთმა აზრმა გამკრა ელვასებრ და შემაკრთო:
ნუთუ ამ ძმობის ისტორიის დაწერა მე მოვიწი-
დომე, მე სულელმა, ვინაც არქივის მილიონ ხელ-
ნაწერთა, წიგნთა, სურათთა და ნიშანთა მეთასე-
დის გაგებას კი არადა, გარჩევასაც ვერ შევიძ-
ლებდი! აუწერლად განადგურებული, გაშეთებუ-
ლი, გამასხარავებული, ისე რომ ჩემივე თავის აღ-
არ მესმოდა, ვიდრე იმ საგანთა შორის, მცირედი
ხნით სათამაშოდ რომ მომცეს ხელში, რათა შე-
მეგრძნო, რა იყო ძმობა და რა ვიყავ მე.

დარბაზის მრავალი კარიდან კი უწყვეტივ
შემოდინდნენ უხუცესნი; ზოგნი ვიცანი, თუმცა-
და ცრემლებს დაებინდა ჩემი თვალები. ვიცანი

მოგვი იუპი, არქივარიუსი ლინდჰორსტი, პაბლოდ
გადაცმული მოცარტი. სავარძლების რიგები მალ-
ლა-მალლა მიილტვოდა და სიღრმეში ვიწროვდე-
ბოდა; იქ კი, მაღალი ტახტის თავზე, ვით მწვერ-
ვალზე, ზიმზიმებდა და მცხინვარებდა ოქროს გა-
ვალაკი.

მამა მაუწყებელი წინ გამოვიდა და ასე ბრძანა:
„ძმობა მზად არის უხუცესთ პირით განაჩენი გა-
მოუტანოს თვითბრალმდებელ ჰ.-ს, ვინაც თავი
მოვალედ სცნო, რომ დაემალა ძმობის საიდუმ-
ლონი და ვინაც მხოლოდ ახლა დარწმუნდა, რაო-
დენ საკვირველი და მკრეხელური იყო განზრახ-
ვა მისი, დაეწერა მსხემობის ისტორია, რომლის
სიღრმეს იგი ვერ ჩასწვდა, ანდა აღეწერა ძმობა,
რომლის არსებობისა თვითვე აღარა სჯეროდა და
რომელსაც ამიტომ უღალატა“.

მერე მე მომიბრუნდა და, როგორც ჰეროლდს
შეჰფერის, მკაფიოდ და ხმამაღლა წარმოთქვა: „თა-
ნახმა ხარ, თვითბრალმდებელი ჰ., სცნო სამსჯავ-
რო და დაემორჩილო მის განაჩენს?“

„დიახ“, იყო ჩემი პასუხი.

„თანახმა ხარ, თვითბრალმდებელი ჰ.“ განა-
გრძო მან, „უხუცესთა სამსჯავრომ უხუცესთუხუ-
ცესის თავმჯდომარეობის გარეშე რომ იმსჯელოს
შენზე, თუ მოითხოვ, თვით უხუცესთუხუცესმა
გამოგიტანოს განაჩენი?“

„მე ვეთანხმები“, ვთქვი მე, „უხუცესთა განა-
ჩენს, თუნდ უხუცესთაუხუცესის თავმჯდომარე-
ობით, თუნდ უმისოდ გამოტანილს“.

მამა მაუწყებელს ის-ის იყო პასუხი უნდა გა-

ეცა, რომ დარბაზის სიღრმიდან მშვიდი, უშფოთ-
ველი ხმა გაისმა: „უხუცესთუხუცესი მზადაა, თა-
ვად ამცნოს განაჩენი“.

ამ მშვიდი, ამ უშფოთველი ხმის გაგონებაზე
საკვირველმა თრთოლამ დამიარა, თავით ფესებამ-
დე ამაკანკალა. პალატის შორზე შორი კუთხიდან,
არქივის უდაბურ სიღრმეთაგან, დინჯი ნაბიჯით
წამოვიდა კაცი. სამოსელზე ოქროს ელვარება გა-
დასდიოდა. შეკრებილთა მდუმარებაში იგი თანდა-
თან მომიახლოვდა, და მე ვიცანი მისი სიარული,
მისი მიმოსვრა, დაბოლოს ვიცანი მისი პირისა-
ხეც; ეს ლეო იყო. საზეიმო, დიდებული მოსასხა-
მით, ვით რომის პაპი, მიიკვლევდა გზას უხუცესთა
რიგებს შორის უზენაესი საყდრისაკენ. ვით მშვე-
ნიერი უცხო ყვავილი, ისე აჰქონდა თვისი ბრწყინ-
ვალე სამოსელი კიბეებზე. და უხუცესთა ყოველი
რიგი მისი მოახლოებისას მისასალმებლად ფეხზე
დგებოდა. ლეოს თვინიერი მსახურივით მორჩილად
და კრძალვით მოჰქონდა დიდებული თავისი ღირ-
სება, როგორც ღვთისმოსავ პაპს ანდა პატრიარქს
მოაქვს ხოლმე ნიშანნი თავისი წოდებისა.

განაჩენის მოლოდინში მონუსხულივით ვიდექი,
მზად ვიყავ თავმოდრეკით მიმედო სასჯელი ან
შეწყალება. არანაკლები ძალით მომხვდა გულს და
ამაღელვა იმ ამბავმაც, რომ ლეო, დიახ, ჩვენი
ყოფილი მებარგე და მსახური ლეო, ჩადგომოდა
სათავეში მთელ ძმობას და ჩემთვის მსჯავრი ახლა
ლეოს უნდა დაედო; მაგრამ გაცილებით მეტად
ამაღელვა, გამაოცა, სულის სიღრმემდე შემძრა და
გამაბედნიერა ამ დღის დიდმა აღმოჩენამ — რომ
6. ჰერმან ჰესე

თურმე ძმობა, ურყევი და ძლიერი ძმობა კვლავაც არსებულა, რომ ლეომ და ძმობამ კი არ მიმატოვეს და გამიცრუეს იმედები, არამედ, მხოლოდ მე აღმოვიჩინდი ესოდენ ბრიყვი და უსუსური, რომ სწორად ვერ ავხსენი ჩემი განცდები, ეჭვი შევიტანე ძმობაში, დილის ქვეყანაში მსხემობა ჩაშლილად მივიჩნიე, ჩემი თავი კი — ქვიშად დაწრეტილი დასრულებული ისტორიის ცოცხლად გადარჩენილ მონაწილედ და მემატიანედ. მაშინ როცა მხოლოდ მოღალატე, მხოლოდ ორგული და ბრძოლის ველიდან გაქცეული მოლაშქრე ვიყავ. ამის შეცნობა თავზარს მცემდა და თან მახარებდა. მუჭად ქცეული, თავმოდრეკილი ვიდექი იმ უზენაესი საყდრის ფერხთა წინაშე, მე რომ ოდესღაც ძმობის წევრად შემრაცხა, ოდესღაც მორჩილად მაკურთხა, ძმობის ბეჭედი მიწყალობა და მსახურ ლეოსთან ერთად მოსალოცად წარმაგზავნა. და უცბად კიდევ ერთი ცოდვა, ერთი აუხსნელი დაუდევრობა, და სასირცხო ამბავი გამახსენდა: მე აღარ მქონდა ძმობის ბეჭედი, მე იგი დავკარგე და არათუ აღარ ვიცოდი, სად ან როდის დავკარგე, ისიც კი არ მახსოვდა, ოდესმე მქონდა თუ არა.

ამასობაში უხუცესთუხუცესმა, ოქროს სამოსით მოსიღმა ლეომ, ტკბილი და ამო ხმით იწყო ლაპარაკი. უშფოთველად და ნეტარად მოედინებოდა მისი სიტყვები, ისევე უშფოთველად და ნეტარად, ვითარცა მზის ნათელი.

„თვითბრალმდებელს“, წამოიწყო მან, „შესაძლებლობა მიეცა ზოგიერთი ცდომილებისგან დაეხსნა თავი. მის წინააღმდეგ მრავალი რამ მეტყ-

ველებს. შეიძლება გასაგები და მისატყვებელი იყოს, რომ მან ძმობას უღალატა, რომ საკუთარი სიბრძნე და დანაშაული ძმობას მიაწერა, ეჭვი შეიტანა, ძმობა აღარ არსებობსო, საკვირველი პატივმოყვარეობა გამოიჩინა და ძმობის შემათიანედ გახდომა ისურვა. მაგრამ ეს ყოველივე არც ისე მძიმე დანაშაულია — მომიტევოს თვითბრალმდებელმა და ეს მხოლოდ და მხოლოდ მორჩილობის უგუნურებაა. მის აღსაკვეთად ჩვენი ღიმილიც კმარა.“

სული მოვითქვი და მაღალ კრებულსაც მსუბუქმა ღიმილა გადაურბინა. გულზე მომეშვა, რომ ჩემი უმძიმესი ცოდვები, თვით ჩემი ცდომილება — ძმობა აღარ არსებობს და მისი ერთადერთი ერთგული წევრი ვარ-მეთქი — უხუცესთუხუცესმა მხოლოდ უგუნურობად და ბავშვობად შერაცხა და ამავე დროს ისიც მაგრძნობინა მკაცრად, ვინ და რა ვიყავ, ან რა ადგილი უნდა მჭეროდა.

„მაგრამ“, განაგრძო ლეომ და მის ტკბილ უმოთველ ხმას ახლა სევდა და სიმკაცრე შეეპარა, „მაგრამ ბრალდებულს კიდევ სხვა უფრო მძიმე ცოდვები აწევს; სავალალოც სწორედ ის არის, რომ თავად, ეტყობა, ამ ცოდვებისა არა იცის რა, და არც ამ ცოდვებისთვის დგას ახლა თვითმბრალმდებლად. იგი დიდად სწუხს და ინანიებს, რომ თავის ფიქრში სცოდავდა ძმობის წინაშე, მას ვერა და ვერ უპატიებია თავის თავისთვის, რომ ვერ შეიცნო — მსახური ლეო თუ უზენაესი მოსაყდრე იყო, მალე შეიგნებს იმასაც, რაზომ დიდია მისი ღალატი ძმობისადმი. მაგრამ მაშინ,

როცა იგი ეგზომ მკაცრად მოეკიდა ფიქრში ჩა-
დენილ ცოდვებსა და უგუნურებას და იმაშიც
დარწმუნდა ახლა, რომ მათ აღსაკვეთად თურმე
დიმილიც კმარა იგი ჯიუტად ივიწყებს და არ იხ-
სენებს თავის ჭეშმარიტ ცოდვებს, რომელთა
რიცხვი უთვალავია და რომელთაგან თითოეუ-
ლიც კი საკმარისია, მძიმე მსჯავრი დაიმსახუ-
როს“.

შიშისგან გული ლამის ბუდიდან ამომივარდა,
ლევო მე მომიბრუნდა: „ბრალდებულო ჰ., მოგვიან-
ებით გაეცნობით თქვენს შეცდომებს და მომა-
ვალში მათ ასაცდენად გზებსაც მიგითითებენ. ახ-
ლა კი მხოლოდ და მხოლოდ იმის დასტურად, რა-
ოდენ ცუდად ერკვევით თქვენსავე მდგომარეო-
ბაში, მე გეკითხებით: გახსოვთ, ქალაქში რომ და-
დიოდით მსახური ლეოს თანხლებით, ვინც მოცი-
ქულად გამოაგზავნეს და დაავალეს, უზენაეს საყ-
დარში მოეყვანეთ? — ცხადია გახსოვთ. ის თუ გახ-
სოვთ, როგორ გავიარეთ რატუშასთან, წმინდა პავ-
ლეს ეკლესიასთან, ქალაქის ტაძართან, როგორ
შევიდა მსახური ლევო ტაძარში მუსლმოსადრეკად
და სალოცავად, თქვენ არათუ არ შესვედით და
არ ილოცეთ, რაიც თქვენივე ძმობის ფიცის მე-
ოთხე მუსლით გევალებოდათ, — გარეთ დარჩით
და მოუთმენლად დაელოდეთ, თქვენი აზრით, ან
მოსაწყენი და ესოდენ ზედმეტი ცერემონიის გა-
თავებას, რაიც თქვენთვის მხოლოდ თქვენი თავ-
კერძული მოუთმენლობის აღმაშფოთებელი გა-
მოცდა იყო? ცხადია, ესეც გახსოვთ. ტაძრის კა-
რიბჭესთან ამ თქვენი საქციელით ფეხქვეშ გათე

ლეთ ძმობის ძირეული მოთხოვნები და წესები, უკუაგდეთ ღვთის რწმენა, არად მიიჩნიეთ ერთი ძმა ჩვენი კრებულისა და როცა მცირედი ხნით ლოცვად და ჭვრეტად დგომა შემოგთავაზეს, უკმაყოფილოდ აარიდეთ თავი. ცოდვა მიუტევებელი იქნებოდა, ზოგ განსაკუთრებულ გარემოებას რომ არ შეემსუბუქებინა იგი“.

ახლა კი ყველაფერი ითქვა, ითქვა განათუ მარტოოდენ მეორესხარისხოვანი და უმნიშვნელო ამბები, განათუ მხოლოდ სიბრყვე და უგუნურება. იგი ცამდე მართალი იყო. მისი ნათქვამი შიგ გულში მომხვდა.

„ჩვენ არ ვაპირებთ,“ განაგრძო უხუცესთუხუცესმა, „ჩამოვთვალოთ ბრალდებულის ყველა შეცოდება, მედავითნენი ჩვენ არა ვართ. ჩვენ მშვენივრად ვიცით, საკმარისია მხოლოდ შესხენება, რომ ბრალდებულს გაეღვიძოს სინდისი, რომ მოინანიოს თავისი ცოდვები და საკუთარი თავის ბრალმდებლად იქცეს.“

და მაინც, თვითბრალმდებელი კ., უნდა გირჩიოთ, რომ ზოგი სხვა საქმენიც გამოიტანოთ თქვენი სინდისის სამსჯავროზე. განა მე უნდა შეგახსენოთ ის საღამო, როცა მსახურ ლეოს ეწვიეთ და მოისურვეთ, რომ კრებულის ძმად ეცანით, თუმცა ეს შეუძლებელი იყო, რამეთუ თქვენ თვითონ, როგორც კრებულის ძმამ, ძნელად საცნაური გახადეთ თქვენზე თავი? განა მე უნდა შეგახსენოთ ის ამბები, რა ამბებიც თქვენვე მოუყევით მსახურ ლეოს? როგორ გაყიდეთ ვიოლინო, და მთელი ამ წლების მანძილზე რა უსასოო, ბრყვეულ და თვითმკვლელურ ცხოვრებას ეწეოდით?

და კიდევ, კრებულის ძმაო ჰ., უფლება არა მაქვს დაგიმალთ ერთი რამ. დიახ შესაძლოა იმ საღამოს მსახური ლეო გუნებაში უსამართლოდ მოგექცათ. ვთქვათ ასეც იყო. შესაძლოა მსახურმა ლეომ ზომაზე მეტი სიმკაცრე, ზომაზე მეტი გონიერება გამოიჩინა, შესაძლოა იმდენი შეწყნარება და ჰუმორი არ აღმოაჩნდა, როგორც თქვენ მაშინ საჭიროებდით. მაგრამ არსებობს უფრო მაღალი სამსჯავრო და უფრო შეუმცდარი მსაჯულები, ვიდრე მსახური ლეო გახლავთ. რა განაჩენი გამოგიტანათ თქვენ ღვთის ქმნილებაში, ბრალდებულთ? მოიგონეთ, აბა, ძაღლი ნეკერი! მოიგონეთ, აბა, როგორ უარგყოთ, როგორ გაგკიცხათ მან? იგი მოუსყიდველი იყო, იგი არც ერთ მხარეს არ ეკუთვნოდა, იგი კრებულის ძმა არ იყო“.

მან შეისვენა. ჰო, ნაგაზი ნეკერი! ჰო, ცხადია, მან უარმყო და გამკიცხა. რაც მართალია, მართალია, ჰო, განაჩენი გამოტანილი მქონდა, იგი ჯერ კიდევ ნაგაზმა გამომიტანა, იგი მე თვითონ გამოვუტანე ჩემს თავს.

„თვითბრალმდებელო ჰ.“, წამოიწყო ისევ ლეომ, და მისი ხმა, ოქროდ მოელვარე მოსასხამსა და გავალაკიდან რომ ისმოდა, ახლა ცივი იყო, მაღალი და გამსჭვალავი, ვით კომანდორისა, როდესაც ის უკანასკნელ მოქმედებაში დონ უუანის კართან დადგება. „თვითბრალმდებელო ჰ., თქვენ მოისმინეთ ჩემი ნათქვამი, თქვენ დამეთანხმეთ. ჩვენი ვარაუდით, განაჩენი თქვენს თავს თქვენვე გამოუტანეთ.“

„დიახ“, წავილაპარაკე ჩუმი ხმით, „დიახ“.

„და ეს განაჩენი, ჩვენი ვარაუდით, მკაცრიც უნდა იყოს“.

„დიახ“, ჩავიჩურჩულე.

მაშინ კი წამოდგა ლეო ტახტიდან და ხელები ნელა გაშალა.

„ახლა მე თქვენ მოგმართავთ, უსუცესნო. თქვენ ყველაფერი მოისმინეთ. თქვენ იცით, თუ რა გადახდა თავს კრებულის ძმას ჰ.-ს. ეს არის კაცის ბედი და ეს ბედი თქვენთვის უცხო არ უნდა იყოს; ზოგმა თქვენგანმა იგი საკუთარ თავზე გამოსცადა. ბრალდებულმა უკანასკნელ წუთამდე არ იცოდა ან უბრალოდ არ სჯეროდა რომ, მისი განდგომა და გზიდან აცდენა გამოცდა იყო. იგი დიდხანს ჯიუტობდა. იგი მთელი ეს წლები ურიგდებოდა იმ ამბავს, რომ არაფერი იცოდა ძმობის შესახებ, მთელი ეს წლები მარტო იყო და ყოველივე, რაც კი მანამდე სწამდა, დამსხვრეულად მიაჩნდა; მაგრამ ბოლოს ძალა არ ეყო დაემალა, ძალა არ ეყო თავი აერიდებინა ყველაფრისათვის; იგი უზომოდ გაწამდა და გაიტანჯა, ხოლო თქვენ იცით, როცა ადამიანი უზომოდ იტანჯება, მაშინ საქმე წინ მიდის. ძმა ჰ. მისმა გამოცდამ სასოწარკვეთამდე მიიყვანა, ხოლო სასოწარკვეთა არის შედეგი ყოველი ბეჯითი ცდისა — გაიაზრო, განჭვრიტო და გაამართლო ადამიანის ცხოვრება. სასოწარკვეთა არის შედეგი ყოველი დაუინებულის ცდისა — სათნოების, სამართლიანობისა და ჭკუა-გონების დასმარებით გაუმკლავდე ცხოვრებას და შეასრულო მისი მოთხოვნები. ამ სასოწარკვეთის გამოღმა ცხოვრობენ ბავშვები, გაღმა — გამოღვიძებულნი.

ბრალდებული კ. უკვე ბავშვი აღარ არის, მაგრამ არც საბოლოოდ გაღვიძებული ეთქმის. სასოწარკვეთის გზა ჯერ ბოლომდე არ გაუვლია, მაგრამ, როგორც იქნება, გაივლის და მაშინ მეორე მორჩილობას ეზიარება. ჩვენ ხელახლა მივესალმებით მის დაბრუნებას ძმობაში, რომლის არსისა და აზრის განჭვრეტას იგი ახლა აღარ ჩემულობს“.

მამა-მაუწყებელმა უკვე ბეჭედიც მოიტანა, ლოყაზე მეამბორა და ის ბეჭედი თითზე წამომატვა. როგორც კი ბეჭედი დავინახე, როგორც კი ვიგრძენ თითზე ლითონის სიგრილე, ათასი რამ, ათასი დაუდევრობა და შეცოდება გამახსენდა. უწინარეს ყოვლისა გამახსენდა, რომ ბეჭედში ერთმანეთისგან თანაბარი დაშორებით ოთხი ქვაა ჩასმული და რომ ძმობის კანონი და ფიცი ითვალისწინებს, სულ ცოტა, დღეში ერთხელ ბეჭედი თითზე შეატრიალო და სათითაოდ ყოველ ქვაზე აღთქმის ოთხი ძირითადი მითითებიდან ერთ-ერთი გაიხსენო. მე არათუ დავკარგე ბეჭედი და ვერც შევამჩნიე მისი დაკარგვა, — მთელი ამ საზარელი წლების მანძილზე ერთხელაც არ გამხსენებია და არ გამიმეორებია თუნდაც ერთი ამ ოთხი ძირითადი მითითებიდან. უმაღლესედად გუნებაში ჩამომეთვალა ისინი. ბუნდოვნად შევიგრძნობდი მათ, ისინი ჯერ კიდევ ჩემში იყვნენ, ისინი ისევე მეკუთვნოდნენ, როგორც სახელი, ენის წვერზე რომ გიტრიალებს, მაგრამ იმ წუთას ვერა და ვერ მოგიგონია. ვაი, რომ სიჩუმე სუფევდა ჩემს არსებაში, მე ვერ შევძელი წესების ჩამოთვლა, მე დამავიწყდა მისი სიტყვები, მრავალი წელი არ გამიმეო-

რებია, მრავალი წელი აღარ მივდევდი და აღარ ვეთაყვანებოდი მათ — და მაინც ვბედავდი, თავი კრებულის ერთგულ ძმად შეემერაცხა!

მამა-მაუწყებელმა ჩემი ასეთი დაბნეულობა და დიდი დარცხვენა რომ დაინახა, დასამშვიდებლად მკლავზე ხელი მომითათუნა. და აი, ყურს ჩაწვდა უხუცესთუხუცესის ხმა:

„ბრალდებულო და თვითბრალმდებელო ჰ., თქვენ გამართლებული ხართ. უნდა გამცნოთ ისიც, რომ ამგვარ სამსჯავროზე გამართლებულ ძმას ევალება უხუცესთა დასს შეუერთდეს და, როგორც კი მისი რწმენისა და მორჩილობის ერთ-ერთ გამოცდას ჩაგვაბარებს, მათ შორის ადგილი დაიკავოს. მაშ, მიპასუხე ძმაო ჰ., ჩემს შეკითხვებზე:

„მზად თუ ხარ, შენი რწმენის გამოსაცდელად გარეული ძაღლი მოათვინიერო?“

მე ელდანაკრავივით უკან მივაწყდი. „არა, არ შემიძლია“, და უარის ნიშნად ხელები გავასაგსავე.

„მზად თუ ხარ, ან თუ გეყოფა ნებისყოფა ჩვენი ბრძანებით დაუყოვნებლივ დასწვა ძმობის არქივი, ისევე, როგორც მამა მაუწყებელი მის ერთ ნაწილს ახლა შენ თვალწინ დაწვავს?“

მამა-მაუწყებელი წინ გამოვიდა, საგულდაგულოდ დალაგებული უჯრებიდან ორივე ხელით ბართების მოზრდილი დასტა ამოიღო — იქ ასობით ბართი იქნებოდა — და ჩემდა თავზარდასაცემად მაყალზე დაწვა ყველაფერი.

„არა,“ ვიუარე მე, „არც ამის გაკეთება შემიძლია“.

„Cave, frater,“ შემომძახა უხუცესთუხუცეს-
მა, „უნდა გაგაფრთხილო, გულფიცხო ძმაო! ეს
ყველაზე იოლი დავალებები იყო, რის შესრულე-
ბისათვისაც ადამიანს მხოლოდ რწმენა მოეთხოვე-
ბა. ყოველი შემდეგი დავალება უფრო და უფრო
ძნელი იქნება. მიპასუხე: მზად თუ ხარ, ან თუ
გაქვს სურვილი, ჩვენს არქივს აზრი გამოჰკითხო
საკუთარ თავზე?“

მე გამაჟრუოლა და სუნთქვა შემეკრა. ეს კია,
მივხვდი: ყოველი შემდგომი კითხვა უფრო და
უფრო ძნელი იქნებოდა, ყოველი უარი კიდევ უფ-
რო მძიმე მდგომარეობაში ჩამაგდებდა. ვიდექი და
მზიმედ ვსუნთქავდი; დიახ-მეთქი, ვთქვი ბოლოს.

მამა-მაუწყებელმა მაგიდებთან მიმიყვანა, სადაც
ასობით ბარათების ყუთები ეწყო. მოვძებნე ასო
ჰ., ვნახე ჩემი სახელიც; ჯერ ჩემს წინაპარს ეო-
ბანს წავაწყდი, ვინაც ოთხასი წლის წინ ასევე
ძმობის წევრი ყოფილა, მას ჩემი ბარათი მოსდევ-
და და ასეთი მითითება ერთვოდა:

Chattorum r. gest. XC.
civ. Calv. infid. 49*

ბარათი ხელში მითრთოდა. ამასობაში ერთი
მეორის მიყოლებით წამოდგნენ უხუცესნი სავარძ-
ლებიდან, სათითაოდ ხელი ჩამომართვეს, თვა-
ლებში ჩამხედეს და თითო-თითოდ გარეთ გავი-
დნენ. უზენაესი საყდარი დაცარიელდა; ყველაზე
ბოლოს მაღალი ტახტიდან უხუცესთუხუცესი ჩა-

* ხატისა საქმ. XC. მოქ. კალვ. არასანდ. 49 (ლათ.).

მოვიდა, მანაც ხელი ჩამომართვა, გამიღიმა წმინ-
დანი მორჩილებით, ვით ეპისკოპოსს ჰხამს და
უკანასკნელმა დატოვა დარბაზი. მე მარტოდ და-
ვრჩი, მარცხენა ხელში ბარათი მეკავა, დავრჩი
არქივის ანაბარა.

ვერა და ვერ ვაიძულე ჩემი თავი, იმავე წამს
შევკითხებოდი არქივს საკუთარ თავზე. შეყოყმა-
ნებული ვიდექი ცარიელ დარბაზში და გავცქერო-
დი შორამდე გადაჭიმულ უჯრებს, კარაღებს, წა-
ლოებსა და კაბინეტებს, სადაც ყოველივე ის ცოდ-
ნა იყო შეგროვილი, რაც კი ოდესმე შეიძლება
დამჭირვებოდა. მაგრამ შიშმა — რას მეტყოდა ჩემი
საკუთარი ბარათი, შიშმა ყოველივე ამის ცოდნი-
სა, არ მომცა ნება ჩემს თავზე შევკითხებოდი და
გადავწყვიტე მანამდე ის ცნობები შემეგროვებინა,
ჩემთვისა და დილის ქვეყანაში მსხემობის ისტო-
რიისათვის რომ იყო მნიშვნელოვანი. მართალია,
მე უკვე დიდი ხანია ვიცოდი, ჩემს შრომას განა-
ჩენი რომ ჰქონდა გამოტანილი, სამუდამოდ დასა-
მარებულიყო და ვერც ვერასოდეს დავწერდი ბო-
ლომდე, მაგრამ ცნობისმოყვარეობა მაინც მოსვე-
ნებას არ მაძლევდა.

ბარათების ერთ-ერთ უჯრაში უხეიროდ ჩა-
დებული ბარათი დავინახე, ირიბად რომ ამოეშვირა
ყური დანარჩენი ბარათებიდან. მივედი ამ უჯრას-
თან, ამოვიღე ბარათი და აი, რა წავიკითხე:

Morbio Inferiore.

აღბათ სხვა არც ერთი სიტყვა არ იქნებოდა
უფრო მოკლე და უფრო ზუსტი გამომხატველი

ჩემი ცნობისმოყვარეობის შინაგანი არსისა. გულ-
ლისფანცქალით მოვძებნე არქივში ეს უჯრა. იგი
ქალღმერთით იყო გამოტენილი; სულ ზემოთ ერთი
ძველი იტალიური წიგნიდან გადმოღებული მორ-
ბიოს ხეობის აღწერილობის ასლი იყო და კიდევ —
მეოთხედ თაბასზე დაწერილი მოკლე ცნობები
იმ წვლილის თაობაზე, ძმობის ისტორიაში რომ
მიუძღოდა მორბიოს. ყველა ცნობა მსხემობას ეხე-
ბოდა, კერძოდ, იმ მონაკვეთსა და ჯგუფს, მე რომ
განვეკუთვნებოდი. ჩვენმა ჯგუფმა, ასე იყო იქ
აღნიშნული, გზად მორბიოს მიაღწია, იქ გამოცდა
მოუწყეს, მან კი გამოცდა ვერ ჩააბარა. ეს გამო-
ცდა ლეოს გაქრობა გახლდათ. და თუმცა ჩვენ
ძმობის წესებს უნდა მივყოლოდით და მითითე-
ბანიც გვქონდა, მსხემობის დაწყებამდე გულდა-
გულ რომ შთაგვაგონეს იმ შემთხვევისთვისაც,
თუკი ძმობის რომელიმე ჯგუფი უმეთაუროდ და-
რჩებოდა. მთელმა ჩვენმა ჯგუფმა იმ წუთიდან, რა
წუთიდანაც ლეოს გაქრობა აღმოაჩინა, დაკარგა
თავიცა და რწმენაც, მიეცა ეჭვებს, შექმნა უაზრო
დავა-კამათი და, ძმობის სულისკვეთების პირუკუ,
ბოლოს და ბოლოს დაიყო პარტიებად და დაიფან-
ტა. მაგრამ მორბიოში მომხდარი მარცხის ამგვარ
ასსნა-განმარტებაზე უფრო მეტად მე იმ ამბავმა
გამაოცა, შემდგომ რომ წავიკითხე ჩვენში მომხ-
დარი განხეთქილების თაობაზე. სახელდობრ, ჩვენს
ძმთაგანს, სულ ცოტა სამს მაინც, უცდია თურმე
ჩვენი მოგზაურობის ისტორია დაეწერა და მორ-
ბიოში მომხდარი ამბები მოეთხრო. ერთი ამ სამ-
თაგანი მე გახლდით — აკი უჯრაშიც იდო ჩემი

ხელნაწერის სუფთა პირი. საოცარი გრძნობები დამეუფლა, როცა ორი დანარჩენი წავიკითხე: ორივე ავტორი იმ დღეთა ამბებს ძირითადად ისევე აღწერდა, როგორც მე, მაგრამ მაინც რაოდენ სხვაგვარად უღერდა ისინი ჩემთვის! ერთში წავიკითხე:

„მსახური ლეოს გაუჩინარებამ მოულოდნელად, უღმობლად რომ გადაგვიშალა წინ უფსკრული იმ უთანხმოებისა და დაბნეულობისა, რამაც დაშალა ჩვენი მანამდე ვითომდა ესოდენ მტკიცე ერთობა, თუმცა ზოგიერთმა ჩვენგანმა იმთავითვე იცოდა, ან გუმანით იგრძნო, ლეოს რომ არც რაიმე ფათერაკი შეხვედრია და არც გაქცეულა, არამედ ძმობის მოთავეებმა გაიწვიეს ფარულად უკან. თუ რაოდენ უხეიროდ ჩავაბარეთ ეს გამოცდა, ცხადია, არც ერთ ჩვენგანს არ ძალუძს ამაზე დიდზე დიდი სინანულისა და სირცხვილის გარეშე ფიქრი. როგორც კი მიგვატოვა ლეომ, უმაღლესი დაესვა რწმენასა და ერთსულოვნებას ჩვენ შორის; თითქოს უჩინარი ჭრილობა მიაყენეს და წითელი სისხლისგან დაცალეს ჩვენი ჯგუფი. თავდაპირველად აზრთა სხვაობამ იჩინა თავი, შემდეგ აშკარა შუღლიც გაჩნდა სრულიად წვრილმანი და სასაცილო საკითხების გამო. მე მახსენდება, მაგალითად, ჩვენი საყვარელი და ღვაწლმოსილი კაპელმაისტერი, მევიოლინე ჰ. ჰ., რომელმაც უცებ დაგვიწყო მტკიცება, თითქოს გაქცეულმა ლეომ სხვა ძვირფას საგნებთან ერთად ჩვენი ძმობის უძველესი წმინდა სიგელი, ჩვენი მამამთავრის უძველესი ხელნაწერი გაიყოლაო! ამ საკითხზე მრავა-

ლი და მრავალი დღის განმავლობაში იყო დიდი და-
ვა-კამათი. ჰ-ს მტკიცება, რა თქმა უნდა, ყოვლად
შეუსაბამოა, მაგრამ სიმბოლურად თუ მივუდგებით,
საოცრად აზრიანი გახლდათ. მართლაც ხომ ისე
იყო, თითქოს ლეოს წასვლის შემდეგ ჩვენს პატა-
რა სალაშქრო ჯგუფს პირწმინდად მოაკლდა ძმო-
ბის ლოცვა-კურთხევა, დაკარგა კავშირი მთლიან-
ობასთან. ამის სამწუხარო მაგალითი თვითონ მუ-
სიკოსი ჰ. ჰ. გახლდათ. მორბიო ინფერიორიმდე
იგი კრებულის უერთგულესი და ერთ-ერთი ყვე-
ლაზე მორწმუნე ძმა იყო, გარდა ამისა, გვიყვარ-
და, როგორც მუსიკოსი. აქამდე ერთ-ერთი ყველაზე
ცოცხალი წევრი ჩვენი ძმობისა, მიუხედავად ხა-
სიათის ცალკეული ნაკლისა, იგი ახლა ფიქრებმა
დაიჯაბნია, სულიერი სიძაბუნე მოერია, ეჭვიანი
გახდა, გულისყური მოაკლო თავისი მოვალეობის
შესრულებას, თანდათანობით უფრო აუტანელი,
ფხუკიანი და ჭირვეული შეიქნა. როდესაც ერთ
დღეს გზაში ჩამოგვრჩა და მერე აღარც გამოჩნდა,
არავის მოგვსვლია თავში, მის გამო შევჩერებული-
ყავით და მისი ძებნა დაგვეწყო. მისი გაქცევა დია-
ხაც აშკარა იყო. სამწუხაროდ იგი ერთადერთი არ
გახლდათ, რამეთუ საბოლოოდ ჩვენი პატარა მლო-
ცველთა ჯგუფიდან აღარ დარჩა რა...”

მეორე ისტორიკოსთან ასეთ ადგილს წავაწყ-
დი: „ვითარცა ძველი რომი კეისრის სიკვდილის
შემდეგ, ანდა როგორც დემოკრატიული მსოფლი-
ოს იდეა ვილსონის გაქცევის მერმე, ასევე დაინ-
გრა და დაიშალა მორბიოს ბედკრული დღეების
შემდეგ ჩვენი ძმობა. უკეთუ შეიძლება აქ დანა-

შაულსა და პასუხისმგებლობაზე ლაპარაკი, მაშინ ამ მარცხში ბრალი მიუძღვის ჩვენს ორ თითქოს-და უწყინარ ძმას: მუხიკოსს კ. კ.-ს და ლეოს, ერთ-ერთ მსახურს.

მანამდე ყველასათვის საყვარელი ძმობის ერთ-გული მომხრენი, თუმცაღა მათ იმთავითვე აკლდათ გაგება ძმობის მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობისა, ერთ დღეს უკვალოდ გაქრნენ, თან ზოგი რამ ძვირფასი ქონება და დიდად ფასეული საბუთი გაიყოლიეს, რაც საფუძველს გვაძლევს, დავასკვნათ, რომ ორივე საცოდავი ძმობის ძლიერმა მოწინააღმდეგემ მოიხსიდა...“

თუ ამ უამთაღმწერლის მეხსიერება ესოდენ შერყვნილი და ამღვრეული იყო, მიუხედავად იმისა, რომ თავისი მოხსენება, როგორც ჩანს, კეთილი ზრახვითა და დიდზე დიდი გულმართლობის გრძნობით დაუწერია, განა რა ფასი ჰქონდა მაშინ ჩემს საკუთარ, მისგან განსხვავებულად დაწერილ ჩანაწერებს? კიდევ ათი სხვა მოხსენებაც რომ აღმოჩენილიყო მორბიოს, ლეოსა და ჩემზე, ისინიც ალბათ ასევე ერთმანეთის საპირისპირო მოსაზრებებს გამოთქვამდნენ და ასევე ერთმანეთში შეიტანდნენ ეჭვს. არა, ჩვენს ისტორიულ ძალისხმევას არავითარი აზრი არ ჰქონდა, აღარ იყო საჭირო არც მათი გაგრძელება, არც მათი წაკითხვა, კაცს გულმშვიდად შეეძლო მიეტოვებინა ისინი ამ არქივის უჯრაში, რომ მტვერს დაეფარა თანდათან.

ტანში გამაჟრუოლა იმის გაფიქრებაზე, კიდევ რას გავიგებ-მეთქი ნეტავ. თურმე როგორ ინაც-

ვლებს ადგილს, როგორ იცვლება და მახინჯდება ყველა და ყოველივე ამ სარკეებში, რა დამცინავად და მიუწვდომლად იმალება ხატი ჭეშმარიტებისა ყველა ამ მოხსენებათა, საწინააღმდეგო მტკიცებათა და ლეგენდათა მიღმა! რომელი ერთი იყო ჭეშმარიტება, რომელი ერთი უნდა ერწმუნა კაცს? ან თვით ჩემგან რა დარჩება, უკეთუ ჩემს საკუთარ პიროვნებასა და ისტორიაზე შევიტყობ არქივის აზრს?

მე ყველაფრისთვის უნდა ვყოფილიყავი მზად. და ანაზღად ველარ გავუძელ გაურკვევლობასა და მოლოდინის შიშს, სწრაფად გავემართე განყოფილებისაკენ *Chattorum res gestae*, მოვძებნე ჩემი ნომერი და მალე უკვე იმ სათავეს ვინ ვიდექი, რაზეც ჩემი სახელი ეწერა. ეს გახლდათ წალო და როცა თხელი ფარდა გადავწიე, ვნახე, შიგ ნაწერი არაფერი იყო. იდგა მხოლოდ დროისგან შებღალული ხისა თუ სანთლის გახუნებული ერთი ძველი პატარა ქანდაკება, რომელიდაც ღვთაებასა თუ ბარბაროსთა კერძს რომ მოგაგონებდათ. ერთი შეხედვით, კარგად ვერც გავერკვიე, თუ რა იყო იგი, თუმცა კაცმა რომ თქვას, ერთი კი არა, იგი ორი ქანდაკი იყო — საერთო მხოლოდ ზურგი ჰქონდათ. ერთხანს გაოცებული და იმედგაცრუებული მივჩერებოდი. უცებ თვალში მომხვდა სანთელი, წალოს კედელზე შანდალში ჩარჭობილი. კვესიც იქვე იდო. სანთელი ავანთე: ჩემ წინ ახლა განათებული ორსახოვანი საკვირველი ქანდაკი იდგა.

ნელ-ნელა ჩავწვდი მის აზრს, ნელ-ნელა და თანდათანობით შევიცან, თუ რას გამოსახავდა იგი.

ეს ადამიანის გამოსახულება იყო, ეს მე ვიყავი, ეს ჩემი ხატი იყო, უსიამოდ უძლური და დაღუული, ნახევრად არსებული და ნახევრად ლანდი, ნაკვთებ-გადარეცხილი, რაღაც მერყევი, სუსტი, მომაკ-კვდავივით მზირალი, ვითარცა სკულპტურული ქვნილება, ზედ „წარმავლობა“ ანუ „ხრწნა“ თუ მისთანა რომ აწერია. ჩემთან შეზრდილი მეორე ქანდაკი კი, პირიქით, სავსე იყო სიცოცხლით, ფერებითა და ფორმებით ზიმზიმებდა. და სწორედ იმ წუთს, ოდეს უნდა ჩავმხვდარიყავი, ვის წააგავდა იგი ანუ მსახურსა და უხუცესთუხუცესს ლეოს, სწორედ მაშინ აღმოვაჩინე კედელზე მეორე სანთელი და ისიც ავანთე. ახლა ორხატება ქანდაკი, მე და ლეოს რომ გამოგვსახავდა თითქოს, არათუ უფრო ნათლად დავინახე, არათუ უფრო მიმსგავსებულად მომეჩვენა, არამედ ისიც შევამჩნიე, ქანდაკებათა ტანი გამჭვირვალე რომ იყო და შიგ ჩახედვაც შეიძლებოდა, როგორც ბოთლის ან ლარნაკის შუშაში ჩაიხედავს კაცი. და დავინახე: ამ ქანდაკებათა შიგნით რაღაც მოძრაობდა, ნელა, საოცრად ნელა, როგორც გველი იკლაკნება ხოლმე ძილში. იქ რაღაცა ხდებოდა, რაღაცა დნებოდა, ლხვებოდა თუ მიედინებოდა ნელა, მდორედ და შეუწყვეტლივ, და თანაც ეს რაღაცა ჩემი ხატიდან ლეოს ხატში გადადიოდა, იქით მიედინებოდა. და მე მივხვდი, რომ ჩემი ხატი მზად იყო მთლად დამდნარიყო და ლეოსაში გადასულიყო, რათა მას შერეოდა, მასში გაზავებულიყო, ეკვება და გაედ-ლიერებინა იგი. დროთა განმავლობაში, როგორც ჩანდა, მთელი ეს მატერია ერთი ხატიდან მეორე-

ში გადაესხმებოდა და მხოლოდ ერთი დარჩებო-
და — ლეო, მისდა ჯერ არს აღორძინებად, ხოლო
ჩემდა მოკლებად.

ვიდრე ვიდექი, ვუცქეროდი და დანახულის გა-
აზრება-გაგებას ვცდილობდი, ის პატარა საუბარი
გამახსენდა, ბრემგარტენის ზეიმის დღეებში რომ
მქონდა ლეოსთან: მხატვრულ ნაწარმოებთა გმი-
რები ჩვეულებრივ უფრო ცოცხალნი და ნამდვილ-
ნი არიან-თქო, ვინემ მათი შემქმნელნიო.

ჩაიწვა, ჩაქრა სანთლები. ვიგრძენი, როგორ
შემიპყრო უსომო დაღლილობამ და ძილი მომე-
რია. ამიტომაც ავდექი და იქაურობას გავეცალე.
უნდა მომეძებნა ადგილი, სადაც დაწოლა და და-
ძინება შემეძლებოდა.

ჰერმან ჰესეს მოგზაურობა ხატებისა და ამბების მიღმა

საკვირველ და დაუჯერებელ ამბავს მოგვითხრობს ჰერმან ჰესე ამ პატარა ნაწარმოებში. იგი აგვიწერს ერთი იდუმალი ძმობის განსაცვიფრებელ მსხემობას აღმოსავლეთში. განსაცვიფრებელს თუნდაც იმიტომ, რომ განდობილთა ეს ლაშქრობა სრულიად განსხვავდება ჩვენთვის ცნობილი ყოველგვარი მოგზაურობისაგან და განა მხოლოდ იმით, რომ უარს ამბობს თანამედროვე მგზავრობის ისეთ ჩვეულებრივ საშუალებებზე, როგორცაა რკინიგზა, გემი და სხვა, არამედ იმითაც, რომ ჰესეს მოლაშქრეებს არ აქვთ ყველა მოცლილი მოგზაურის ერთი საერთო და აუცილებელი თვისება — ცნობისმოყვარეობა და შთაბეჭდილებათა დაგროვების სურვილი. მათი გზა სულ სხვა, უფრო ქველი, უფრო უანგარო მიზნებისკენაა მიმართული. უამრავ და დიდად საკვირველ ხალხს მოუყვრია თავი ძმობაში — ფილოსოფოსნი, ხელოვანნი, მგოსანნი და მათი ნაწარმოებების გმირები ერთად დასდგომიან აღმოსავლეთის გზას. აქ არიან პლატონი და ლაო-ძი, ნოვალისი და პაულ კლეე,

პარციფალი, დონ კისოტი და თავად ჰესეს ნაწარ-
მოების გმირები: სევდიანი ანსელმი, ბრძენი ზიდ-
ჰართა, შმაგი კლინგზორი და მრავალი სხვა.
მძლავრ ნაკადად მიედინებიან განდობილნი აღმო-
სავლეთისაკენ, არ ცნობენ არც დროისა და არც
სივრცის საზღვრებს — ხან ფერიებსა და პატრიარ-
ქებს ესტუმრებიან, ხანაც, თუ შემოადამდათ, შუა
საუკუნეებში გაათევენ ღამეს, მერე კი ისევ თავის
გზას გაუდგებიან, მოიხილავენ ნეტარ მოსაგონარ
ადგილებს, თაიგულებით შეამკობენ სამლოცველოთ
და საკურთხეველთ, მოიგონებენ მიცვალებულთ,
იმღერიან საგალობლებს და ზეიმობენ დღესას-
წაულებს. გასაოცარი, ზღაპრული და, თანაც, უჩ-
ვეულო სამყარო იშლება მკითხველის წინაშე. აქ
დრო და სივრცე ისე გადაადგილ-გადმოადგილდე-
ბა ხოლმე, როგორც თეატრის დეკორაციები ჯა-
დოსნური ზღაპარი და რეალური სინამდვილე ერთ-
მანეთშია არეული, სასწაული კი გმირთა ძირი-
თად გამოცდილებადაა ქცეული. მაგრამ განსა-
კუთრებით საკვირველი და, ამასთანავე, საჩოთი-
რო მაინც ისაა, რომ ეს მომხიბლავი ზღაპარი, პო-
ეტის უშრეტი ფანტაზიის ეს თვალწარმტაცი ქმნი-
ლება ისეთი დამაჯერებლობით არის მოთხრობი-
ლი, თითქოს ავტორს მართლაც ემოგზაუროს ამ
იშვიათ ადგილებში და ახლა ნამდვილად მომხ-
დარი, თავისი თვალით ნახული, ყოველად სარ-
წმუნო ამბის მოყოლა განეზრახოს. მკითხველი პირ-
ველი გვერდიდანვე ნათლად აღიქვამს მოთხრობელს,
რომელიც მას წარმოუდგება არა როგორც მეზღ-
აპრე და ტკბილად მოუბარი მგოსანი, არამედ

როგორც ისტორიოგრაფიის ხერხებს კარგად და-
უფლებული მემატიანე, მოვლენათა მიუკერძოე-
ბელი აღნუსხვა და ობიექტურობა თავის ერთად-
ერთ კრიტერიუმად რომ გაუხდია. უფრო მე-
ტიც — ეს მემატიანე მხოლოდ პირადად ნანახისა
და განცდილის ზუსტ გადმოცემას ისახავს მიზ-
ნად. ამ თვალსაზრისით, მისი თხრობა უფრო ავ-
ტობიოგრაფიას, გულისნადების გამჟღავნებასა და
აღსარებას უახლოვდება. ეს წინააღმდეგობა გამო-
ნაგონსა და ისტორიულ ფაქტს შორის, ეს შეუსა-
ბამობა ობობას ქსელივით ნაზ სიზმრისეულ პოე-
ტურ მასალასა და გადმოცემის ავთენტიკურ მა-
ნერას შორის ნაწარმოების პირველ სტრიქონებ-
შივე იჩენს თავს და შემდეგ მთელ თხრობას თან
გასდევს. მაგრამ ეს „შეუსაბამობა“, რა თქმა უნ-
და, გარკვეულ მიზნებს ემსახურება და, ერთგვა-
რად, აღარცაა შეუსაბამობა, რადგანაც დაკვირვე-
ბული მკითხველი რეალური სინამდვილის არაერთ
ფაქტს, არაერთ ავტობიოგრაფიულ წვრილმანს
აღმოაჩენს ჰესეს ჯადოსნურ ზღაპარში. მით უმე-
ტეს, რომ ჰერმან ჰესე იმ მწერალთა რიგს ეკუთ-
ვნის, რომელთა ყველა ნაწარმოები, გოეთეს თქმი-
სა არ იყოს, „ერთი დიდი კონფესიის ნაწყვეტებს“
წარმოადგენს. აკი თვით მგოსანი წერდა 1953
წელს: „მე მოძღვარი და წინამძღოლი არა ვარ, მე
აღსარების მთქმელი, მლტოლველი და მაძიებელი
კაცი გახლავართ, ვისაც სხვა არაფერი აქვს ადა-
მიანებისათვის სათქმელი, გარდა შეძლებისდაგვა-
რად გულწრფელი აღსარებისა — თუ რა გარდახ-
და თავს და რა იყო მნიშვნელოვანი მის ცხოვ-

რებაში“. სწორედ ერთ-ერთი ასეთი პოეტური აღსარებაა „მოხილვა დილის ქვეყნისა“. მოხრობელი აღწერს თავის თავგადასავალს და მკითხველი ხვდება, რომ მთელი ეს უცნაური მოგზაურობა რეალური სინამდვილიდან, თვით მწერლის ცხოვრებიდან იღებს დასაბამს, მაგრამ მერე, შემოქმედის ფანტაზიით, იერს იცვლის და ჯადოსნურ ზღაპრად გარდაისახება... უწინარეს ყოვლისა, თვალში გეცემათ, რომ მოგზაურობის მარშრუტი ძირითადად იმეორებს თვით ჰესეს ცხოვრების მიგრაციულ სქემას. თანაც საინტერესოა, რომ გეოგრაფიულ ადგილთა ჩამოთვლისას ყოველთვის დაცულია ბიოგრაფიულ-ქრონოლოგიური თანმიმდევრობა. თავდაპირველად ნახსენებია შვაბია, სადაც დაიბადა მწერალი, სადაც გაატარა მან ბავშვობის წლები. მერე ბოდენის ტბაა მოხსენებული. აქ, როგორც ცნობილია, პატარა სოფელ გაიენჰოფენში ჰესე 1905 წელს დასახლდა და ხუთი წელი ცხოვრობდა. სულ ბოლოს კი მოიხსენიება შვეიცარია, ჰესეს მეორე სამშობლო და თავშესაფარი. აქა-იქ ვხვდებით იმ ქალაქთა სახელებსაც, სადაც ხანგრძლივად უცხოვრია ჰესეს: ტიუბინგენი, ბაზელი, ფლორენცია. ნახსენებია ჰესეს მეგობრისა და მფარველის გეორგ რაინჰარტის სახლი ვინტერტურში, მაქს და ტილი ვასმერთა ბრემგარტენის სასახლე ბერნის მახლობლად, სადაც ნაწარმოების გამოსვლიდან ოხუთმეტი წლის შემდეგ ხანდაზმული მწერალი რომას მანს ეპატიუებოდა თავის დაბადების დღეზე; რა თქმა უნდა, საგანგებოდაა ნახსენები ციუ-

რისი — ეს ქალაქი ხომ 1925-1931 წლებში ჰესეს საზამთრო სამყოფელი იყო. სწორედ აქ, მანცენ-გრაბენის ქუჩის № 31 სახლში, სადაც მეგობრებმა ალისე და ფრიც ლოიტჰოლდებმა მწერალს ბინა უქირავეს, შეიქმნა ნაწილობრივ „მოხილვა დილის ქვეყნისა“. საინტერესოა ისიც, რომ, როგორც შენიშნა ერთმა ამერიკელმა მკვლევარმა, ლიტერატურული ნაწარმოების გმირებიც იმ თანმიმდევრობით ერთვებიან მოქმედებაში, რა თანმიმდევრობითაც მიეკუთვნებიან ისინი ჰესეს ბიოგრაფიას: პირველი სასწაულების მოწმე იგი უკვე მაშინ გახდა, — გვატყობინებს მთხრობელი, — როცა ჯერაც „სულ ახალბედა“ (ანუ ბავშვი) იყო. ეს სასწაულები დაკავშირებულია ბუმბერაზ აგრამანტთან, ქონდრისკაცსა და წმინდა ქრისტეფორესთან, რომლებიც სათავგადასავლო თუ რელიგიური ზღაპრების გმირები არიან და ჰესეს ყველაზე უფრო ადრინდელ ლიტერატურულ შთაბეჭდილებებს ასახავენ. ამას მოსდევს იოაჰიმ არნიმის „გვირგვინის მცველნი“, რაც მწერალმა, ეჭვი არ არის, უფრო გვიან წაიკითხა და ა. შ. დაახლოებით იგივე პრინციპია დაცული თხრობაში თვით ჰესეს ნაწარმოების გმირთა შემოყვანისას. გარდა ამისა, მწერლის ცხოვრების კარგმა მცოდნემ, რა თქმა უნდა, კიდევ მრავალი ბიოგრაფიული დეტალი შეიძლება აღმოაჩინოს ნაწარმოებში. მაგრამ მე არ შევუდგები ბიოგრაფიული შესატყვისების ძიებას, ამჯერად მკითხველის ყურადღებას მივაქცევ მხოლოდ იმ გარემოებას, რომ ჰესე თავისი ზღაპრის მასალად თვით მისი ცხოვრების ფაქტებს,

ე. ი. ნამდვილსა და დადასტურებულ ამბებს იყენებს. რეალური მოვლენები, ურთიერთობანი, აზრები, ემოციები და შთაბეჭდილებები მწერალს ახალ სიბრტყეში გადააქვს, ახალ ყალიბში გამოკყავს ისინი, ახალ თარგსა და ფორმას ანიჭებს მათ. ეს ახალი ფორმა ზღაპრის ფორმაა და თავის მოთხოვნებს უყენებს შემოთავაზებულ შინაარსსაც.

ზღაპარი, უწინარეს ყოვლისა, გამონაგონი და ფიქციაა. იგი არ იჩემებს ნამდვილობას, პირიქით — სულაც ვერ ეგუება სინამდვილეს და ფანტასტიკურ, სასწაულებრივსა და არაჩვეულებრივ ამბავს ეტანება. ხოლო ამ ფანტასტიკის, ამ არნახულ-დაუჯერებლისა და სასწაულის უშრეტი წყარო თავად ადამიანის სულია. ამის შემდეგ რა გასაკვირია, რომ ზღაპარიც სწორედ იქ — ხალხის სულის არაცნობიერ წიაღში, ადამიანის ფსიქიკის უღრმეს ფენებში, მის სიზმრებსა და ზმანებებში იღებს სათავეს და იქიდან ცნობიერების ზედაპირზე გამოაქვს ეს ათასფრად მოლივლივე, ათასგვარ ხატად მოლიცლიცე პირველქმნილი ქაოსი, ეს გასაოცარი, გრძნეული და მარადსაკვირველი სამყარო, რომელიც ამავე დროს ქაოსის მოწესრიგების, ანტაგონისტური ძალების მორიგების, ადამიანის შინაგანი სამყაროს ჰარმონიის პირველ ცდას წარმოადგენს. ამიტომაც, ზღაპრის ფორმა ჰესესათვის რომანტიკული ასირება კი არ იყო, არამედ უღიმღამო ყოველდღიურობიდან თავდაღწევის, უკიდურესი მარტოობის გადალახვისა და ხელოვანის თავის თავთან და გარესამყაროსთან მორიგების საშუალება, რაკიდა ზღაპარში, რო-

გორც შენიშნავს ერთგან თომას მანი, „მოისსნეზა ხელოვანსა და ბიურგერს, განცალკევებასა და ერთიანობას, ინდივიდუუმსა და კოლექტივს შორის არსებული წინააღმდეგობა“.

ჰ. ჰესე სახეს უცვლის საკუთარ წარსულს, რეალურ სინამდვილეს მომხიბლავ ზღაპრად აქცევს, ცხოვრებისეულ პროზას პოეზიად გარდაქმნის. ამ საოცარი გარდასახვის, მშრალი ემპირიული მასალის ამ ჯადოსნური სახეცვლილების მხოლოდ ერთ მაგალითს მოვიყვან:

1931 წლის აგვისტოში ჰესე „კასა-ჰესეში“ გადასახლდა — მშვენიერ ორსართულიან სახლში, მისმა მეგობარმა და ქველმოქმედმა ჰანს კ. ბოდმერმა რომ აუშენა მწერალს თავისი ხარჯით. სახლის აშენების აზრი ბოდმერს დაებადა დაახლოებით ერთი წლით ადრე. ჰესე იხსენებს: „1930 წლის გაზაფხულის ერთ საღამოს ციურისში, „კიდობანში“ ვისხედით და ვმუსაიფობდით. საუბარი სახლებსა და, საერთოდ, მშენებლობაზე ჩამოვარდა. სხვათა შორის, ჩემი სურვილიც ვახსენეთ, ხანდახან რომ მომეძალებოდა ხოლმე. ჩემმა მეგობარმა ბ.-მ უცებ გაიცინა და წამოიძახა: თქვენ გექნებათ სახლი! ასე მეგონა, ხუმრობა იყო, საღამო უამს ღვინის სმაში საღალბოდ თქმული. მაგრამ ხუმრობა საქმედ იქცა და აი, ის სახლი, ოდესღაც ოცნებაში რომ ველაციცებოდით, ახლა ჩვენ წინ დგას“. კერძო სახლის ფლობა ჰესესთვის მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ზემოთ აღწერილი დღიდან მოყოლებული, ახალ სახლში შესვლამდე 1931 წლის ზაფხულს, იგი მეგობრებთან საუბარში, ფიქრებსა თუ ოც-

ნებებში ამ თემას ალბათ სპირად უტრიალებდა ხოლმე. მიუხედავად ამისა, ჰესეს აღმოსავლურ ზღაპარში ეს მისთვის ესოდენ საჭირობოროტო ამბავი სულ ერთი, მეტად ძუნწი შტრახით არის მოცემული. აქ ნათქვამია, რომ გერმანულ საზოგადოებრიობას თავის დროზე თურმე გულის ჩქროლვით შეუტყვია ძმობის ღირსშესანიშნავი საქმენი: ზემო შვაბიის მამაცური დალაშქვრის, ბრემგარტენის ტრიუმფისა და ტესინის მონტაგს-დორფის გადაცემის ამბავი. მოხდა საოცარი რამ: კონკრეტულ მოვლენას ჩენჩოსავით შემოეცალა ყოფითი განსაზღვრულობა, იგი დაიწურა, ერთ ხატად შეიკრა და ჯადოსნურ ნიშნად იქცა. უკვე კონტექსტი, რომელშიც მოხსენებულა ამ მონტაგს-დორფის ამბავი, რაც სხვა არაფერია, თუ არა ჰესესთვის დამახასიათებელი მინიშნება ზემოაღნიშნულ ბიოგრაფიულ რეაქციებზე, მკითხველში იწვევს გრიმების იმ ზღაპრის რემინისცენციას, სადაც შვიდი გულადი შვაბი ვაჟკაცურად მოივლის ქვეყანას, გზად კურდღელს შეებრძოლება და ბოლოს მდინარეში დაიდრჩობა. მაინც, ყველაზე საგულისხმო და საინტერესოა არა თავისთავად ეს ზღაპრული ატმოსფერო, არამედ ის, რომ ამ ატმოსფეროს, ამ ახალი კონტექსტის შემოქმედებითა და რაღაც გრძნეული შეჯერების შედეგად, მარტივი ფაქტი კარგავს თავის ემპირიულ კონკრეტულობას და მრავალმნიშვნელოვან პოეტურ შიფრად გარდაიქმნება, რომლის მიღმა, მართალია, ერთი მხრივ შეგვიძლია რაღაც ბიოგრაფიული დეტალი ვიგულისხმოთ, ან უფრო ღრმა

და იდუმალი მნიშვნელობა ვეძიოთ, მაგრამ თავის-
თავადაც, როგორც პოეტურ სახეს, მას საკმარისი
დამატყვევებელი ძალა აქვს, რათა მიგვიზიდოს
და დაგვძაბოს. ყოველი ბიოგრაფიული ფაქტი, ემ-
პირიული რეალობიდან აღებული ყოველი მოვლე-
ნა ამ ჯადოსნური ფერიცვალების გზას გაივლის.
ნინონ აუსლენდერთან მიჯნურობა სარაინდო რომ-
ანებში გავრცელებული აღმოსავლელი პრინციპის
ძიებას ემსგავსება, თანამედროვე საცხოვრებელი
სახლები ზღაპრულ სასახლეებად და ეგზოტიკურ
ქვეყნებად გარდაიქმნებიან, და ისეთი თითქოსდა
სრულიად არაპოეტური საკითხიც კი, როგორც
ცაა სულის პოლიტიზირების პრობლემა, უცებ
ერთი მომხიბლავი ეპიზოდის სახით იჩენს თავს
ამ ჯადოსნური სამყაროს შუაგულში: ბოდენის
ტბის მოჯადოებულ ციხე-კოშკში გვირგვინის
მცველნი ჰოჰენშტაუფენტა სამეფო გვირგვინს ინა-
ხავენ; ისინი ყოველი მხრით გზავნიან შიკრიკებს,
ძალას იკრებენ, რათა ჰაბსბურგები ჩამოაგდონ
ტახტიდან. მათი შიკრიკი სალოცავად მიმავალ
ძმობასაც ეახლება და მუქართა თუ დაპირებით
ცდილობს სულის მსახურთა გადაბირებას, მათი
ლაშქრის ჩაყენებას შტაუფენტა სამსახურში. მაგ-
რამ წინამძღოლნი ცივი უარით გაისტუმრებენ
მათ და განაგრძობენ აღმოსავლეთით სვლას.

ზღაპარს თავისი კანონები აქვს. მისთვის უცხ-
თა რეალური ცხოვრების პრაქტიციზმი და გო-
ნივრულობა. ამიტომაც, იგი უპირატესობას ანი-
ჭებს პოეტებს, მეოცნებეებს, ფანტაზიის ტყვეო-
ბაში მყოფ ნაცარქექიებს და არნახული განძის

მაძიებელთ, რომელთაც მხოლოდ უჩვეულო თავ-
გადასავლისა და სასწაულის წყურვილი ამოძრა-
ვებთ. ეს არის შეუბოჭავი ინიციატივის, სილაღისა
და თავისუფლების სამყარო. მაგრამ გმირთა ინ-
დივიდუალიზმი და ამაყი თავნებობა განელებუ-
ლია იმით, რომ მათ საოცრად ჰერმეტიულ სამყა-
როში უსდებათ მოქმედება, რაც ზღაპრის მეორე
მნიშვნელოვან თვისებად უნდა მივიჩნიოთ. ზღაპ-
რის ყველა გმირი თავს ერთი დიდი კოლექტივის
წევრად გრძნობს. მართალია, აქ არიან ავი სულე-
ბიც და კეთილი ფერიებიც, გულბოროტი დევე-
ბიც და ქველი ქონდრისკაცებიც, მაგრამ ყველა
ისინი ერთ დიდ ოჯახს განეკუთვნებიან, ყველა-
სათვის საერთო წესებისა და კანონების მიხედვით
მოქმედებენ. ამიტომაც არ იცის ზღაპარმა პიროვ-
ნების გამოცალკეება და ზოგადისადმი მისი და-
პირისპირება. ყოველ პერსონაჟს აქ მხოლოდ იმ-
დენად აქვს ფასი, რამდენადაც იგი საერთო ან-
სამბლის ერთ-ერთი წევრია, ერთიანი სპექტაკ-
ლის ერთ-ერთი შემსრულებელია. სწორედ ამითაა
გაპირობებული, რომ კონკრეტული ცხოვრების
ზღაპარში გადასვლასთან ერთად იხსნება ის წინა-
აღმდეგობა პიროვნებასა და გარე სამყაროს შორ-
ის, რომელიც ამ კერძო ინდივიდუალურ არსე-
ობას რეალურ სინამდვილეში ჰქონდა. ნაწარმო-
ების წარმოსახვით სამყაროში ჰესეს თავისი თავ-
ვი განდობილთა საიდუმლო კავშირის ერთ-ერთ
წევრად გამოჰყავს. მხოლოდ ამ გზით ძალუძს მას
სოციალურობის ხელახალი აღმოჩენა და იმ კავში-
რების აღდგენა, ხელოვანის კოლექტივისაგან გა-

მოყოფასა და გამოცალკეეებას რომ შეეწირა. ამრიგად, ზღაპარი შესაძლებლად ხდის ადამიანური არსებობის კოლექტიურსა და მითიურ ფორმებში უკუდაბრუნებას, სამყაროს პირველქმნილებაში განზავებასა და ცალკეული ცხოვრების უმაღლესი იდეისადმი დაქვემდებარებას.

ზღაპრის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ნიშანთვისებაა მისი მრავალფეროვანი ხატოვანება, რაც იმითაა განპირობებული, რომ იგი უშუალოდ შეგრძნებებზე უნდა მოქმედებდეს. ამიტომ, თუ ჰესეს სურდა თავისი თავგადასავალი ზღაპრის ფორმით წარმოედგინა ჩვენთვის, მას უნდა მოენახა ისეთი მეტყველი და მომხიბლავი სახეები, ისეთი ქარგა უნდა შეერჩია, მკითხველის წარმოსახვაში ჯადოსნური სამყაროს ფიქციას რომ შექმნიდა. ამ სახეებისა და შესაფერი სიუჟეტური ფორმის ძიებისას ჰესე, ისევე როგორც თავის დროზე ვილანდი, ჰაუფი და ბევრი სხვა, „ათას ერთი ღამის“ რომანტიკულ სამყაროს მიმართავს. იგი ოსტატურად აქსოვს თხრობაში ამ სამყაროს ელემენტებს და მკითხველსაც დროთა განმავლობაში სრულიად კონკრეტული წარმოდგენა შეექმნება იმ საუცხოო ქვეყანაზე, საითაც ჰესეს მოლაშქრეებს უჭირავთ გეზი. სულ მალე ამ წარმოდგენას ავტორიც ადასტურებს. „ჩვენ რომ მივდიოდით, — წერს იგი, — ამ გზით უვლიათ ოდესღაც მსხემთა, მეფეთ და ჯვაროსნებს მაცხოვრის საფლავის დასახსნელად, ანდაც არაბული მაგიის შესასწავლად, ამ გზით მოულოცნიათ წმინდა ადგილნი ესპანელ რაინდებსაც, გერმანელ სწავლულებსაც, ირლან-

დიელ ბერებსაც და ფრანგ პოეტებსაც“. და თუმცა ქვემოთ ავტორი შეეცდება მკითხველი დაარწმუნოს, რომ აღმოსავლეთი მლოცველთათვის გეოგრაფიულ ცნებას არ წარმოადგენსო, მას უკვე აღარ ძალუძს მისი ცნობიერებიდან ამოშალოს ამ სტრიქონებით გამოწვეული ხატი ევროპიდან ბაღდადისა და ქაშმირისაკენ დაძრული ნაკადისა.

თხრობის ქარგად ჰესე იყენებს აღმოსავლურ თუ დასავლურ ზღაპარში გავრცელებულ მოგზაურობის მოტივსაც, თუმცა ის მოგზაურობა, ჰესე რომ აგვიწერს, სულაც არა ჰგავს არც სინდბადის უცნაურ თავგადასავალს და არც მამაცი მკერავისა და ცეროდენას ქვეყნად ხეტიალს, რადგან ზღაპარში მოგზაურობის მიზანი ისაა, რომ სახლიდან გამოიყვანოს გმირი და უღიმღამო ყოველდღიურობას მრავალფეროვანი თავგადასავლითა და სასწაულით აღსავსე სამყარო დაუპირისპიროს. სახლი აქ ყოველთვის მოგზაურობის საწყის წერტილს წარმოადგენს, მაშინ როდესაც ჰესეს ნაწარმოებში იგი ყარიბობის საბოლოო მიზანია. ჰესეს მლოცველნი სამშობლოს სეგდით არიან შეპყრობილნი, უცხოობაში ყოფნით დაღლილნი ისევე შინისკენ მიილტვიან, დაკარგული ჰარმონიის აღდგენაზე ოცნებობენ. რყუილად როდი სწვდება მემატიანეს გულში ღრმად ნოვალისის სიტყვები: „განა საითკენ მივდივართ? მუდამ შინისკენ“. და თუმცა ეს სახლი, ეს ბინა მლოცველებს აღმოსავლეთში ეზმანებათ, იქ, სადაც კაცობრიობის სულიერი ცხოვრება იღებს დასაბამს და მკითხველის ფანტაზიაც, ზღაპრის მძაფრი სურნელით წახალისებული, ძველი არაბეთისა და

ინდოეთისკენ მიილტვის, მაინც ის ჭეშმარიტი სამშობლო და სალოცავი, საითკენაც ჰესეს განდობილნი მიემართებიან, სულ სხვაგანაა.

„ჩვენ ვოცნებობთ სამყაროში მოგზაურობაზე; განა სამყარო ჩვენში არ არის?“ — ამბობს ნოვალისი. იქ, თავისი თავის შიგნით, საკუთარი ფსიქიკის უღრმეს ფენებში ეგულვით დილის ქვეყანა ჰესეს მოგზაურებსაც. ისინი რომანტიკოსები არიან და სწამთ, რომ სამყარო „მეს“ დაკონკრეტების, მისი განსაგნების შედეგია და საკმარისია შენი თავი შეიმეცნო, რომ მთელი სამყაროც ნათელი გახდეს შენთვის. მათ მშვენივრად იციან, რომ ასეთ შემეცნებას არაფერი აქვს საერთო გარეგნული კაუზალობისა და სამყაროს გრძნობადი ზედაპირის შესწავლასთან, მაგრამ მათ, ამავე დროს, ისიც სჯერათ, რომ ვინც საკუთარ თავს შეიმეცნებს, ის სამყაროს არსსა და იდუმალებას განჭვრეტს. ამიტომაც ადგანან ისინი გზას შინაგანისკენ და მათთან ერთად, ბრენტანოსა და ჰოფმანთან, ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენსა და არქივარიუს ლინდჰორსთან ერთად, ამ გზას ადგას „რომანტიკოსთა ბრწყინვალე პლეადის უკანასკნელი რაინდი“, მწერალი ჰერმან ჰესე.

ჰესეს თითქმის ყველა ნაწარმოები აღსარებაა. ყველა მათგანი მისი სულის თავგადასავალს ასახავს სიტყვასა და ხატში. ასევეა „მოხილვა დილის ქვეყნისაც“. ამ პატარა მოთხრობის პირველი ნაწილი სულის სიყრმეს წარმოგვიდგენს და ცხოვრების ესთეტიკურ აღქმას ეძღვნება, ანუ სულის იმ მდგომარეობის გამოხატვას, როდესაც იგი წმინდა

გრძნობად ფორმებში აღიქვამს სამყაროს. ამიტომაც, რომ პირველი ორი თავის ხატოვანება, საერთო კოლორიტი და აგებულება ზღაპრის ფორმით განისაზღვრება. ზღაპარი ხომ სულის ამ საწყისი მდგომარეობის, მისი ბავშვობისა და ყრმობის, უპასუხისმგებლო გრძნობადი არსებობის აღექვანტური ფორმაა. ისევე, როგორც სულისთვის ამ საფეხურზე უცხოა დიფერენციაცია, მორალი და გონიერება და იგი, კიერკეგორის კატეგორიები რომ ვიხმართ, წმინდა ესთეტიკური კუთხით განიცდის მოვლენებს, ასევე ზღაპარიც, — ფორმა, რომელსაც ნოვალისმა „პოეზიის კანონი“ შეარქვა, — ძირითადად სამყაროს გრძნობადი აღქმით იფარგლება, გამორიცხავს გონიერებას და სასწაულისაკენ ისწრაფვის. ზღაპარი ეთიკური ნორმის მიმართ სრულიად ინდიფერენტულია, მას, როგორც აღნიშნავს გოეთე, „არა აქვს არავითარი ზნეობრივი დანიშნულება“, მისი ერთადერთი მიზანი საუცხოო და უჩვეულო ამბის გადმოცემაა. ამიტომ კანონზომიერია, რომ როდესაც ჰესემ საკუთარი სულიერი თავგადასავლის თხრობა მოიწადინა და ის მაგიური სამყარო გამოიტანა ზედაპირზე, რომელიც არ ექვემდებარებოდა ფორმალური ლოგიკის კანონებს და გონება-პრაქტიკის პოზიციიდან რაღაც არარსებულს, მეტად საეჭვო და ძნელად დასაჯერებელ რასმე წარმოადგენდა, მან სწორედ ზღაპარს მიმართა.

მაგრამ, როგორც ითქვა, ჰესეს მოთხრობა მინც წმინდა წყლის ზღაპარი არ არის. ზღაპრისათვის მეტად საჩოთირო და შეუთავსებელია აქ გა

მოვლენილი თხრობის მეცნიერულად დასაბუთებული და ავთენტიკური მანერა. მაგრამ ეს სწორედ ფანტასტიკურ სიუჟეტთან შერწყმული მეცნიერული გადმოცემის ფორმაა, არაჩვეულებრივ ეფექტს რომ ქმნის, იმ უშრეტ ირონიას რომ წარმოშობს, ასე რომ ხიბლავდა ანდრე უიდს ამ პატარა მოთხრობაში.

ზღაპრის დამახასიათებელი ერთ-ერთი თავისებურება ისიცაა, რომ რაც არ მომხდარა, არც შეიძლება მომხდარიყო და სასწაულის სფეროს განეკუთვნება, აქ ისეა მოთხრობილი, თითქოს მართალი და სარწმუნო ამბავი იყოს. თანაც, საინტერესო ისაა, რომ ფაქტიურად არც მოთხრობელს და არც მსმენელს არ სჯერა ამ ამბის ნამდვილობა, მაგრამ ისე იქცევიან, ისე უჭირავთ თავი, თითქოს ეჭვიც არ ეპარებოდეთ, რომ მოთხრობილი ამბავი რეალურად მომხდარა და სინამდვილეა. ეს გაორება, ეს შეუსაბამობა საქმის ჭეშმარიტ ვითარებასა და გარეგნული გამოვლენის ფორმას შორის არის კომიზმისა და ირონიის ის წყარო, რასაც კარგა ხანია ყურადღება მიაქცევს მწერლებმა და რაც ერთობ პროდუქტიულად გამოიყენა ჰ. ჰესემაც. ჩვენს კერძო შემთხვევაში ზღაპრის ამ ირონიულ ტენდენციას ჰესე იმით აძლიერებს, რომ ზღაპრისათვის დამახასიათებელ ტრადიციულ ინტონაციებსა და თხრობის მიმიკას იგი პირუთვნელი უამთაადმწერლის ამბიციას და გადმოცემის მეცნიერულ მანერას უმატებს. ხოლო თუ დავუჯერებთ თომას მანს, ირონიული ხელოვნების ამ უბადლო ოსტატს, — „სრულიად არამეცნიერულისა და ზღაპ-

რულის მიმართ გამოყენებული მეცნიერება თავს ამჟღავნებს, ვითარცა წმინდა წყლის ირონია“. ასე რომ, ჰესეს თხრობას იმთავითვე ირონია სდევს თან და ეს ზღაპრულ ფორმაში ჩადებული ირონიაა, საზღვარს რომ უდებს ზღაპრის ფორმას და ამზადებს სხვა, უფრო პროზაულ, ჯადოსნურ-სასწაულებრივ ელემენტებისაგან თავისუფალ ეპიკურ ფორმაზე გადასვლას. ასეთი უკუგარდაქმნა პოეზიისა პროზაში, ლეგენდის რეალურ სინამდვილედ უკუქცევა ხდება ჰესეს მოთხრობის მეორე ნაწილში, რომელიც სულის განვითარების მეორე საფეხურს შეესაბამება.

ამ საფეხურს შეიძლება ეთიკური ვუწოდოთ, რადგანაც იგი, ჰესეს თანახმად, განისაზღვრება იმ ზნეობრივი მოთხოვნებით, რომელთაც ადამიანს უყენებს კულტურა, მორალი, რელიგია და კაცობრიობის მიერ შემუშავებული ესა თუ ის იდეალი. ამავე დროს, ეს საფეხური უშუალოდაა დაკავშირებული გონებასა და ინტელექტის მომძლავრებასთანაც, რაც განაპირობებს პრაგმატიკული იდეალებისა და ანგარიშის კულტის დამკვიდრებას. სარგებლობა, ხეირი, გამორჩენა, ფხიზელი ჭკუა და საქმიანი მიდგომა წარმართავენ ამიერიდან ადამიანის მოქმედებას. ცხადია, რომ ამ საფეხურზე აღგილი აღარ რჩება დონკისოტური იდეალიზმისა და ზემიწიერი აღმაფრენისთვის, ხოლო ყოველივე საუცხოო და ჯადოსნური მეტად საეჭვო გამონაგონად და მონაჩმახადაა შერაცხული. ამდენად, ეთიკური საფეხური გულისხმობს, რომ ინდივიდუუმმა მიატოვა სიყრმის დროინდელი უმანკო

და წმინდა გრძნობადი არსებობა, მიატოვა ფანტა-
ზიისა და ოცნების სამყარო და ცხოვრებას ამიე-
რიდან რაციონალურად აღიქვამს. მაგრამ ახალ
საფეხურზე გადასვლას, რამდენადაც იგი დიფე-
რენციაციისა და გონიერებაში ცალმხრივი განვი-
თარების შედეგია, ეწირება როგორც ინდივიდუ-
უმის შინაგანი ჰარმონია, ასევე მისი გარე სამყა-
როსთან შეწყობილობაც. ამ დარღვეული ჰარმო-
ნიის კომპენსაციას კი იგი ამიერიდან იმით ცდი-
ლობს, რომ გონებისა და პრაქტიკული გამოცდი-
ლების მიხედვით აწესრიგებს სამყაროს.

ჰესეს მოთხრობაში სულის განვითარების ეს
ახალი საფეხური, ერთი შეხედვით, სიუჟეტის გან-
ვითარებითაა შემოტანილი: ერთ მშვენიერ დღეს
ჰ. ჰ. თავის მეგობრებთან ერთად აღმოაჩენს, რომ
ძმობის ერთგული წევრი და ბარგის მზიდველი
ლევო უკვალოდ გამქრადა. ეს ფაქტი გამოიწვევს
დავას ძმობის წევრებს შორის, რის შედეგადაც
მათი კავშირი დაიშლება და დავიწყებას მიეცემა.
შესაბამისად, აქ წყდება გასაოცარი მოგზაურობის
აღწერაც. მაგრამ ყველაფერი ეს ასეა და არცაა
ასე, ვინაიდან დაკვირვებულ მკითხველი მშვენიერ-
რად ხედავს, რომ ავტორის კავშირი ძმობასთან მა-
შინ კი არ ირღვევა, როცა იგი ლევოს გაქრობას შე-
ნიშნავს, არამედ იგი იმთავითვეა დარღვეული, უკვე
იმ წამს, როცა იგი მოგზაურობის აღწერას, მა-
გიური შინაარსის ლოგიკურ კატეგორიებში მოქ-
ცევას დააპირებს. ძმობა და დილის ქვეყნის მო-
ხილვა იდუმალების სფეროს განეკუთვნება, ხოლო
ყოველი ცდა საიდუმლოს გამჟღავნებისა, გამო-
უთქმელი და აღუწერელი შინაარსის სიტყვიერი

გამოსატვისა მაშინვე ამ იდუმალების ფარგლებს გარეთ მოაქცევენ კადნიერს. სწორედ ასეთი ამბავი ემართება ჰ. ჰ.-ს. თანდათანობით ისიც ირკვევა, რომ ნაწარმოების შინაარსი იდუმალი მოგზაურობის ისტორია კი არ ყოფილა, არამედ მოხრობელი „მეს“ მიმართება ძმობისა და მოგზაურობისადმი. ავტორის სათხრობი პერსპექტივაც, ეპიკური აწმყო, სულის განვითარების მეორე სტადიითაა შემოსაზღვრული, სადაც რეტროსპექტულად არის შემოტანილი ამბავი განდობილთა მომხიბლავი მოგზაურობისა. მაგრამ, ასეა თუ ისე, თანმიმდევრობის თვალსაზრისით, ზღაპრის მაგიური სამყარო მაინც წინ უსწრებს პროზაულ რეალობას, რაც მკითხველს სულიერი განვითარების დინამიკის აღქმის შესაძლებლობას აძლევს. ეთიკური სტადიის განცდათა წარმოდგენა ზღაპრის ფორმაში ვერ მოხერხდებოდა. ამიტომ, ჰესეს უნდა მოენახა მათი ადექვატური გამოსახვის საშუალებანი. ამ გარემოებამ განაპირობა ის მკვეთრი გარდატეხა, რისი მოწმეც მკითხველი მესამე თავში ხდება. მოქმედების განუსაზღვრელი არეურბანისტული ლანდშაფტითაა შეცვლილი. თავად ამბავიც, მანამდე ზღაპრულად წარმტაცი და მომხიბლავი, ახლა ერთი ევროპული ქალაქის ყოვლად კონკრეტულ და ჩვეულებრივ გარემოშია გადმოტანილი. საფუძვლიანადაა შეცვლილი მოქმედების მოტივაცია. თუ მანამდე ყარიბებისათვის გეზის შესაცვლელად საკმარისი იყო ცის მნათობთა განლაგება, ანდა უცნაური ბერიკაცის გამოჩენა მათ გზაზე, სასწაულზე რომ არაფერი ვთქვათ,

ახლა მთხრობელი ცდილობს „პრაქტიკული და გონიერი მხრიდან მიუახლოვდეს მიზანს“. ამ გონიერების პრინციპს განასახიერებს ჰ. ჰ.-ს სიყრმის მეგობარი, გაზეთის რედაქტორი ლუკასი. სწორედ მას მიმართავს რჩევისთვის მთხრობელი. საქმე ისაა, რომ ლუკასი ოდესღაც ჰ. ჰ.-ს ანალოგიურ მდგომარეობაში ყოფილა ჩავარდნილი. ქაოსისა და არაფრის წინაშე წარმდგარს, მასაც განუცდია თურმე სასოწარკვეთა, საიდანაც თავი იმით დაუღწევია, რომ ომის შესახებ წიგნის დაწერა მოუხერხებია. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ლუკასმა ისევ იწამა თავი, ომი, თავისი წარსული, რომ მან აღიდგინა გონებისა და საღი აზროვნების მანამდე შერყეული რწმენა და ამით ისევ აზრი შესძინა ცხოვრებას. იგი ისევე დაუბრუნდა გაზეთს, პოლიტიკას, საზოგადოებას, დაუბრუნდა ყოველივე იმას, რასაც ჰ. ჰ. გაურბის. საგულისხმოა, რომ ლუკასი გონიერი ადამიანის უტყუარი ინსტინქტით მაშინვე ხვდება, რა უშლის ხელს მის მეგობარს, ცივი განსჯისა და ლოგიკის, ბანკებისა და ყაზარმების სამყაროს დაუბრუნდეს. „გამიგონეთ, — ეუბნება იგი ჰ. ჰ.-ს, — რად უბრუნდებით ისევ და ისევ მსახური ლეოს ამბავს? ეს მე არ მომწონს. როგორც ჩანს, აქ რაღაც იმალება; მოდით, მოეშვით, მოიშორეთ ლეო თავიდან, ვაითუ აკვიატებულ იდეად გადაგექცეთ“. ეს ფრიად საგულისხმო სიტყვებია, მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ლეო დამოუკიდებელი პერსონაჟი კი არ არის, არამედ ჰ. ჰ.-ს ორეულია, მისი მაღალი „მეს“, ატმანის პერსონიფიკაცია, „უკ-

ვდავთა“ დახთან რომ აკავშირებს მას. ცხადია, ამ ორეულს გონიერი ლუკასის მხოლოდ გაღიზიანება და უარყოფა შეიძლება გამოეწვია, ვინაიდან იგი მისთვის მხოლოდ და მხოლოდ არარსებული ქიმერა და აღგზნებული ფანტაზიის ნაყოფია. ლუკასს არ ძალუძს დაუშვას ლეოს არსებობა, ყოველ შემთხვევაში — იმ სახით, როგორც მას ჰ. ჰ. ადიქვამს. ამიტომაც კანონზომიერია, რომ მისი დამოკიდებულება ამ მაგიური პერსონაჟისადმი კომიზმის წყაროდ იქცევა. ამ თვალსაზრისით, სიტუაცია გროტესკს აღწევს, როდესაც ლუკასი, საქმისადმი მისთვის ჩვეული პრაქტიკული მიდგომით, ლეოს ადგილსამყოფელს ჩვეულებრივ სამისამართო წიგნში ეძებს და მართლაც მონახავს კიდევ ვიღაც ანდრეას ლეოს მისამართს, ხოლო ეს ანდრეას ლეო, როგორც შეიტყობს შემდგომ მკითხველი, სწორედ ის მსახური და უხუცესთუხუცესი ლეო აღმოჩნდება, ყოველგვარი უცხო და უჩვეულო ამბების მოძულე რედაქტორის ასეთ ეჭვს რომ იწვევდა.

სულიერი მეტამორფოზის მეორე ეტაპი სასოწარკვეთით მთავრდება. „ყველა ის, ვინც ამ საფეხურს სერიოზულად, როგორც დიფერენცირებული ინდივიდუუმი გაივლის, — წერდა ჰესე მოთხრობაზე მუშაობის პერიოდის ერთ-ერთ თეორიულ ნაშრომში, — იგი გარდუვალად სასოწარკვეთილებამდე მივა“. ჰ. ჰ. ერთ მშვენიერ დღეს აღმოაჩენს მსახურ ლეოს, გამოეცნაურება კიდევ, მაგრამ ყოფილი მეზარგული ვერ იცნობს მას. ამ გარემოებას უსასოებამდე მიჰყავს ძმობის ისედაც

გულგატეხილი მაძიებელი; საბოლოოდ იმედგადაწყვეტილი, დაღლილ-დაქანცული და სასომიხდილი ბრუნდება იგი შინ, წვიმით გალუმპული, ტანსაცმლის გაუხდელად მიუჯდება მაგიდას და ჩივილით, მონანიებითა და თხოვნა-ვედრებით აღსავსე წერილს სწერს თავის ყოფილ მსახურს. შემდეგ ამ წერილს უახლოეს საფოსტო ყუთში ჩააგდება, კვლავ შინ დაბრუნდება და ღრმა ძილს მიეცემა.

მომდევნო დღეა მოთხრობის მეორე შემობრუნების პუნქტი და სულის ბიოგრაფიის უკანასკნელი, მესამე სტადიის დასაწყისია. ამ სტადიის წარმოსახვას კი ნაწარმოებში შემოაქვს მესამე თხრობითი ფორმა, რომელსაც პირობითად „ქარაგმული ზღაპარი“ შეიძლება ვუწოდოთ. ერთი შეხედვით, იგი ჰოფმანის ზღაპრებს მოგვაგონებს და გვახსენებს, რომ შმაგი რომანტიკოსი და მისი ორსახოვანი გმირებიც დილის ქვეყანაში მსხემობის მონაწილენი არიან. მაგრამ, მეორე მხრივ, ბოლო ნაწილის ეს ჯადოსნურ-ფანტასტიკური და ყოფითი-რეალური ელემენტებისაგან შემდგარი სამყარო გარდაუვალად იწვევს ფრანც კაფკას გრძნეულ ხილვათა ასოციაციასაც. საერთო ამ სამივე შემთხვევაში ისაა, რომ მაგიური სამყარო აქ რეალური სინამდვილის შუაგულშია მოქცეული, ერთგვარად მასშია გათქვეფილი. ეპიკური სივრცე, მართალია, ყოვლად ჩვეულებრივი, თითქოს უფერული და უდიდამო სინამდვილის ელემენტებისგანაა აგებული, მაგრამ ამ სივრცეში განლაგებული საგნები და პერსონაჟები, ჩვეულებრიო-

ბისა და ყოველდღიურობის ამ გარეგნულ საფარს იქით სულ სხვა, ჯადოსნურსა და უჩვეულო კონსისტენციას ამჟღავნებენ, თუმცა კი, ერთი შეხედვით, ისეთივე ჩვეულებრივი არიან, როგორც მთელი ეს სამყარო. ძაღლების მკრეჭავი და ფეხების კოსმეტიკაში დახელოვნებული ლეო განდობილთა ორდენის უსუცესთუხუცესი აღმოჩნდება; ქალაქის გარეუბნის ერთ ყოვლად ჩვეულებრივ, მუზეუმისა თუ დაწესებულების მსგავს შენობაში, ძმობის არქივი და უზენაესი სამსჯავრო განლაგებულია. ჯადოსნური და საუცხოო აქცხრა მთას იქით კი არაა საძებნი, არამედ აქვე, გვერდითაა, ყოვლად პროზაული ყოველდღიურობის შუაგულში. ერთი მხრივ, საქმე გვაქვს რეალურ სინამდვილესთან, მაგრამ, ამავე დროს, იძულებული ვართ ვცნოთ ჯადოსნური სამყაროს არსებობაც და ზღაპრის ორიენტირებითა და კატეგორიებით ვიხელმძღვანელოთ.

განვითარების მესამე საფეხურზე სული ისევ უბრუნდება სიყრმის ჰარმონიულ და უზრუნველ არსებობას. მაგრამ ეს უზრუნველობა, ეს სიმშვიდე და მხიარულობა ადრინდელი წლების უმანკოებისა და გაუცნობიერებელი არსებობის შედეგი კი აღარაა, არამედ იმ აღმატებულობის ნაყოფია, სასოწარკვეთილი ადამიანი რწმენის მეოხებით რომ მოიბოგებს. მხოლოდ რწმენას, მხოლოდ პარადოქსის უსიტყვო მიღებას ძალუძს გამოიყვანოს ადამიანი უკიდურესი გაუცხოებისა და უსასობის მდგომარეობიდან და აზიაროს იგი იმ ნეტარ არსებობას, როდესაც მორალი და კანონი

ყოველგვარ ძალას კარგავენ მსოფლიო სულისა და ბუნების იმ მრავალფეროვნების წინაშე, რომელთა განუყოფელ ნაწილადაც აღიქვამს ამერიიდან თავს ადამიანი. ამრიგად, მესამე საფეხური, რაღაც აზრით, ემთხვევა პირველს, იმეორებს მას, მაგრამ უფრო მაღალ დონეზე — ბავშვი ძამაკაცი ხდება, არაცნობიერი — ცნობიერში გადადის, ბავშვური მრწამსი და დაჯერება სასოწარკვეთილებაში გამოწრთობილი რწმენით იცვლება.

ზღაპარი ადამიანის არაცნობიერის, მისი სიზმრისეული ცხოვრებისა და გაუცნობიერებელ ოცნებათა აღექვატური ფორმა იყო. სულის განვითარების უმაღლეს საფეხურზე ყოველი ზღაპარი და არაცნობიერი — სიმბოლოდ იქცევა ცნობიერისათვის, რომელიც მას ჭვრეტს. ცნობიერებას არ ძალუძს ჭეშმარიტების ისეთივე უშუალო და გულუბრყვილო გამოსატვა, როგორც კაცობრიობის სიყრმის გენიას ეს ზღაპრის ფორმით შეეძლო, ვინაიდან მას დაკარგული აქვს ადრინდელი უმანკობა და, ამასთანავე, მან იცის, რომ ყოველივე, რაც კი მოვლენათა სამყაროს განეკუთვნება, მხოლოდ ქარაგმა და ანარეკლია იმ წარუდინებელი არსებობისა, რაც მას საფუძვლად უძევს. „ჭეშმარიტება, — წერდა გოეთე, — რაც იგივეობრივია ღვთაებრივისა, არასოდეს შეიმეცნება პირდაპირ, არამედ მხოლოდ ანარეკლში, მხოლოდ მაგალითში, მხოლოდ ცალკეულსა და მონათესავე მოვლენებში გვეძლევა“. ჰერმან ჰესეს არაერთი ასეთი ქარაგმა და სიმბოლო შეუქმნია. მათი არსი ყოველთვის ის იყო, რომ უაზრო და უღიმღამო ყოველ-

დღიურიების მიღმა აზრს წარმოაჩენდნენ ხალხმე, სიმრავლის იქით მის ერთიან საფუძველს ხდინდნენ საჩინოდ. „ტრამალის მგელში“ ასეთი ქარაგმაა რადიომიმღები, ჰენდელის მუსიკას რომ გამოსცემს, — საკვირველი აპარატი, რომლითაც ესოდენ მოაქვთ თავი ტექნიკური საუკუნის მკვიდრთ, ხრიალებს, ტკაცუნობს და თითქოს ძალას არ იშურებს, რომ როგორმე შეაფერხოს საუცხოო ჰანგების მდინარება, მაგრამ ღვთაებრივი მუსიკის ფონზე, მხოლოდ საკუთარ უმწეობასა და უსუსურობას ავლენს. ჰესეს ამ მოთხრობაში კი ქარაგმული ხატია ჩვეულებრივი დაწესებულების მსგავსი უფერული შენობა, სადაც კაცობრიობის მთელი ცოდნის შემცველი უნიკალური არქივი და უზენაესი სამსჯავრო განლაგებულია. და ბოლოს, ქარაგმულია თავად თხრობის ფორმაც, ტრადიციული ტონით თითქოს ყოვლად ჩვეულებრივ ამბავს რომ გვაუწყებს და, ამავე დროს, იმ მოუხელებელ აბსოლუტურსა და მაგიურ სამყაროსაც წარმოაჩენს, ჩვეულებრივი გზით რომ ვერ გასწვდება გონების თვალი.

ჩვეულებრივისა და უჩვეულოს, ემპირიულისა და ტრანსცენდენტულის, რეალურისა და იდეალურის შეპირისპირებით შექმნილი ქარაგმა იუმორს წარმოშობს, რამდენადაც უსასრულობასთან კონტრასტი მოვლენის ნაკლულობას, არასრულყოფილებას და, საბოლოო ჯამში, მის კომიკურობას წარმოაჩენს, ვინაიდან სრულყოფილების მცოდნეთათვის ყოველთვის სასაცილო იქნება ნაკლოვანების ამბიციაც, მარადიულობის მჭვრეტს

ყოველთვის გაედიმება სასრულისა და დღემოკლის პრეტენზიაზე — მოიპოვოს უკვდავება. ამრიგად, იუმორი, ჟან პოლის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სპობს და ანადგურებს სასრულს, იდეასთან მისი კონტრასტის გზით“. შესაბამისად, იგი ეთიკურიდან რწმენის საფეხურზე გადასვლის აუცილებელ მომენტსაც უნდა წარმოადგენდეს და შედეგად უნდა ჰქონდეს ემპირიული პიროვნულობის განადგურება, რადგან რწმენა ადამიანს იდეათა სამყაროს აზიარებს და, ამდენად, მოვლენათა სამყაროსადმი, მათ შორის — საკუთარი თავისადმი იუმორისტულ დამოკიდებულებას გულისხმობს. სწორედ ამიტომაც, რომ უკვდავნი „ტრამალის მგელში“ ჰარი ჰალერისაგან მოითხოვენ დაეუფლოს სიცილის ხელოვნებას, ხოლო უხუცესნი ჰესეს აღმოსავლურ ზღაპარში ღიმილით აბათილებენ ჰ. ჰ.-ს „მომავლდინებელ ცოდვებს“. ამრიგად, ცხოვრების რაციონალური პრინციპი, სულიერი განვითარების ეთიკური სტადია, წინამავალ და მომდევნო საფეხურების მიმართ ორი კომიკური ფორმითაა შემოსაზღვრული: ზღაპრულსა და უჩვეულოსთან შეჯერებული რაციონალიზმი წარმოშობს ირონიას, ხოლო სინამდვილისა და იდეალის, ანუ მეორე და მესამე საფეხურის კონტრასტი იუმორს ქმნის.

იუმორი ჰ. ჰ.-ს უკანასკნელი ფერიცვალები-სათვის ამზადებს, ხოლო ეს ფერიცვალება უკვე იმ იდუმალ სფეროს განეკუთვნება, ისიდას საბურველით რომ არის დაფარული და არ გამოითქმის სიტყვასა და ხატში. ნოვალისის ლექსში ერთი

ყმაწვილი მოახერხებს საიხელი ღვთაების საზურ-
ველის ახლას და იქ, სადაც სამყაროს გამოცანა და
წმიდათაწმიდა ეგულვოდა, თავის თავს აღმოაჩენს.
ჰესეს ნაწარმოებშიც, სულის განვითარება შინ
დაბრუნების ნიშნით ხდება და ისევ საკუთარ თავ-
თან მიჰყავს თავისი არსისაგან ლტოლვილი და
გაუცხოებული ადამიანი. მაგრამ ეს „საკუთარი
თავი“, ეს „მე“, რასაც თავგადასავლით აღსავსე
მეტამორფოზის დასასრულს უბრუნდება სული,
არის, რა თქმა უნდა, არა ადამიანის პიროვნული
„მე“, არა „პერსონა“, არა ის, რადაც იგი ჩანს რეა-
ლურ ცხოვრებაში, არამედ მისი არსების სამყა-
რის ერთიანობასთან წილნაყარი ნაწილი, მისი
მაღალი „მე“. 1920 წელს, ერთ-ერთ წერილში ჰე-
სე შენიშნავდა: „ის „მე“, რომელსაც მაძიებელი
ადამიანი გულისხმობს და რომელსაც აგერ უკვე
მესამე ათასწლეულია, მთელი არაევროპული აზ-
როვნება და თავად ევროპული მეცნიერებაც იკ-
ვლევს, ეს „მე“ არის არა ცალკეული ადამიანი, რო-
გორც იგი შეიგრძნობს და აღიქვამს საკუთარ
თავს, არამედ ყოველი ადამიანის სულის უშინა-
განესი და უარსებითესი მარცვალი, რომელსაც
ინდოელი ატმანს უწოდებს და რომელიც ღვთაებ-
რივია და მარადიული. ის, ვინც მიაგნებს ამ „მეს“,
ბუდას, ვედების, ლაო-ძის თუ ქრისტეს გზით,
იგი თავისი უშინაგანესი არსით დაკავშირებული
იქნება სამყაროსთან, ღმერთთან და მისი მოქმე-
დებაც ყოველთვის ნუმინოზურთან შეთანხმებუ-
ლი მოქმედება იქნება“.

სწორედ ამ მაღალ „მეს“ დაუბრუნდება ჰ. ჰ.

ლეოსთან შეხვედრით. როდესაც უზენაესი სამსჯავრო ნებას დართავს მას ყოვლისმცოდნე არქივის აზრი შეიტყოს თავის თავზე, განზე გადასწიოს ისიდას საბურველი, იგი არქივის ერთ-ერთ წალოში, რომლის თავზეც მისი სახელია გამოკვეთილი, ერთ ძველ, გამოსუნებულ, ხისა და ცვილისაგან გამოქერწილ ქანდაკებას აღმოაჩენს. ქანდაკება გამოსატავდა ორ, ზურგი-ზურგ გადაჭდობილ მამაკაცს, რომელთაგან ერთი, უსიამო და დაღეული, იყო ჰ. ჰ., მისი დაბალი, ამქვეყნიური ვნებით შეპყრობილი „მე“, ხოლო მეორე, ძლიერი და აღზევებული იყო ლეო, მოხრობელის მაღალი, ღვთაებრივი „მეს“ პერსონიფიკაცია, ასე ვთქვათ — მისი ატმანი, მას რომ მარადისობასთან აკავშირებდა. როცა მოხრობელი სანთლის შუქით გაანათებს წალოს და ქანდაკებას დააკვირდება, დაინახავს, რომ ეს ორი გამოსახულება ცოცხალი ორგანიზმივით იყო ერთმანეთთან შეზრდილი. მათ შიგნით თითქოს რაღაც დუღდა და ნელა, ტაატიით ჰ. ჰ.-ს გამოსახულებიდან ლეოსაში გადადიოდა. ამიტომ პირველი, როგორც ჩანს, რაც დრო გადაიოდა, სულ უფრო ილეოდა, ხოლო მეორე — იზრდებოდა და მშვენიერდებოდა. ამის შემყურე ჰ. ჰ. ხვდება, რომ დადგება დღე, როცა მისი გამოსახულება სრულიად გაქრება და მხოლოდ ლეოსი დარჩება.

მოხრობის დასასრულს ჰ. ჰ. ისევ უბრუნდება კმობას და განაგრძობს საოცრებებით აღსავსე მსახემობას დილის ქვეყანაში, მაგრამ მკითხველმა

უკვე იცის, რომ, რაც უფრო მიუახლოვდება იგი მიზანს, რაც უფრო ღრმად შეიჭრება იდუმალების სამყაროში, რაც უფრო იმატებს იმ საკვირველ ქანდაკებაზე ლეოს გამოსახულება და იკლებს ჰერმან ჰესესი, მით უფრო ნაკლები ექნება მას ჩვენთვის მოსათხრობი, ვიდრე იგი სულ არ გაუჩინარდება ხატებისა და ამბების მიღმეულ სამყაროში.

რეზო ყარაღაშვილი

„მოხილვა დილის ქვეყნისა“ 1930-31 წლებში იწერებოდა. ნაწარმოებზე მუშაობა ჰესემ 1931 წლის აპრილში დაამთავრა, ციურისში. „მოხილვა დილის ქვეყნისა“ პირველად გამოქვეყნდა ჟურნალ „კორონას“ აგვისტოსა და სექტემბრის ნომრებში. 1932 წლის მარტში გამოიცა ცალკე წიგნად ზ. ფიშერის გამომცემლობაში. წიგნი მხატვრულად გააფორმა ალფრედ კუბინმა. თავისი ნაწარმოები ჰესემ ციურისელ მეგობრებს ჰანს კ. და ელზი ბოდმერებს მიუძღვნა.

გვ. 5. ძ მ ბ ა — განდობილთა ეზოთერული კავშირი და მონასტრის ბერთა გაერთიანების მსგავსი ჰუმანიტართა დაჯგუფება ჰესეს გვიანდელი შემოქმედების ერთ-ერთი მთავარი მოტივია. ოციანი და ოცდაათიანი წლების მისი ნაწარმოებების გმირები, ისევე როგორც თავად ავტორი, ცხოვრების ორ წესსა და შესაძლებლობას შორის მერყეობენ. ერთი მხრივ, ისინი *Unio mystic*-ისკენ ისწრაფვიან და ცდილობენ ინდივიდუალური არსებობა ზეაღმატებულ იდეას დაუქვემდებარონ, განზავდნენ უმაღლეს ერთიანობაში, შეუერთდნენ „უკვდავთა“ დასს (იხ. „ტრამალის მგელი“), პირადული ინტერესები რომაულ-კათოლიკური ეკლესიისა და კონფუციური სოციალური სისტემის მსგავს კონგრეგაციას დაუმორჩილონ (იხ. კასტალიური ორდენი რომანში „გლასპერლენშპილი“*), მეორე მხრივ კი, ყმაწვილი ჰერმან ჰესეს მსგავსად, რომელმაც ერთ სუსხიან ზამთრის დილას მოუ-

---

* „გლასპერლენშპილის“ ცნება გერმანულ ენაში ჰ. ჰესეს მიერ არის შეტანილი და სიტყვასიტყვით ნიშნავს „ბროლის მარგალიტების თამაშს“.

ლოდნელად მიატოვა მაულბრონის სამონასტრო სემინარიის კედლები და საკუთარი გზებით სიარული არჩია, მზად არიან ზურგი აქციონ კოლექტივს, მტკიცე ფორმასა და ტრადიციას და ურჩად, როგორც ეს ჭეშმარიტ პროტესტანტს შეჰფერის, ეძიონ მათი საკუთარი ინდივიდუალური ცხოვრების ფორმა და წესი. გამუდმებული რხევა ცხოვრების ინდივიდუალურ და კოლექტიურ ფორმათა შორის, ნიადაგ გზად ყოფნა და საპირისპირო პოლუსებისა და ტენდენციების რიტმული მონაცვლეობა ქმნის პესეს გმირთა ცხოვრების დინამიკას. წინამდებარე მოთხრობაში აღწერილია მხოლოდ ერთი მხარე, დიალექტური პროცესის მხოლოდ ერთი ნაწილი — გმირის სწრაფვა შეუერთდეს ძმობას, განდობილთა კავშირს და აღადგინოს დაკარგული ერთიანობა. მაგრამ მკითხველმა ეს განვითარება პესეს მთელი შემოქმედების კონტექსტში უნდა აღიქვას, მას უნდა ახსოვდეს, რომ ძმობა, როგორც კი იგი ემპირიული გაერთიანების სახეს იღებს, ცხოვრების მხოლოდ ცალ მხარესა და პოლუსს განასახიერებს.

ჰიუონ ბორდოელი — ძველფრანგული საგმირო ეპოსის გმირი. კარლოს დიდის დავალებით მიემგზავრება ბაღდადში, სადაც ათასგვარი ფაიერაკი და საგმირო ამბავი გადახდება თავს. ჰიუონ ბორდოელის თავგადასავალის ცალკეულმა ეპიზოდებმა შთააგონა ლოდოვიკო არიოსტო „შმაგ ორლანდოზე“ მუშაობისას. ნაკოფიერად გამოიყენა ძველ-ფრანგული მასალა ქრისტოფ მარტინ ვილანდმაც თავის ნაწარმოებში „ობერთნი“.

შმაგი ორლანდი (იგივე შმაგი ორლანდო) — ლოდოვიკო არიოსტოს პოემის გმირი. საგულისხმოა, რომ პესე ასახელებს იტალიელი მგოსნის გმირს და არა ძველ-ფრანგული ეპოსისა. არიოსტოს პოემაში მწერალს ხიბლავდა სინამდვილისა და ფანტასტიკის ზღვარზე გაშლილი პოეტური სამყარო, სადაც წამყვანი მოტივებია სიყვარული და რაინდული დირსება, სადაც ადამიანები მუდამუამ სასწაულსა და თავგადასავალს ეძებენ და სერიოზული ყოველ წუთს სასაცილოსა და კომიკურში გადადის. გარდა ამისა, პესესთვის ახლობელი უნდა ყოფილიყო სწორედ შმაგი, სწორედ შემოღილი, ჭკუიდან აცდენილი და გონებაარეული ორლანდა,

ვინაიდან „შმაგი“ და „შეშლილი“ მისთვის არის ის ფსიქო-ლოგიური ტიპი, რომელიც უპირისპირდება საღი გონების და ანგარიშის ადამიანს, ისეთ რაციონალურ ტიპს, ცხოვრებაში რომ მხოლოდ მოგებისა და სარგებლობის პრინციპებით ხელმძღვანელობს (შდრ. ხელოვანისა და ბიურგერის დაპირისპირება თ. მანის შემოქმედებაში).

დ ი დ ი ო მ ი — იგულისხმება პირველი მსოფლიო ომი.

გვ. 6. გ რ ა ფ კ ა ი ზ ე რ ლ ი ნ გ ი ს „მ ო გ ზ ა უ რ ო ბ ი ს დ დ ი უ რ ი ს“ შე მ დ ე გ — ჰესეს მხედველობაში აქვს გერმანელი მოაზროვნისა და კულტურის ფილოსოფოსის ჰერმან გრაფ ფონ კაიზერლინგის (1880—1846) „ერთი ფილოსოფოსის მოგზაურობის დღიური“, სადაც აღწერილია მოგზაურობა ცვილონსა და სამხრეთ ინდოეთში. 1920 წელს გამოქვეყნებულ რეცენზიაში ჰესე კაიზერლინგის დღიურს უწოდებს „უმნიშვნელოვანეს წიგნს, რაც კი უკანასკნელ წლებში გამოსულა გერმანიაში“. ამ თხზულებაში მწერალს ხიბლავდა ავტორის უნარი ბოლომდე ჩასწვდომოდა ინდური რელიგიის თავისებურებას, ინდოელთა სულიერ წყობას, აზროვნებას და ევროპელთათვის ახლობელი გაეხადა ინდური სულის მაგიური სამყარო.

გვ. 7. ო ს ე ნ დ ო ვ ს კ ი ფერდინანდ ანტონი (1876—1945) — რეაქციული პოლონელი მწერალი. იმოგზაურა ციმბირში, შორეულ აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში.

პ ი ე ტ ი ს ტ უ რ ი ს ე ქ ტ ე ბ ი — პიეტისტიზმი ლუთერანობის ერთ-ერთი განშტოებაა, ჩაისახა XVII საუკუნის გერმანიაში. პიეტისტები რელიგიურ განცდას რელიგიურ მოძღვრებაზე მაღლა აყენებდნენ და რაციონალური ფილოსოფიის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. თვით ჰერმან ჰესე პიეტისტურ ატმოსფეროში აღიზარდა და გვიანდელ წლებშიც დიდ ინტერესს იჩენდა პიეტისტიზმის მამამთავართა შრომებისადმი.

„...უ არ ი თ ქ ვ ე ს თ ა ნ ა მ ე დ რ ო ვ ე მ ო გ ზ ა უ რ ო ბ ი ს ის ე თ ჩ ვ ე უ ლ ე ბ რ ი ვ ს ა შ უ ა ლ ე ბ ე ბ ზ ე, რ ო გ ო რ ი ც ა ა რ კ ი ნ ი გ ზ ა, გ ე მ ი, ტ ე ლ ე გ რ ა ფ ი, ა ვ ტ ო მ ო ბ ი ლ ი...“ — უნდა აღინიშნოს, რომ რკინიგზა. ტი-

ლეგრაფი, ავტომობილი და თანამედროვე ტექნიკის სხვა მონაპოვრები, რანიც ჰესეს ტექნიკისტური საუკუნისა და მანქანური პროდუქციის სიმბოლოებად მიაჩნდა, თითქმის მთლიანადაა განდევნილი მისი შემოქმედებიდან, ხოლო „ტრამაღის მგელში“ ავტომობილებზე ნადირობაც კია აღწერილი. ამასთან დაკავშირებით უნდა მოვისხენით გრაფ პერმან ფონ კაიზერლინგის წიგნი „ახლად შექმნილი სამყარო“ (1922), სადაც ავტომობილის მძღოლი ახალი დროის პროტაგონისტადაა დასახული. როგორც ვიცით, ეჭვის თვალთ უყურებდა ტექნიკის არნახულ განვითარებას ჰესეს ერთ-ერთი მასწავლებელი, შვეიცარიელი მოაზროვნე და კულტურის ისტორიკოსი იაკობ ბურკჰარდტიც.

„...გ ა ა ლ წ ი ე ს გ რ ძ ნ ე უ ლ მ ხ ა რ ე ე ბ შ ი“ — დედანშია „მაგიურ მხარეებში გააღწიეს“; „მაგიურ სინამდვილეს“ ჰესე ჩვეულებრივ უწოდებს სულიერი განცდის სფეროს, სადაც მოხსნილია წინააღმდეგობა გარეგანსა და შინაგანს შორის და შესაძლებელი ხდება გარეგანი მოვლენების შინაგანად გადაქცევა და პირიქით.

გვ. 8. მ თ ვ ა რ ი ს ზ ღ ვ ა — ხალხის წარმოდგენაში მთვარე ოდითგანვე მიწიერისადმი დაპირისპირებულ სამყაროს წარმოადგენდა. არიოსტოს მიხედვით, მთვარის ერთ-ერთ ხეობაში თავმოყრილია ყოველივე ის, რაც დედამიწაზეა დაკარგული: შეყვარებულთა ცრემლები, უქმი დროსტარება, განუხორციელებელი ოცნებანი და ა. შ. მთვარე არის, ამავე დროს, ფილოსოფოსების, ასტროლოგებისა და პოეტების ადგილსამყოფელი.

ფ ა მ ა გ უ ს ტ ა — ნავსადგური კუნძულ კვიპროსზე, ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში.

ა ლ ბ ე რ ტ უ ს დ ი დ ი (Albertus Magnus, 1193—1200—1280) — გერმანელი დომინიკანელი-თეოლოგი, სქოლასტიკის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, თომას აქვინელის მასწავლებელი. ისწრაფოდა ყველა ინტელექტუალურ ღირებულებათა მოწესრიგებისადმი და ყოვლისმომცველი სულიერი სინთეზისადმი. ამ იდეის მხატვრულ ხორცშესხმას წარმოადგენს „ძმობის არქივი“ წინამდებარე მოთხრობაში და კასტალიის ორდენი ჰესეს რომანში „გლასპერლენშპილი“.

ფარვანების კუნძული — ფარვანა პერმან ჰესეს მიაჩნდა სულის საღერბო გამოსახულებად და მარადიული არსებობის სიმბოლოდ. ბუნების ამ პატარა საოცრებას, რომლის უპირველესი მტერი, ჰესეს მიხედვით, არის თანამედროვე სამყაროს რაციონალიზაცია და ინდუსტრიალიზაცია, შეუძლია ადამიანში იმ ბავშვური გაოცების გამოწვევა, რომელიც სამყაროს იდუმალების წვდომის აუცილებელი წინაპირობაა. ამიტომაც უწოდებს მწერალი მას „გამოუთქმელის პაწია კარსა და შესასვლელს“ (იხ. „პეპლების შესახებ“, 1935). ამავე დროს, აღნიშნულ კონტექსტში „ფარვანების კუნძული“, შესაძლოა, შეიცავს მინიშნებას პუჩინის ოპერაზე „მადამ ბატერფლაი“, სადაც კომპოზიტორს გამოყენებული აქვს იაპონური თემა.

ციპანგუ — ეს სახელი უწოდა ვენეციელმა ვაჭარმა და მოგზაურმა მარკო პოლომ კუნძულთა ჯგუფს, რომლებზეც განლაგებულია თანამედროვე იაპონია.

რიუდიგერ ბესლარელი—პერსონაჟი გერმანული საგმირო ეპოსისა „სიმღერა ნიბელუნგებზე“; განასახიერებს ქრისტიანულ-რაინდული სულისკვეთებით გამსჭვალულ პოზიციას.

ზიდჰართა — პერმან ჰესეს ამავე სახელწოდების ნაწარმოების მთავარი მოქმედი პირი.

„სიტყვები ფარულ აზრს არას არგებენ“... — ზიდჰართას ეს სიტყვები ჰესეს ნასესხები აქვს თავისივე ნაწარმოებიდან. (იხ. „ზიდჰართა“, 1922).

გვ. 11. ტაო — ძველი ჩინური ფილოსოფიის კატეგორია. აბსოლუტი, ტრანსცენდენტული და ემპირიული ყოფიერების ერთიანობა. ევროპულ ენებზე ითარგმნებოდა აგრეთვე როგორც პირველარსი, აზრი, ლოგოსი, შემოქმედი პრინციპი, ყოფიერების დასაწყისი და დასასრული, უზენაესი გონება და სხვა.

კუნდალინი — პინდუისტური და ბუდისტური წარმოდგენების მიხედვით არის გველი, რომელიც ადამიანის ხერხემლის ქვედა ნაწილში თვლემს და სექსუალურ ვნებას განასახიერებს. იოგას მეშვეობით ძილიდან გამორკვეული

კუნდალინი ხერხემლის მალეებს აუყვება და სულ უფრო მალ-
ლა მიიწევს, ვიდრე ცნობიერების ნათელს არ მიაღწევს. მა-
მაკაცისა თუ ქალის სასქესო ორგანოდან წარმოქმნილი
გველი აგრეთვე კოსმოსური ენერგიის სიმბოლოცაა.

ფ ა ტ მ ე — აღმოსავლეთში გავრცელებული სახელია.
ფატმე ერქვა მაჰმად წინასწარმეტყველის უმცროს ქალი-
შვილს. ეს სახელი ხშირად გვხვდება „ათას ერთი ღამისა“ და
ვიღველმ ჰაუფის აღმოსავლურ ზღაპრებში (იხ. „ზღაპარი
ცალთვალა უფლისწულზე“, „ფატმეს გადარჩენა“ და სხვ.).
ჰესეს ნაწარმოებში ფატმე მოგზაურობის მიზანია და იმ მა-
გიურ სამყაროს განასახიერებს, რომლის სუნთქვასაც ჯერ
კიდევ ყრმა მწერალი არაბეთისა და ინდოეთის ჯადოსნურ
ზღაპრებში შეიგრძნობდა. ამ თვალსაზრისით ფატმე აქ ირი-
სის (ზამბახის) ანალოგიური სიმბოლოა ჰესეს ამავე სახელ-
წოდების ზღაპრიდან. ორივენი თავის თავში საიდუმლოებას
შეიცავენ, ორივენი ძიების მიზანს წარმოადგენენ, ორივენი
ბავშვობის შთაბეჭდილებებიდან იშვებიან და ამიტომ ორ-
თავეს პოვნა მშობლიურ მხარეში შინ დაბრუნებას წარ-
მოადგენს.

„**ი მ დ რ თ ს...**“ — მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ მომ-
დევნო პასაჟში ჰესე აქსოვს ომისშემდგომი პერიოდის საკუ-
თარი ნაწარმოების მოტივებს. სამყაროს დასასრულის წი-
ნათგრძნობა და მესამე იმპერიის დამყარების იმედი აშკარად
გაისმის „დემიანის“ (1919) ფინალში; ბაკქანალიურ საცეკ-
ვაო საზოგადოებათა მოტივი ტრანსფორმირებული სახით
თავს იჩენს „ტრამალის მგელში“ (1927), ხოლო ინდური,
ძველი სპარსული და სხვა აღმოსავლური საიდუმლოებებისა
და კულტებისადმი სწრაფვის შედეგად შეიძლება მიჩნეულ
იქნას „ზიდჰართა“ (1922).

გვ. 14. „**გ ა ნ ა ს ა ი თ კ ე ნ მ ი ვ დ ი ვ ა რ თ ? მ უ დ ა მ
შ ი ნ ი ს კ ე ნ**“ — ციტატი გერმანელი პოეტ-რომანტიკოსის
ნოვალისის (1772—1801) „ფრაგმენტებიდან“.

გვ. 15. **ა გ რ ა მ ა ნ ტ ი** — წარმართი ბუმბერაზი და კარ-
ლოს დიდის მეტოქე, „შმაგი როლანდის“ პერსონაჟი. პოემის
დასაწყისში თავს ესხმის პარიზს და ცეცხლს უკიდებს მას.

ქ ო ნ დ რ ი ს კ ა ც ი , ფ ი ს კ ა ც უ ნ ა , ნ უ გ ე შ ა—ედუარდ

მიორიკეს (1804—1875) ნოველის „შტუტგარტელი ქონდრის-კაცის“ პერსონაჟები.

ცისფერი ქვაბი (Blautopf) — ბადენ-ვაურტემბერგის ქალაქ ბლაუბოირენში რეალურად არსებული პატარა კირნარი ტბა, სადაც სათავეს იღებს დუნაის შენაკადი ბლაუ. ცისფერი ქვაბის ფსკერზე, ლეგენდის თანახმად, ცხოვრობდა მშვენიერი ლაუ; ამ ლეგენდის ლიტერატურულ დამუშავებას წარმოადგენს მიორიკეს „შტუტგარტელ ქონდრისკაცში“ ჩართული ზღაპარი „მშვენიერი ლაუს ამბავი“.

გვ. 16. წმინდა ქრისტეფორე (ბერძ. ქრისტეს მატარებელი) — წმინდანი, პილიგრიმთა და მოგზაურთა მფარველი. წმ. ქრისტეფორეს ჰესე რამდენჯერმე უბრუნდება (იხ. „ტრამალის მგელი“, „გლასპერლენშპილი“). როგორც ჩანს, წმინდანის ცხოვრებაში მწერალს სიბლავდა მსახურების იდეა, რომელიც განსაზღვრავს ქრისტეფორეს მთელ მოღვაწეობას და უშუალოდ ეხმიანება „მსახურების“ მოტივს ჰესეს შემოქმედებაში. ლეგენდების თანახმად, ქრისტეფორე თავდაპირველად ძაღლთავა არსება ყოფილა, რომლისთვისაც ღმერთს უწყალობებია მეტყველების უნარი. მისი სურვილი ყოფილა ყველაზე ძლიერი ბატონის მსახური გამხდარიყო. სრულ მოქცევამდე იგი ჯერ მეფეს ემსახურებოდა, მერე ეშმაკს, ხოლო სულ ბოლოს, მას შემდეგ რაც დაინახა, რომ ყველაზე უფრო ძლიერი ბატონი ქრისტეა — ქრისტეს. შუა საუკუნეების ფრესკები მას ჩვეულებრივ გამოსახავენ წყალში მდგომ წვერებიან ბუმბერაზად, ხელში არგანი რომ უპყრია, ხოლო მხრებზე ყრმა მაცხოვარი ჰყავს შესმული.

გვირგვინის მცველნი — თავად-აზნაურთა საიდუმლო კავშირი ახიმ ფონ არნიმის (1781—1831) ამავე სახელწოდების რომანში. ბოდენის ტბის ჯადოსნურ ციხე-კოშკში გვირგვინის მცველნი ჰოპენშტაუფენტა დინასტიის სამეფო გვირგვინს ინახავენ. მათი მიზანია ტახტიდან გადმოაგდონ ჰაბსბურგთა დინასტიის წარმომადგენელი იმპერატორი მაქსიმილიანე და ქვეყნის მართვა-გამგეობა ისევ ჰოპენშტაუფენებს დაუბრუნონ.

ჰოპენშტაუფენები (აგრეთვე შტაუფენები) — შვა-

ბი მეფეების დინასტია. 1138—1254 წლებში ხელთ ეპყრათ გერმანიის სამეფო ტახტი.

გვ. 17. ბოპფინგენი, ურახი — პატარა შვაბური ქალაქებია.

გვ. 18. მაჰმად წინასწარმეტყველი (570—632)— არაბი რელიგიური და სახელმწიფო მოღვაწე, ისლამის დამაარსებელი. გარდაიცვალა მედინაში. ლეგენდის თანახმად, მისი კუბო სასწაულებრივად ყოფილა ჰაერში გაჩერებული.

„...სატურნისა და მთვარის წინააღმდეგობამ შეგვაცოვნა“—საინტერესოა აღინიშნოს, რომ თვით ჰესე სერიოზულად იყო დაინტერესებული ასტროლოგიითა და თვლიდა, რომ პლანეტების განლაგებას დადებითი და უარყოფითი ზემოქმედება ძალუძს ადამიანთა მოქმედებაზე.

გვ. 22. იზაბელა — შესაძლოა, ჰესეს მხედველობაში ჰყავს ესპანეთის დედოფალი იზაბელა (1451—1504), რომელმაც დაიპყრო მავრთა უკანასკნელი სამეფო გრანადაში და ამით დაამთავრა რეკონკისტა.

პოეტოლაუშერი — ჰერმან ჰესეს ერთ-ერთი ფსევდონიმი. ამ სახელით გამოაქვეყნა მწერალმა 1901 წელს პროზისა და ლირიკის პატარა კრებული.

მხატვარი კლინგზორი—ჰესეს ნოველის „კლინგზორის უკანასკნელი ზაფხულის“ გმირი.

პაულ კლეე (1879—1940) — შვეიცარიელი მხატვარი და გრაფიკოსი, აბსტრაქტული ხელოვნების ერთ-ერთი მამამთავარი.

გვ. 23. დონ კისოტის საქმეთა წიგნი — ე. ი. სერვანტესის რომანი „დონ კისოტი“.

იუპი — იგივე იოზეფ ენგლერტი (1874—1957), ინჟინერი და არქიტექტორი, ჰესეს ახლო მეგობარი.

გვ. 23. კოლოფინო (Collofino) — იგივე იოზეფ ფაინჰალსი (1867—1947), თამბაქოს ფაბრიკანტი კიოლნიდან, ჰესეს მეგობარი. გერმანული გვარის ლათინური ფორმა ეკუთვნის არა ჰესეს, არამედ მწერალს ალფრედ რიხარდ მაიერს (ფს. მუნკეპუნკე; 1882—1956) და გვხვდება „მუნკეპუნკეს სატურნალიების“ ერთ-ერთ სიმღერაში.

ზიმპლიცისიმუსის თავგადასავალი — ე. ი.

ქრისტოფელ გრიმელსჰაუზენის რომანი „ზიმპლიციუსის ზიმპლიციისიმუსი“.

ლ უ ი მ რ ი ს ს ა ნ ე—იგივე ლუი მუაიე (1880—1962),—
შვეიცარიელი მხატვარი და კერამიკოსი, ჰესეს მეგობარი.

ა ნ ს ე ლ მ ი — პერმან ჰესეს ერთ-ერთი ზღაპრის გმარი.
მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ცდილობს ჩასწვდეს დედის ბაღში მიტოვებული ზამბახის გულის იდუმალებას. ზამბახი ამ ზღაპარში არის დაკარგული შინაგანი მთლიანობის სიმბოლო. ამავე დროს ზამბახი მიჩნეულია სამყაროს არსსა და იდუმალებაში შესაღწევ კარად.

ნ ი ნ თ ნ ი — იგივე ნინონ აუსლენდერი (1895—1968),
ხელოვნებათმცოდნე, ჰესეს მესამე ცოლი.

გვ. 24. რ ა კ ი ჩ ე მ ი ხ ე ლ ბ ა ვ ი ო ლ ი ნ ო ზ ე და-
კ ვ რ ა და ზ ღ ა პ რ ე ბ ი ს კ ი თ ხ ვ ა ი ყ ო... — აღსანიშნავია, რომ ჰესეს ადრე ბავშვობისას და სიყრმის უდიდეს გატაცებას სწორედ ზღაპრებისა და ბიბლიური მოთხრობების კითხვა და ვიოლინოზე დაკვრა წარმოადგენდა.

ლ ე ო — როგორც სპეციალურმა გამოკვლევამ გვიჩვენა, ეს სახელი ჰესეს საყვარელი კატის „ლიოვს“ (Löwe) მიერ ყოფილა ინსპირირებული. გარდა ამისა, ამ სახელის წყაროდ მკვლევარები მიიჩნევენ ფრანც ასიზელის საყვარელ მოწაფეს ლეო პეკორელას და რომის პაპს ლეო XIII-ს. თუ ლეოს სახელს ყოველგვარი ისტორიული მიმართების გარეშე აღვიქვამთ, მაშინ „ლომის“ (Leo) სიმბოლური მნიშვნელობა შესაბამის პერსონაჟთან კავშირში ორმხრივ არის ყურადსაღები. ჯერ ერთი, საგულისხმოა ის, რომ „ლომი“ ძლიერების და ძალაუფლების სიმბოლოა, რაც პერსონაჟის მნიშვნელობასა და განდობილთა იერარქიაში მის ჭეშმარიტ ადგილს მიგვანიშნებს, ხოლო მეორე მხრივ იგი არის ამბივალენტური სიმბოლო და ერთდროულად იმასაც აღნიშნავს, რომ მისი მატარებელი სულის საბრძანებლის მეუფეა და იმასაც, რომ იგი ანიმალური ბუნებისაა და გარკვეულად „მგლის“ სიმბოლოს ანალოგიას წარმოადგენს. არაცნობიერის ენაზე ლომი მზის, ოქროს, მეფის და თვითობის განმასახიერებელ სხვა სახეთა იდენტურ სიმბოლოდაა მიჩნეული.

„ლეთ იყო ერთ-ერთი ჩვენი მსახურთაგანნი“ — „მსახურება“ ჰესეს გვიანდელი შემოქმედების ერთ-ერთი მთავარი მოტივია. მწერლის თვალსაზრისით, იგი არის სამყაროსადმი მოწიწებითი დამოკიდებულების შედეგი და ღვთისმოსავი ადამიანის არსებობის ფორმას წარმოადგენს. მსახურების იდეალი კარგად იყო ცნობილი ანტიკურ ჩინეთში და ჰესემაც, როგორც ჩანს, იგი ძველი ჩინური წყაროებიდან დაისესხა. ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა მწერლის ერთ-ერთი გამონათქვამი, სადაც მას მოჰყავს იანგ ჩოუს სიტყვები იმის თაობაზე, რომ ადამიანის დამოკიდებულება ცხოვრებისადმი ან მსახურისა შეიძლება იყოს, ან ბატონისა (იხ. „ჩინური ჩანაწერი“, 1921). იანგ ჩოუც და ჰესეც, ბუნებრივია, უპირატესობას პირველ მათგანს ანიჭებენ. ერთობ დიდია „მსახურების“ მოტივის მნიშვნელობა რომანში „გლასპერლენშილი“, სადაც რომანის გმირისა და რომანის ძირითადი ნაწილისადმი თანდართული ბიოგრაფიების გმირთა სახელებიც გარკვეულად ცხოვრებისადმი მათ „მსახურისებრ“ დამოკიდებულებაზე მიუთითებენ.

გვ. 25. „შეეძლო ფრინველთა მოჩვენება და როცა მოინდომებდა, ფარვანებსაც იტყუებდა“. — ფრინველი, ანტიკური ხანიდან დღემდე, სულისა და სულიერი აღმაფრენის სიმბოლოს წარმოადგენს. შუა საუკუნეებისა და რენესანსის ხელოვნებაში იგი სამოთხის ნეტარ არსებობას განასახიერებდა. ფრინველის ალეგორიულ მნიშვნელობასთან დაკავშირებით დიონისე არეოპაგელი წერდა: „ფრთები სულიერი აღმასვლის სისწრაფეს აღნიშნავენ, ციური... — განშორებას ყოველივესგან, რაც მიწასთანაა დაკავშირებული..., ხოლო ფრთათა სიმსუბუქე იმაზე მიუთითებს, რომ არსი არავითარ შემთხვევაში არ არის მიწიერი და სიმძიმეს არ ემორჩილება“. ჰესეს შემოქმედებაში ფრინველის სახე ინარჩუნებს ადრინდელ სიმბოლურ მნიშვნელობას (შდრ. „დემიანი“, „ირისი“, „პიქტორის ფერისცვალება“, „ტრამალას მგელი“, „ფრინველი“). აღნიშნულ შემთხვევაშიც „ფრინველთა მოჩვენება“ გულისხმობს ადამიანის სულზე შემოქმედების უნარს, ხოლო ლეოს სურვილი შეისწავლოს ფრინველთა ენა, რაზედაც მომდევნო წინადადებაშია ლაპარაკი, შეიძლე-

ბა გაგებულ იქნას, როგორც სულიერი ცხოვრების ყველა კანონზომიერებათა წვდომის სურვილი.

გვ. 26. „...პატრიარქებთან გვიცხოვრია“ — იგულისხმებიან ისრაელის მამამთავარნი — აბრაამი, ისააკი და იაკობი.

ა ლ მ ა ნ ზ ო რ ი — ჰაინრიხ ჰაინეს ამავე სახელწოდების ტრაგედიის გმირი. წარმოშობით მავრი, ალმანზორი ესპანელთა მიერ გრენადის დაპყრობის შემდეგ მიემგზავრება აღმოსავლეთში. ალმანზორი ჰქვია აგრეთვე ვ. ჰაუფის ერთ-ერთი ზღაპრის პერსონაჟს (იხ. „ამბავი ალმანზორისა“).

პ ა რ ც ი ფ ა ლ ი — ვოლფრამ ფონ ეშენბახის ამავე სახელწოდების სარაინდო რომანის გმირი.

ვ ი ტ ი კ ო — ადალბერტ შტიფტერის ამავე სახელწოდების ტრილოგიის გმირი; ცხოვრობს ბოჰემიის ტყეში და ბუნების პირველყოფილ ძალას განასახიერებს; დილის ქვეყანაში მოგზაურთა მსგავსად ჭეშმარიტი ადამიანის იდეალის განსორციელებისაკენ ისწრაფვის.

გ ო ლ დ მ უ ნ დ ი — ჰ. ჰესეს რომანის „ნარციხის და გოლდმუნდის“ გმირი.

ბ ა რ მ ე კ ი დ ე ბ ი (ანუ ბარმაქიანები) — ბარმაქის გვარის წარმომადგენლები, რომლებიც რამდენიმე თაობის განმავლობაში აბასიდების დინასტიის ვეზირები იყვნენ. ბარმეკიდები მოიხსენიებიან „ათას ერთი ღამის ზღაპრებშიც“.

გვ. 27. **შ ვ ა ბ ი ა შ ი**, **ბ ო დ ე ნ ი ს ტ ბ ა ზ ე**, **შ ვ ე ი ც ა რ ი ა შ ი** — ჰესე აქ ჩამოთვლის იმ ადგილთა გეოგრაფიულ დასახელებას, სადაც მას ხანგრძლივად მოუხდა ცხოვრება. იგი დაიბადა შვაბიის პატარა ქალაქ კალვში. შემდეგ მონაცვლეობით ცხოვრობდა ხან შვაბიაში და ხანაც შვეიცარიაში. სუთი წელი დაჰყო მან ბოდენის ტბაზე, ხოლო შემდეგ იტალიურ შვეიცარიაში გადასახლდა და იქ ცხოვრობდა სიცოცხლის ბოლომდე.

ნ ო ე ს კ ი დ ო ბ ა ნ ს **წ ა ვ ა წ ყ დ ი თ** — „კიდობანი“ (Zur Arch) ერქვა ჰანს კ. ბოდმერის სახლს ციურისში.

ჰ ა ნ ს კ., **ნ ო ე ს შ თ ა მ ო მ ა ვ ა ლ ი** — იგივე ჰანს კ. ბოდმერი (1891—1956), ექიმი, ჰესეს მეგობარი და მეცენატი. უწოდებს რა მას ნოეს შთამომავალს, ჰესე მიგვანიშნებს მისი მოგვარის, მეთვრამეტე საუკუნის შვეიცარიელი მწერლის იოჰან იაკობ ბოდმერის ეპიკურ პოემაზე „ნოე“.

შტოეკლინის ჯადოსნური კაბინეტი — იგულისხმება გეორგ რაინჰარტის სამუშაო ოთახი ვინტერტურში, სადაც მას კედლებზე ბაზელელი მსატვრის ნიკლაუს შტოეკლინის (1896) ფერწერული ტილოები ჰქონდა ჩამოკიდებული. (შტოეკლინს, სხვათა შორის, დასურათებული აქვს პესეს „კნულბი“; მასვე ეკუთვნის გეორგ რაინჰარტის პორტრეტიც). ამ ოთახიდან სვეული კიბით შეიძლებოდა სარდაფში ჩასვლა, სადაც სახლის პატრონი აღმოსავლური ხელოვნების უნიკალურ კოლექციას ინახავდა. აქვე ეკიდა დაახლოებით კაცის სიმაღლის გონგი. რაინჰარტისადმი მიძღვნილ მოგონებაში პესე, სხვათაშორის, წერდა: „ვიწრო სვეული კიბე სამუშაო ოთახიდან უიდუმალესსა და უწმინდეს მიწისქვეშეთში, ოქროს მაიასა და ძველი გონგის საბრძანებელში, ინდოეთსა და ჩინეთში, ყოველი განდობილისთვის ისეთივე ძვირფას და ზღაპრულ მოგონებად დარჩება, როგორც კაქტუსების საიდუმლოებანი რაინჰარტის დიდ სათბურში“ (იხ. „შავი ხელმწიფე“. 1955).

გვ. 28. შავი ხელმწიფე — იგივე გეორგ რაინჰარტი (1877—1955), მსხვილი სავაჭრო ფირმის მფლობელი, კოლექციონერი, პესეს მეგობარი და მეცენატი. „შავი ხელმწიფე“ რაინჰარტს მისმა შვილებმა შეარქვეს.

ზონენბერგის ძირში ზუონ მალის წავაწყდით... — ზონენბერგი ჰქვია მთას და ქუჩას ციურისში, სადაც ცხოვრობდნენ პესეს მეგობრები ფრიც და ალისე ლოიტჰოლდები. ლოიტჰოლდების სახლს ერქვა „ზუონ მალი“.

ზიამის მეფე — იგივე ფრიც ლოიტჰოლდი (1881—1954), ციურისის უდიდესი სავაჭრო ცენტრის დირექტორი. პესე მას გაეცნო სინგაპურში 1911 წელს.

ბრემგარტენი — მაქს ვასმერის სასახლე ბერნის მახლობლად.

მაქსი და ტილი — მაქს ვასმერი (დ. 1887), შვეიცარიელი ცემენტის ფაბრიკანტი; ტილი ვასმერი — მისი მეუღლე.

ოტმარი — იგივე ოტმარ შოეკი (1886—1957), შვეიცარიელი კომპოზიტორი; სახელი გაითქვა როგორც სიმღერის ოსტატმა. აგრძელებდა შუბერტისა და ჰუგო ვოლფის

ტრადიციას. ჰესეს ძალიან მოსწონდა მისი ლექსების ტექსტზე შოეკის მიერ შექმნილი კომპოზიციები.

არმიდა — ქრისტოფ ვილიბალდ გლუკის ამავე სახელწოდების ოპერის გმირი. ოპერას საფუძვლად დაედო ტორკვატო ტასოს „განთავისუფლებულ იერუსალემში“ მოყვანილი ეპიზოდი ჯადოქარი დედოფლის არმიდას მხედართმთავარ რინალდოსადმი სიყვარულის შესახებ. არმიდა მოიხსენიება ე. თ. ა. ჰოფმანის მოთხრობაშიც „რაინდი გლუკი“.

ვარსკვლავთმისანი ლონგუსი — იგივე იოზეფ ბერნჰარდ ლანგი (1883—1945), შვეიცარიელი ექიმი, ფსიქიატრი, კ. გ. იუნგის მოწაფე. 1916 წლიდან ფსიქოთერაპიას უტარებდა ჰესეს. რომანში „დემიანი“ მწერალმა იგი პისტორიუსის პროტოტიპად გამოიყენა.

ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენი — მითიური გერმანელი მაისტერზინგერი, რომელსაც თითქოს ვოლფრამ ფონ ეშენბახელსა და ვალთერ ფონ დერ ფოგელვაიდესთან პოეტურ პაექრობაში მიეღოს მონაწილეობა. მაგრამ ჰესეს მხედველობაში ჰყავს არა შუა საუკუნეების ლატერატურული წყაროების გმირი, არამედ ნოვალისის რომანის „ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენის“ მთავარი მოქმედი პირი. როგორც ცნობილია, ნოვალისი შეეცადა ერვენებინა ყრმა ოფტერდინგენის ხელოვნად ჩამოყალიბების პროცესი.

ჰანს რეზომი — იგივე ჰანს ალბრესტ მოზერი (დ. 1882), შვეიცარიელი მუსიკოსი და მწერალი.

გვ. 29. პაბლო — ჰესეს რომანის „ტრამალის მგლის“ პერსონაჟი, საქსოფონზე დამკვრელი და ნარკოტიკების დამამზადებელი.

გვ. 30. ვესტუმრე მოჩუხჩუსე ნაკადებს... — წყალი, მდინარე და სხვა მისთანა, ბნელი ფსიქეს სიმბოლოა. ამიტომ მომდევნო მონაკვეთი უნდა გავიგოთ, როგორც ჩაშინაგანება და არაცნობიერის სამყაროსთან შესვედრა.

ბროლის სამეფოში — ორიგინალშია „კრისტალის სამეფოში“ (Kristallwelt). ამ სახესთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ კ. გ. იუნგის თანახმად, არქეტიპს კრისტალის სტერეომეტრული სტრუქტურა უდევს საფუძვლად. ამდენად „კრისტალის სამეფოს“ იქით შეიძლება „არქეტი-

პების სამეფოც“ გვევარაუდა. გარდა ამისა, კრისტალი ანალიტიკურ ფსიქოლოგიაში ფსიქიური მთლიანობის, თვითობის აღმნიშვნელ სიმბოლოდაა მიჩნეული. პესეს შემოქმედებაში განსაკუთრებული სისავსით კრისტალის ხატი და მასთან დაკავშირებული სიმბოლიკა წარმოდგენილია ზღაპარში „პიქტორის ფერისცვალება“ (1922).

„პ ა ტ ა რ ა ბ ი ჭ ი ს პ ი რ ი ს ა ხ ე...“—ფსიქოლოგებისთვის ცნობილია, რომ თვითობა (das Selbst) სიზმრისეულ სილვებსა და წარმოსახვაში ადამიანს ხშირად ყრმისა და მოხუცი კაცის სახით წარმოუდგება ხოლმე (სხვათა შორის, ამ წყვილს, როგორც მერკურის სიმბოლოს, გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება ალქიმიასშიც). ბიჭის სახე ასეთ შემთხვევაში შეიძლება განიმარტოს ვითარცა „უზენაესი პიროვნულობა“, ალქიმისტთა filius regius-ი, ადამიანის ფსიქიკის სისავსე და მთლიანობა (შდრ. მაისტერ ეკჰარტის მიერ აღწერილი „შიშველი ჭაბუკის“ ხილვა, თვითობის პერსონიფიკაციის ცალკეული შემთხვევები ხალხურ ზღაპარში და სხვ). შესაბამისად, პესესთან ეს დეტალი, რომელიც ტიპიურია მისი შემოქმედებისთვის (იხ. ჰერმინეს აღწერა „ტრამალის მგელში“, ტიტო დეზინიორისა „გლასპერლენშპილში“ და სხვა), მიგვანიშნებს, რომ ლეოს სახით საქმე გვაქვს ავტორის, ანუ ჰ. ჰ.-ს თვითობასთან, მის ატმანთან. ამ თვალსაზრისით ლეოს ანალოგიად „გლასპერლენშპილში“ შეიძლება მივიჩნიოთ ტიტო დეზინიორი, „ტრამალის მგელში“ — ჰერმინე და ა. შ.

გვ. 31. ...ასოებიდან კი ურჩხულები მოფრინავდნენ და კუდზე შემდგარი ჭრელი გველეხი სარსალებდნენ — ანალიტიკურ ფსიქოლოგიაში „ურჩხული“ ქალურის ერთ-ერთ არქეტიპადაა მიჩნეული; „გველი“ პირველადი ვნებების, ინსტინქტის, აგრეთვე ანიმას, არაცნობიერის სიმბოლოა. ამდენად, აღნიშნული პასაჟი, სადაც აღწერილია ხეებს შორის ჩაცუცქეული ლონგუსი, შეიძლება გავიგოთ როგორც ფსიქოანალიზზე მინიშნება, სადაც ექიმს ცნობიერი გამოვლინებანი (სიტყვები და ასოები) არაცნობიერ შინაარსებზე დაჰყავს (ურჩხულები და გველები).

პუგოვოლი (1860—1903) — ავსტრიელი კომპოზიტორი, სასიმღერო უანრის გამორჩენილი ოსტატი.

ბრენტანო, კლემენს (1778—1842) — პოეტი-რომანტიკოსი.

პოფმანი, ერნსტ თეოდორ ამაღეი (1776—1822) — გერმანელი მწერალი, კომპოზიტორი და გრაფიკოსი. მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ზღაპრულ-ფანტასტიკური და ემპირიულ-ყოფითი ელემენტების თანაარსებობა.

გვ. 32. არქივარიუსი ლინდჰორსტი — პოფმანის ნაწარმოების „ოქროს ქოთანის“ პერსონაჟი. რეალურ სინამდვილეში ლინდჰორსტი არის ჩვეულებრივი არქივარიუსი, ხოლო გადატანით, ფანტასტიკურ სამყაროში — სალამანდრების მეფე.

გვ. 33. ვისაც დღეგრძელი სიცოცხლე უნდა, მან უნდა იმსახუროს, ხოლო ვინც ბატონობის კენის წრაფვის, იგი იმთკლებს წუთისოფლის დღეს — შდრ. შემდეგი სიტყვები „ტაო ტე კინგადან“: „მაგარი და ძლიერი სიკვდილის თანამგზავრია, რბალი და სუსტი — სიცოცხლის თანამგზავრი“ (XXVI).

მორბიო ინფერიორე (Morbio Inferiore) — შვეიცარიის ტბებს კომოსა და ლუგანოს შორის, მენდრიზიოს აღმოსავლეთით რეალურად არსებული ღრმა ხეობა. ყურადღებას იმსახურებს ამ დასახელების ეტიმოლოგია, რომელიც, უნდა ვივარაუდოთ, გარკვეულ კავშირშია ჰესეს მოთხრობის სიუჟეტურ განვითარებასთან. საქმე ისაა, რომ პირველი სიტყვის ლათინური ძირია „morbus“, რაც სიტყვასიტყვით „ავადმყოფობას“ ნიშნავს, ხოლო „inferi“ სხვა მნიშვნელობებს შორის ნიშნავს „ჯოჯოხეთსაც“ და „მიცვალებულსაც“. ამრიგად, შემთხვევა, რომელიც მოგზაურებს მორბიო ინფერიორეს ხეობაში გადახდებათ თავს, გარკვეული აზრით არის ავადმყოფობა და მსხემობის შეფერხებას მოასწავებს. ინდივიდუალურ პლანში ეს შეფერხება შეიძლება ვავიგოთ როგორც სასოწარკვეთა (ჯოჯოხეთი!) და სულიერი განვითარების შეყოვნება.

გვ. 39. კიფჰოიზერი — ტყიანი მთის ქედი ქვემო ჰარცის სამხრეთ ნაწილში. კიფჰოიზერთან დაკავშირებულია

პუგოვოღი (1860–1903) — ავსტრიელი კომპოზიტორი, სასიმღერო უანრის გამორჩენილი ოსტატი.

ბრენტანო, კლემენს (1778–1842) — პოეტი-რომანტიკოსი.

ჰოფმანი, ერნსტ თეოდორ ამადეი (1776–1822) — გერმანელი მწერალი, კომპოზიტორი და გრაფიკოსი. მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ზღაპრულ-ფანტასტიკური და ემპირიულ-ყოფითი ელემენტების თანაარსებობა.

გვ. 32. არქივარიუსი ლინდჰორსტი — ჰოფმანის ნაწარმოების „ოქროს ქოთანის“ პერსონაჟი. რეალურ სინამდვილეში ლინდჰორსტი არის ჩვეულებრივი არქივარიუსი, ხოლო გადატანით, ფანტასტიკურ სამყაროში — სალამანდრების მეფე.

გვ. 33. ვისაც დღეგრძელი სიცოცხლე უნდა, მან უნდა იმსახუროს, ხოლო ვინც ბატონობის კენისწრაფვის, იგი იმთკლებს წუთისოფლის დღეს — შდრ. შემდეგი სიტყვები „ტაო ტე კინგდან“: „მაგარი და ძლიერი სიკვდილის თანამგზავრია, რბალი და სუსტი — სიცოცხლის თანამგზავრი“ (XXVI).

მორბიო ინფერიორე (Morbio Inferiore) — შვეიცარიის ტბებს კომოსა და ლუგანოს შორის, მენდრიზიოს აღმოსავლეთით რეალურად არსებული ღრმა ხეობა. ყურადღებას იმსახურებს ამ დასახელების ეტიმოლოგია, რომელიც, უნდა ვივარაუდოთ, გარკვეულ კავშირშია ჰესეს მოთხრობის სიუჟეტურ განვითარებასთან. საქმე ისაა, რომ პირველი სიტყვის ლათინური ძირია „morbus“, რაც სიტყვასიტყვით „ავადმყოფობას“ ნიშნავს, ხოლო „infern“ სხვა მნიშვნელობებს შორის ნიშნავს „ჯოჯოხეთსაც“ და „მიცვალებულსაც“. ამრიგად, შემთხვევა, რომელიც მოგზაურებს მორბიო ინფერიორეს ხეობაში გადახდებათ თავს, გარკვეული აზრით არის ავადმყოფობა და მსხემობის შეფერხებას მოასწავებს. ინდივიდუალურ პლანში ეს შეფერხება შეიძლება გავიგოთ როგორც სასოწარკვეთა (ჯოჯოხეთი!) და სულიერი განვითარების შეყოვნება.

გვ. 39. კიფჰოიზერი — ტყიანი მთის ქედი ქვემო ჰარცის სამხრეთ ნაწილში. კიფჰოიზერთან დაკავშირებულია

მრავალი თქმულება გერმანელ იმპერატორებზე. განსაკუთრებით ცნობილია ლეგენდა ფრიდრიხ ბარბაროსას შესახებ.

გვ. 46. ბ ა ვ შ ვ თ ა ჯ ვ ა რ ო ს ნ უ ლ ი ლ ა შ ქ რ ო ბ ა — მოეწყო ორი ბერის ინიციატივით 1212 წელს. ლაშქრობაში, რომელიც მიზნად ისახავდა წმინდა მიწის წარმართთაგან განთავისუფლებას, მონაწილეობა მიიღო 30000 ფრანგმა და გერმანელმა ბავშვმა. შემდგომში ამ ბავშვთა უმეტესობა მონებად გაიყიდა ალექსანდრიაში. ადარებს რა დილის ქვეყნის მოსილვას ბავშვთა ჯვაროსნულ ლაშქრობას, ლუკასს იმის თქმა უნდა, რომ მისი მეგობრის აღმოსავლური მოგზაურობა ისეთსავე უგუნურ იდეალიზმად და ყოვლად გაუმართლებელ ქარაფშუტობად ესახება, როგორც იყო შუა საუკუნეების ბავშვთა ტრაგიკული ლაშქრობა.

... როგორ გადაციდათო ტესინის მონტაგს-დორფი... — მონტაგს-დორფი (გერმ. Montags-Dorf), რაც სიტყვა სიტყვით „ორშაბათის სოფელს“ ნიშნავს, ნაწარმოებია ტესინის სოფლის მონტანიოლას სახელიდან. იტალიური შვეიცარიის ამ პატარა სოფელში ჰესე, როგორც ცნობილია, 1919 წლიდან ცხოვრობდა. „გადაცემა“, როგორც ჩანს, გულისხმობს ჰესესთვის ახალი სახლის გადაცემის ცერემონიას. ეს სახლი, რომელსაც შემდგომში „კასა-ჰესე“ ეწოდა, მონტანიოლას განაპირა ტყეში, ლუგანოს ტბის თავზე მეგობრისთვის ააშენა ჰანს კ. ბოდმერმა. მშენებლობა 1930-იდან 1931 წლამდე გაგრძელდა. სახლის კურთხევა და ახალი მფლობელისადმი გადაცემა მოხდა 1931 წლის 10 აგვისტოს. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ეს დღე ორშაბათი იყო. სავარაუდოა, რომ მწერალმა წინდაწინ იცოდა, როდის მოხდებოდა „კასა-ჰესეს“ გადაცემის ცერემონიალი და ეს დღე თავისებური სიტყვათა თამაშით უკვდავყო თავის ნაწარმოებში.

გვ. 47. ...რომ მსოფლიო ომის ზოგიერთი ფაზაც სხვა არაფერია, თუ არა ჩვენი ძმობის ისტორიის საფესურები... — ჰესეს თვალსაზრისით, კაცობრიობის ისტორიაში განმსაზღვრელია სულის განახლება-ცვალებალობის პროცესი, ხოლო მსოფლიო ისტორია, აგრეთვე ომი და პოლიტიკაც, სულის ამ განვითარების მხო-

ლოდ ერთ-ერთ ცალკეულ გამოვლენას, მის გამჟღავნებასა და სილვადქმნას წარმოადგენს. ჰესე წერდა: „ყოველი საგანი დედამიწაზე ორმაგად ავლენს თავს, ერთი მხრივ იგი თითქოს ამქვეყნიისაა, მეორე მხრივ კი — არა ამქვეყნიის. ხოლო ეს ქვეყანა არის ის, რაც ჩვენ გარეთაა, ყველაფერი ის, რაც ჩვენ გარეთაა შეიძლება მტრად, შეიძლება ხიფათად, შიშსა და სიკვდილად გვექცეს. მხოლოდ იმის ცოდნით, რომ ყოველივე ეს გარეგნული არა მხოლოდ ჩვენი შეგრძნებების შედეგია, არამედ ჩვენივე სულის ქმნილებაა, მხოლოდ ამ გარეგნულის შინაგანად, ქვეყნის „მედ“ გარდაქცევით იწყება „ნათება“. სრულიად ბუნებრივია, რომ ამ სიტყვების ავტორს მსოფლიო ომიც, რომელიც ერთი შეხედვით „გარეგნული“ მოვლენაა, სულის განვითარების, ანუ ძმობის ისტორიის ერთ-ერთ საფეხურად მიაჩნდა.

ტ რ ი ს ტ რ ა მ შ ე ნ დ ი — ლოურენს სტერნის ამავე სახელწოდების რომანის გმირი.

გვ. 51. ზ ა ი ლ ე რ გ რ ა ბ ე ნ ი ს 69 ა — ზაილერგრაბენის ქუჩა რეალურად არსებობს ციურისში. 69 მისი უკანასკნელი ნომერია. თუმცა დღემდე არ არის დადასტურებული, რომ იქ ჰესეს ვინმე ნაცნობს ეცხოვროს. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ქუჩის დასახელების ეტიმოლოგია („Seil“ გერმანულად თოკს, ბაგირს ნიშნავს; „Seiler“ — თოკის მგრეხავს), როგორც იგი ჰესეს ნაწარმოებშია ნახმარი (ქვემოთ მკითხველი ალბათ ყურადღებას მიაქცევს იმ გარემოებასაც, რომ ლეო დაგრეხილი ბაწრისძირიან ფეხსაცმელს ატარებს), გარკვეულად დაკავშირებულია ფრიდრიხ ნიცშეს ერთ ცნობილ გამონათქვამთან: „ადამიანი თოკია, გაჭიმული ცხოველსა და ზეკაცს შორის... ადამიანის სიდიადე ისაა, რომ იგი ხიდია და არა მიზანი. ადამიანი სწორედ იმისთვის უნდა გიყვარდეს, რომ იგი გადასასვლელი და ჩასასვლელია“. ამასთანავე მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ აღმოსავლურ, კერძოდ ძველ ინდურ მეტაფორიკაში „თოკი“ და „ძაფა“ ღმერთის ატრიბუტებია და მის ძლიერებას განასახიერებენ, ხოლო ამერიკელი მეცნიერი ი. ზიოლკოვსკი თოკის სიმბოლიკას ჰესეს მოთხრობაში თოკის მგრეხავ ოკნოსის მითოსს უკავშირებს. რაც შეეხება სახლის ნომერს, ამერიკელი მეც-

ნიერის მიდღტონის აზრით, „ა“ როგორც ანბანის პირველი ასო, გზის დასაწყისზე მიუთითებს, ხოლო, ციფრი 69, რომელიც თავდაყირა რომ გადმოატრიალო, მნიშვნელობას არ შეიცვლის, სიმბოლურ რიცხვს წარმოადგენს „მოგზაურობის“ პერაკლიტური გაგებისთვის. იგი მიუთითებს იმაზე, რომ მოგზაურობა ზევით და ქვევით ერთი და იგივეა. აღსანიშნავია, რომ ჰესეც, რაკი „მოგზაურობა“ მისთვის უწინარეს ყოვლისა „სულის თავგადასავალს“ გულისხმობს, სასოწარკვეთას (ძირს) და რწმენას (მწვერვალს) ურთიერთგამომრიცხავ მდგომარეობებად კი არ მიიჩნევს, არამედ ერთიანი დიალექტიკური პროცესის შემადგენელ ნაწილებად, სადაც ჩამოვარდნა აღმაფრენის იდენტურია.

გვ. 55. ... ვ ი თ ა რ ც ა ფ რ ი ნ ვ ე ლ ი ს გ ა ლ ო ბ ა — შევახსენებთ მკითხველს, რომ „ფრინველის გალობა“ ჰესესთვის სულის წიადიდან მომავალი ხმაა, რომელიც ადამიანს საკუთარ შიდასამყაროში მოგზაურობასა და ფსიქიკური ტოტალობის შეცნობას მოუწოდებს (შდრ. ფრინველის გალობა ჰესეს ზღაპრის „ირისის“ ფინალში).

გვ. 57. წ მ ი ნ და პ ა ვ ლ ე ს კ ა რ ი ბ ჭ ე ს თ ა ნ — შესაძლოა ეს დეტალი შეიცავს მინიშნებას პავლე მოციქულის მოქცევაზე. როგორც ცნობილია, პავლე მოციქული ადრეული ქრისტიანობის დაუძინებელი მტერი იყო, მაგრამ დამასკოში მოგზაურობის შემდეგ, როცა მას გზად ქრისტე გამოეცხადა, მისი უერთგულესი მიმდევარი გახდა.

გვ. 59. მ ე ფ ე და ვ ი თ ი (IX ს. ჩვ. წ.-მდე — ბიბლიის მიხედვით, ისრაელის მეორე მეფე. მას მიაწერენ ფსალმუნთა ავტორობას).

გვ. 60. „მ ა გ რ ა მ ც ხ ო ვ რ ე ბ ა რ ო მ მ ხ ო ლ ო დ თ ა მ ა შ ი ა რ ა ა...“ — თამაშის, ვითარცა არსებობის ფორმის თემა, რომელიც წამყვანია ჰესეს ორ უკანასკნელ ნაწარმოებში, მწერალს აახლოვებს თანამედროვე პოლანდიელ მთაზროვნე იოჰან პოიზინგასთან (შდრ. პოიზინგას ტრაქტატი „Homo Ludens“).

გვ. 72. ვ ა ზ უ დ ე ვ ა — ჰესეს მოთხრობის „ზიდჰართას“ პერსონაჟი, ბრძენი მებორნე, ზიდჰართას მასწავლებელი.

გვ. 75. ქ რ ი ზ ო ს თ ო მ ო ს ი — ოქროპირი. „ქრიზოს“

ბერძნულად ოქროს ნიშნავს და რთული სიტყვების დასაწყისში ამ სიტყვის ოქროსადმი მიმართებაზე მიუთითებს. ამ გარემოებას შესესთვის იმდენად ენიჭება მნიშვნელობა, რამდენადაც იგი თხრობაში სშირად მიმართავს ალქიმიურ სიმბოლოებს. ამ სიმბოლოების ინტერპრეტაციისას შესემ, როგორც ვიცით, განიცადა იუნგის გარკვეული ზეგავლენა, ხოლო იუნგის მიმდევრები შუა საუკუნეების ქიმიურ ცდებში „ინდივიდუაციის“ პროცესის პროექციას ჯვრედნენ — პროცესისა, რომლის საბოლოო მიზანს ფსიქიკური მყოფობის იდუმალი ცენტრის მიღწევა წარმოადგენს. პერმეტიულ სიმბოლიკაში ამ სულიერი არსებობის მაგიურ ცენტრს ჩვეულებრივ „ოქროთი“ აღნიშნავდნენ. ამდენად „ოქრო“ აქ, და ასევე შესესთვისაც, არის არა უბრალოდ კეთილშობილი ლითონის აღმნიშვნელი ცნება, არა *aurum vulgi*, არამედ ერთგვარი ტრანსცენდენტული სიმბოლო, სულის იმ სრულყოფილებისა და მთლიანობის აღმნიშვნელი ნიშანი, რომლისადმიც ისწრაფვის ძმობის ყველა წევრი. შესაძლებელია, რომ ქრიზოსთომოსი შეიცავს მინიშნებას მეოთხე საუკუნის კონსტანტინოპოლის პატრიარქზე იოანე ქრიზოსთომუსზე (იოანე ოქროპირი), რომელიც გამოჩენილი მქადაგებელი იყო და მოქადაგეთა მფარველ წმინდანად არის შერაცხული (შდრ. აგრეთვე „გოლდმუნდის“ ეტიმოლოგია);).

გვ. 77. Archiepisc. XIX. Diacon. D. VII — არქიეპისკოპოსი უმაღლესი წოდებაა სასულიერო იერარქიაში, ხოლო დიაკვანი, რაც მღვდლის მსახურს ნიშნავს — უმაღლესი. ამრიგად, ეს წარწერა მიგვანიშნებს იმასაც, რომ ლეო რეალურ ცხოვრებაში მსახური იყო და იმასაც, რომ სწორედ ამ მსახურების ძალით იგი სულის სფეროში ძმათა ეზოთერულ გაერთიანებას უდგა სათავეში. **Ammon (Hammon)** — სიცოცხლისა და ნაყოფიერების ღმერთი თებეში; რომში ცნობილი იყო იუპიტერ ამონის სახელით. ამონის საკრალური ცხოველია ვერძი, რომელსაც დიდი დაგრეხილი რქები აქვს.

გვ. 80. „**პ ა ბ ლ ო დ გ ა დ ა ც მ უ ლ ი მ ო ც ა რ ტ ი...**“ — შესეს რომანის „ტრამალის მგლის“ ფინალში ირკვევა, რომ

რომანის ერთ-ერთი პერსონაჟი პაბლო და მოცარტი ერთი და იგივე პიროვნება ყოფილა.

გვ. 84. „...ამ თქვენი საქციელთ ფესქვეშ გათელეთ ძმობის ძირეული მოთხოვნები და წესები“ — ძმობის ძირითადი წესები ამრიგად ითვალისწინებენ მოთმენის უნარს, მოწიწებას ადამიანური სულის ქმნილებათა წინაშე და მჭვრეტელობას. ამ უკანასკნელს, რომელსაც იგი სხვა ადგილას „სულის ჰიგიენას“ უწოდებს, ჰესე გვიანდელ შემოქმედებაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ადამიანმა, ჰესეს აზრით, მჭვრეტელობა ისევე უნდა შეუნაცვლოს აქტიურ, ქმედით ცხოვრებას, როგორც ჩასუნთქვა ენაცვლება ამოსუნთქვას. 1946 წლის ერთ-ერთ წერილში იგი წერდა: „ჩვენ საკმარისი მაგალითი ვნახეთ ამ უკანასკნელ ათწლეულებში იმისა, თუ სად მივყავართ მჭვრეტელობის უგულვებელყოფას ხალხიანი მოქმედების სასარგებლოდ: ცარიელი დინამიზმის გაღმერთებასთან და, ვინ იცის, „საშიში ცხოვრების“ ქებასთანაც, მოკლედ რომ ვთქვათ, ადოლფთან და ბენიტოსთან“.

გვ. 87. „...სასოწარკვეთა არის შედეგი...“ — სასოწარკვეთა ჰესეს ფილოსოფიურ შეხედულებათა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კატეგორიაა. ჰესეს მიერ შედგენილი „ადამიანად ქმნადობის“ ფსიქოგრაფიული სქემის მისედევით, რომელიც მოიცავს ესთეტიკურ, ეთიკურ და რწმენის საფესურებს, სასოწარკვეთით მთავრდება ადამიანის სულიერი განვითარების მეორე, ეთიკური სტადია. ჰესე წერს: „ადამიანად ქმნადობის გზა უმანკოებით იწყება (სამოთხე, ბავშვობა, პასუხისმგებლობას მოკლებული წინასტადია), აქედან მას მივყავართ დანაშაულისკენ, კეთილისა და ბოროტის შეცნობისკენ, კულტურის, მორალის, რელიგიისა და ვაცობრიობის სხვა იდეალების მიერ წაყენებული მოთხოვნებისაკენ. ყოველი ადამიანისთვის, ვინც ამ საფესურს სრული სერიოზულობით განვლის, ისე როგორც ეს თვითმყოფ პიროვნებას შეეფერება, იგი აუცილებლად სასოწარკვეთით მთავრდება, სახელდობრ იმის შეცნობით, რომ სათნოების განხორციელება, სრული მორჩილება, ნამდვილი მსახურება შეუძლებელია,

რომ სამართლიანობა მიუწვდომელია, რომ სიკეთე ზღუხსრულ-
ლებელია“ (იხ. „ცოტაოდენი თეოლოგია“, 1932).

გ ა მ ო ღ ვ ი ძ ე ბ უ ლ ნ ი — „გაღვიძებას“ ჰესე უწოდებს
იმ წამიერ გასხივოსნებას, როცა ადამიანი ინტენსიურად
შეიგრძნობს სამყაროს მაჯისცემას და „თვალი ეხილება“ არ-
სებობის მანამდე უსილაჳ და გონებით აღუქმელ რეალებზე,
როცა ის, ასე ვთქვათ, უამთა მდინარების მიღმა დგას, სამ-
ყაროს სფეროთა ჰარმონიას „ჭვრეტს“ და თვითონაც გამს-
ჭვალულია ამ ჰარმონიისადმი თანაზიარების განცდით.

გვ. 90. „ჩ ე მ ს წ ი ნ ა პ ა რ ს ე ო ბ ა ნ ს წ ა ვ ა წ ყ დ ი...“ —
ჰესე აქ გულისხმობს აღორძინების ხანის პოეტსა და ჰუმან-
ისტს ეობანუს ჰესუსს (1466—1540).

Chattorum — ეს სიტყვა სულ ცოტა ორ მინიშნებას
შეიცავს. პირდაპირი მნიშვნელობით „ხატები“ ერთ-ერთი
გერმანიკული ტომის — თანამედროვე ჰესენთა — ლათინურ
სახელწოდებაა, რომელთანაც დაკავშირებულია ტომის გერმა-
ნული დასახელებიც და, აგრეთვე, ისეთი გვარების წარმოშო-
ბა, როგორიცაა ჰესი, ჰესე, ჰესენი. ამასთან დაკავშირებით,
ერთ საინტერესო ფაქტს იხსენებს ჰესე მოგონებაში „შე-
წყვეტილი გაკვეთილი“. იგი აქ წერს, რომ გიმნაზიაში მას
ლათინურის მასწავლებელი თურმე სუმრობით „Chattus“-ს
ეძახდა ხოლმე. მეორე მინიშნება, რომელსაც შეიცავს ეს ლა-
თინური ფორმა, დაკავშირებულია კატის სიმბოლოსთან და
მიუთითებს ჰ.ჰ.-ს ლეოსთან იდენტურობაზე. ასოციაციური
კავშირი ხატებსა (Chatti, Catti) და კატას (Catus Catta)
შორის ძველი და საყოველთაოდ აღიარებულია. როგორც
ჩანს, იგი ცნობილი ყოფილა მწერლისთვისაც, რომელსაც
იგი მისთვის ჩვეული იუმორით გამოუყენებია თავის ნაწარ-
მოებში.

Calv (კ ა ლ ვ ი) — ქალაქი მდინარე ნაგოლდზე შვაბია-
ში, სადაც დაიბადა ჰერმან ჰესე.

infid. 49 — „infidelis“ არასანდოს, ურწმუნოს, მერ-
ყევს და წარმართს ნიშნავს. ამასთან დაკავშირებით, თ. ზიო-
ლკოვსკი ვარაუდობს, რომ რიცხვი „49“ მიუთითებს ავტო-
რის ასაკზე, როდესაც მან დაკარგა რწმენა და სასოწარკვე-
თას მიეცა (ე. ი. 1926 წელზე).

გვ. 94. ვილსონის გაქცევა — იგულისხმება ამერიკის პრეზიდენტი თომას ვუდრო ვილსონი (1856—1924), რომელიც 1914—1918 წლებში სოციალურ რეფორმებზე დაყრდნობით ცდილობდა დემოკრატიული პოლიტიკის გატარებას, მაგრამ ომის შემდეგ უღალატა „თოთხმეტი პუნქტის პროგრამაში“ (8.1.1918) ჩამოყალიბებულ სამართლიანი მშვიდობის პრინციპებს. სავარაუდოა, რომ შესეს სწორედ ეს პროგრამა აქვს მხედველობაში, როცა დემოკრატიული მსოფლიოს იდეაზე ლაპარაკობს (როგორც ცნობილია, ამ პროგრამისთვის ვილსონს 1919 წელს მშვიდობის ნობელის პრემია მიენიჭა), ხოლო მომდევნო წლებში ანტანტის სახელმწიფოების ზეგავლენის შედეგად საკუთარ იდეალებზე უარის თქმას მწერალი „გაქცევას“ უწოდებს.

გვ. 98. „მის დაჯერარს აღორძინებად, ხოლო ჩემ და მოკლებად“ — ციტატი სახარებიდან (იოან. 3.30).

რეზო ყარალაშვილი